

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kocsis József: Az ötvenéves Tanácsköztársaság története és a Soproni-Szemle

Kocsis József: Az ötvenéves Tanácsköztársaság története és a Soproni-Szemle

A magyar Tanácsköztársaság 50 éves jubileumát ünnepeljük 1969 márciusában. Ilyen nevezetes évfordulókkor magunkba mélyedünk és fokozottabb figyelemmel vizsgáljuk az ünnepelt időszak eseményeit. A történetírásnak ilyenkor nagy és hálás szerepe nyílik. Azonban épp a Tanácsköztársaság ideje az, amely nagy adósságot is jelent a magyar történetírásnak, mely 1919-től 1945-ig, azaz a Horthy-korszakban kénytelen volt a Tanácsköztársaságról hallgatni, sőt túrníe kellett, hogy e néhány hónapos időszakra minden gyalázatot rákenjenek, jóllehet történelmünk dicső korszakai közé tartozik, melynek tragikus elbukása után az elnyomatás sötét évtizedei következtek. A Soproni Szemle még a Horthy-korszak utolsó éveiben indult, 1937-ben. A helytörténetet írta zászlajára, de természetesen hasábjain a Tanácsköztársaságnak még említése is tilos volt. Hogy egyáltalában volt munkásmozgalom, arra a kezdő években egyetlen utalást olvashatunk. Brennbergbányáról szól az odavetett idézet: „Voltak idők, amikor a munkások elégedetlenek voltak.” Még az 1906-os, 1907-es és 1909-es nagyarányú és az egész ország munkássága előtt példaképpen álló harcokat is csak így jellemzi a cikk: „Bérmozgalmak voltak később is, hol sikerrel, hol kudarccal végződtek.”

Az 1955-ben megújított Soproni Szemle a múlt mulasztásait súlyos adósságnak érezte, szerkesztősége azon volt, hogy törlesszen és mindenekelőtt feltárja a soproni munkásmozgalom múltját, jelesül a Tanácsköztársaság történetéről leossa a sok rágalmat, ferde állítást, amely rátapadt az elnyomatás keserű éveiben. Idősebb és fiatalabb kutatók egyaránt lelkesen láttak munkához, az idősebbek részben saját tapasztalataikat örökítették meg, a fiatalabbak pedig mohó vággyal és egyre jobban felismerve a feladat nemzetnevelő hatását, láttak hozzá az eddig rejtve maradt történeti anyaghoz. A Soproni Szemle pedig tárt kapuval fogadta az idevonatkozó tanulmányokat, nem várt jubileumokra, hanem 1955 óta szép számmal jelentette meg azokat. A nagyobb tanulmányok sora a következő:

BORS ANDRÁS: Emlékeim a soproni Kommünről. 1955. 33. lap. CSATKAI ENDRE: Sopron népegészségügye és népművelése az 1919-es Tanácsköztársaság idején. 1955/A. 105. lap. CSATKAI ENDRE: Gantner Antal (Nekrológ). 1955. 53. lap. KONCSEK LÁSZLÓ: A bécsi és Sopron megyei ellenforradalom kapcsolata 1919-ben. 1956. 97. lap. II. rész 1959. 73. lap. BORS ANDRÁS: Bors László, az ember, a költő és a forradalmár. 1959. 53. lap. CSATKAI ENDRE: A soproni képzőművészeti élet a Tanácsköztársaság idején. 1959. 103. lap. PAP KÁROLYNÉ: Pap Károly, a vöröskatona. 1959.

102. lap. SOÓS KATALIN: Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság és az osztrák Köztársaság kapcsolatának történetéhez. 1959. 289. lap. SZABÓ ISTVÁN: Az 1919-es borjegy. 1959. 90. lap. BORS ANDRÁS: Kellner Sándor, az igaz bolsevik. 1960. 233. lap. BORS ANDRÁS: Entzbruder Dezső életregénye. 1960. 60. lap. FOGARASSY LÁSZLÓ: A Magyar Köztársaság Vörös Hadseregének köpcsényi védőszakasza. 1960. 251. lap. HILLER ISTVÁN: A Tanácsköztársaság 40. évfordulójának ünnepségei Sopronban. 1960. 143. lap. PÉTER LÁSZLÓ: Bors László költői fogadtatása. 1960. 148. lap. FOGARASSY LÁSZLÓ: Hogyan került a soproni vörös ezred Visegrádra? 1961. 357. lap. FOGARASSY LÁSZLÓ: Sopron és az 1919-es hadszíntér. 1961. 75. lap. MÉSZÁROS GYULA: Sopron emlékezik a Tanácsköztársaság mártírjaira. 1961. 61. lap. KLAFSZKY HENRIK: Zupancsics Miklós Károly. 1963. 286. lap (A TK. zenei életéről). KOVÁCS JÓZSEF: Juhász Gyula Annájának soproni szereplése. 1963. 152. lap (A TK. színházi élete). BERCEZELLER RICHÁRD: Die sieben Leben des Doktor B. 1966. 95. lap. Könyvismertetés. Az 1919-es diákvezér önéletrajzáról. SIMKOVICS GYULA: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása Sopronban. 1967. 290. lap. KÖRNYEI ATTILA: A brennbergi bánya és munkásmozgalom vázlatos története. 1968. 211. lap.

E kimutatásból is látszik, mennyire komolyan érdekelte nemcsak a soproni kutatókat, de külső munkatársainkat is a tárgykör, akik e dicső korszak számos fontos kérdését immáron feldolgozták. Így közel van már az az idő, amikor Sopron város történelmének ezt az értékes szakaszát teljességgel feltárják. E törekvés jegyében áll a Soproni Szemle jelen száma is, mely több részletkérdés megválaszolásával bővíti ismereteinket. Számos újabb anyagot szolgáltat az eddigiek mellé a leendő alapos, teljes feldolgozáshoz, amelynek megvalósulását a folyóirat buzgó munkatársainak további hathatós munkálkodása láttán minél előbbre várjuk és reméljük.

A proletárdiktatúra kihirdetése

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Környei Attila: Az osztályharc néhány kérdése Sopron megyében a polgári demokratikus forradalom időszakában (1918 november–1919 március)

3 Környei Attila: Az osztályharc néhány kérdése Sopron megyében a polgári demokratikus forradalom időszakában (1918 november–1919 március)

Helytörténetírásunk az első világháborút követő forradalmi korszak feldolgozásában elsősorban a Tanácsköztársaság soproni eseménytörténetére fordított nagyobb figyelmet. Ebből a jelentős értékeket felmutató történelmi irodalomból és eddig még közre nem bocsátott kutatásainkból egyre világosabban rajzolódnak ki olyan nagyobb összefüggések, vonások, amelyek megadhatják a korszak történetének legjellemzőbb mozzanatait, kijelölhetik Sopron megye munkássága és parasztsága osztályharcának helyét a kor általános politikátörténetében. Ezek a jellemzők rámutatnak a helytörténet általános, országosan érvényes törvényszerűségeire, egyben megjelölik megyénk történetének sajátos, egyedi vonásait is.

Mindenekelőtt szembeűnő, hogy a háború utolsó évei és az azt követő néhány év történetét nem lehet egymástól külön szemlélhető szakaszokra bontani. 1917-től 1922-ig egységes történelmi folyamatnak lehetünk tanúi, a forradalom érlelődsének, a forradalmi helyzet kialakulásának, polgári demokratikus, majd proletárforradalmi megoldásának és a forradalmi válság továbbélésének a fehérterror első éveiben. Ez a kép teljes mértékben megfelel az európai forradalmakról kialakult történelmi képek. A forradalmak története Sopronban azonban külön vonásokat mutat a forradalmak általános magyarországi történetével szemben annyiban, hogy megyénkben a forradalmi válság határozottabban és tovább volt jelen, mint az országban általában, másrészt hogy az események menetében végig világosabban kirajzolódik a proletariátus pártjainak politikai állásfoglalása és fejlődése.

Jelen dolgozatunkban a korszak történelmi kéréseinek első csoportját vesszük vizsgálat alá: az osztályok milyen erőviszonyában alakult ki a forradalmi helyzet, és ezekben az erőviszonyokban milyen változásokat hozott a válság első, polgári demokratikus megoldási kísérlete. Az alábbiakban, célkitűzésünknek megfelelően kevesebb eseménytörténetet adunk, az eseményeken keresztül inkább a forradalom menetének főbb vonásait kíséreljük meg fölrajzolni.

I. A forradalmi válság kialakulásának fő előidőzője és talaja az első világháború volt. Ez a háború elmélyítette, végsőkéig kiélezte azokat a társadalmi ellentmondásokat, amelyek már régóta forradalmi megoldást sürgettek Magyarországon. Mondhatni, ha a háború meggyorsította is a forradalom érlelődsét, semmiképpen sem hozta előre azt, hiszen a polgári demokratikus változás már régóta esedékes és elkészt volt, csak mintegy kitűzte annak időpontját, lehetőséget teremtett számára. A háború okozta nyomorúság óriási feszültségeket teremtett a társadalom egyes rétegei között. A háború nemcsak elkeserítette, elégedetlenné tette az alsóbb osztályokat, hanem érlelte is bennük a forradalmi cselekvés vállalását, többek között azzal, hogy fegyvert adott a paraszt és munkás kezébe. Ugyanakkor – a forradalmi helyzet kialakulásának másik oldalán – a háború, a háború által kialakított gazdasági-társadalmi helyzet és végső soron a háború elvesztése tette teljesen képtelenné az uralkodó osztályokat a rendszer további fenntartására. Végül a háború új helyzetet teremtett a munkásmozgalomban ⁴is azzal, hogy az európai szociáldemokrata pártok háborús politikája lejáratta a szociáldemokráciát a tömegek szemében, így lehetővé és szükségessé vált egy új, bolsevik típusú munkáspárt megteremtése, azé a párté, amely következetesen vállalni meri az osztályharc végigvívását, a permanens forradalmi helyzet valóságos permanens forradalommal alakítását.

A háború forradalmat érlelő szerepe különösen világosan érvényesült Sopronban. A város katonaváros jellegének politikai kihatásai szembeűnők, az átvonuló katonák és hadifoglyok tömegei gyorsan közvetítették a forradalmasodó front hangulatát. A hadigazdaság terhei és eredménytelensége megyszerte siettette a válság kialakulását. A terménybeadás és hadikölcsönjgyűzés fokozta a parasztság elnyomorodását és elkeseredését a közigazgatással szemben.¹⁽¹⁾ Súlyosabbak voltak a városi közellátás válságjelei. Egyfelől a hadiszállítók rohamos meggazdagodása jelzi a városi társadalom ellentéteinek kiéleződését. Krausz Mihály, Schwarz Viktor, Benkő Géza a háború végére milliomosokká, a város leggazdagabb polgáiraivá váltak. Ugyanakkor a város és megye hivatalos vezetői tehetetlenek voltak a közellátás súlyos kérdéseivel szemben. A városi közellátási üzemek állandó válsággal küzdöttek, vezetőik egymás után mondtak le. A város és vidékének ellátása az árdragítók, lánckereskedők kezébe ment át. A vidék élelmiszerfeleslege csempészek kezén Ausztriába vándorolt. 1918-ban 13 147 csempészt fogtak el a megye határán.²⁽²⁾ Az árak az országos átlagnál is gyorsabban emelkedtek, a hiánycikkek száma gyarapodott. Hadiözvegyek és rokkantak tömegei ácsorogtak az üzletek előtt és tolongtak a hadigondozó hivatal városközi majd iparkamrai helyisége előtt. A közellátás a polgármester és a fraknói körjegyző távirati jelentése szerint már 1917 őszén „zavargásokra adhat okot”.³⁽³⁾

A közellátás nyomora által érintettek rétege egyre szélesebb lesz, a polgárság egy része is nyomorogni kénytelen, a háború alatt több mint száz kisiparos ment tönkre. A háború okozta súlyos nyomor bírta először osztályharcos cselekedetre az elnyomottakat. Emiatt sztrájkoltak 1917 nyarán a brennbergi bányászok és a vasgyárak munkásai.⁴⁽⁴⁾

A következő, 1918-as év spontán népi megmozdulásai erőteljesebbek, egyben politikai jellegűek lesznek. A vidék ekkor már tele van katonaszökevényekkel, és március 4-én a fertőrákosiak zendüléssel szabadítják ki a csendőrök kezéből az elfogott szökevényeket. Ebben, valamint a különböző éhségtüntetésekben már politikai tett jelentkezik, tudatos szembefordulás a háborús kormányzattal, a béke követelése. Kiemelkedik e téren a brennbergi bányászok áprilisi sztrájkja.⁵⁽⁵⁾

Az eseményekből kitűnik: az uralkodó osztály nem tud megbirkózni a vezetés feladataival, az elnyomottak pedig nem akarnak tovább az adott keretek között élni. A forradalmi helyzet kialakulóban volt. Ekkor még azonban hiányzott a politikai vezetőerő, amely a tömegek indulatát pozitív, forradalmi irányban összefogta volna. Jóllehet az események és az egyes vélemények azt mutatják, hogy ekkor már pozitív hatóerő volt megynében az orosz forradalmak szelleme, a munkáspárt vezetői még nem tudtak a forradalmi korból adódó feladatoknak megfelelni, a tömegeket az orosz proletárforradalom szellemében vezetni. Az orosz példa követésének szükségét sem a szociáldemokrata politikusok ismerték fel először, hanem az értelmiség, a baloldali újságírók és a galileisták.⁶⁽⁶⁾

A szociáldemokrácia politikájának háborús csődjéből a soproni párt is nehezen lábolt ki, mondhatjuk: egy ütemmel elmaradt az események, a tömegek politikája mögött. Az 1917. évi május 1. megünneplése mellett a soproni SzDP első politikai cselekedete a választójogi blokkban való részvétel (1917. VI. 17.) és választójogi gyűlések tartása is erről tanúskodik. A napi politika, a munkásság igazi érdeke nagyon távol állt ekkor a választójog követelésétől, jóval túlhaladta már azt. A párt választójogi politikájának egyetlen haszna, hogy huzamosabb ideig együttműködött a polgári demokratikus rendszer majdani kormányzó pártjaival, lényegében a blokk politikusai fogják majd átvenni 1918 novemberében a város vezetését. (Zsombor Géza, Fischl László, Schwarz Sándor stb.) 1918-ban, az általános politikai fellendülésben a szociáldemokrata vezetőség is magára talált, erélyesen képviselte a munkásság érdekeit és vezette a tömegeket. Fokozatosan megteremtette a munkásság érdekvédelmi szerveit a közéletnek azon területein, amelyek ellenőrzése már kicsúszott a hivatalos államhatalom kezéből. 1917 decemberében létrehozták a szociáldemokrata pártkört. 1918 júniusában a szocialista népirodát, augusztusban a Munkások Gyermekbarát Egyesületét, erélyesen és hathatósan beleszóltak a közellátás és a hatósági munkaközvetítő ügyeibe.⁷⁽⁷⁾

A Sopronban is meggyorsult események hatását erősítik a front és az ország forradalmi eseményei, az uralkodó osztály kétségbeesett és oktalan igyekezete mellett is nyilvánvaló a forradalom közelléte, a háborús rendszer bukása. Ebben a történelmi pillanatban, 1918 őszén Sopron megye munkássága és parasztsága, a frontról és hadifogságból hazaözönlő katonatömegekkel együtt forradalmi tettekkel bizonyítja és nem hagy kétséget afelől, hogy az elkövetkezendő forradalom fő erejét ők adják, a forradalomnak az ő forradalmukká kell válnia.

2. A polgári demokratikus forradalom sorsa Budapesten dőlt el, de eseményei messzire gyűrűztek és a polgári rend más-más arculatát hozták létre vidéken. Sopronban 1918. október 31-én délután alakult meg a nemzeti tanács és másnap hivatalosan is átvette a város irányítását. Tagjai polgári radikális részről: Faragó József, dr. Kovácsy Sándor, Dr. Stricker Jakab, Kárpáti Sándor, Geleji Frigyes; demokrata részről: Zsombor Géza, Krausz Lajos, Holzman Tódor, dr. Schwarz Sándor, Friedl Lőrinc; szocialista részről:

Fischl László, Mesterházy János, Guzmits Károly, Hirschl Jenő, Zsigmond Lajos voltak. Az események során ez az összetétel állandóan változott (bővült), egy ideig nagyjából híven tükrözve a forradalmi rétegek valóságos erőviszonyait. Az első napokban sorra jelentették a város társadalmának különféle csoportjai a tanácshoz való hűségüket és részvételüket benne. Ugyancsak az első napokban a valós erőviszonyoknak megfelelően több szociáldemokrata (köztük, Bors László, Knapp Gábor, Berczeller Adolf, Szekeres Márton, Schambauer Ignác, Ferenczi János stb.) került be a tanácsba, egy ideig meghatározva a tanács politikájának vonalát. ⁶A későbbiekben azután a nemzeti tanács összetétele és munkája elvesztette a jelentőségét.⁸⁽⁸⁾

A polgári demokratikus forradalom forradalom volt Sopron megyében is, jelentőségét és jellegét nem a nemzeti tanács megalakulása és tevékenysége adta, hanem a megyében és a városban lezajlott mozgalmak, a parasztság, a munkásosztály és a katonák forradalmi akarata és cselekedete. Elemi erővel törtek föl az indulatok a megye minden részén. A falu szegényei elkergették a közigazgatás gyűlölt vezetőit, élelmet, földet és jogot követeltek. Az első napokban sorozatosan napirenden voltak a zendülések, fosztogatások, raktárak készleteinek szétosztása, a karhatalom megtámadása. November 3-án, 4-én Kapuvár, Csorna, Eszterháza, Fertőszéplak, Fertőszentmiklós, Fülcs, Csapod lakossága zavargott. November 2-án Cirk mellett a Szilben fegyveresen megtámadták a csendőröket, 5-én a petőházi cukorgyár raktárait és több községben a malmokat fosztogatták. A karhatalom tehetetlen volt, a csendőrségben és rendőrségben is meglazult a fegyelem, tömegesen hagyták el a csendőrök szolgálati helyüket. November 4-én a lajtapordányi, 5-én a pecsenyédi, 10-én a szili őrsöt hagyták ott a csendőrök stb. Sopronban is kifosztottak egy teherszerelvényt – a rendőrség tétlen asszisztálása mellett. A következő napokban sebtében létrehozott nemzetőrségek és polgárőrségek is tehetetlenek voltak. A nemzetőrök a falu birtokos parasztságából kerültek ki, feladatuk a szegénység mozgalmának letörése volt, ennek azonban nem tudtak megfelelni, a falu társadalmának ellentmondásai kiéleződtek ebben az időben, a szegénység indulata mindent elsöprött, így nagyobb összetűzések nélkül lehetetlen volt békeidőnek megfelelő rendet csinálni. Csornán a brennbergi munkásokból alakított munkászászlóalj teremtett rendet, ugyancsak ők mentették meg a teljes széthordás elől a megye malmainak készletét is.⁹⁽⁹⁾

Nemcsak a forradalmi időben szükségszerűen meglazuló rendet, a felelőtlen lumpenproletárok anarchiáját kell látni ezekben a cselekedetekben. Itt elsősorban a hosszú elnyomás és a háború szenvedései alatt felgyülemlett indulatok kitöréséről van szó, a raktárak kifosztása nemcsak az éhség csillapítását szolgálta, hanem egyfajta törekvés volt a társadalmi igazságtalanságok felszámolására. Hiszen a falu mozgalmak itt nem ért véget, az indulatokat nem hűtötte le egy-két sikeres akció, tovább folytak a mozgalmak, az első napok vak indulata után most már kizárólag a földosztás jelszavával. A falusi mozgalmak erejét növelték a frontról fegyveresen hazatérő katonák mozgalmak is. November 7-én és 8-án Nagymarton, Fülcs, Szany és Csorna élt át nagyobb fegyveres katonazendülést.

Sopronban a forradalom fő erejét a munkások és katonák adták. A hazatért, laktanyákba zsúfolódott katonák, a munkások és munkanélküli munkások tömegei kenyeret és szociális igazságot követeltek, ezek a forradalmi tömegek állandó tehetetlenségként nehezedtek a nemzeti tanácsra.

A forradalmi cselekedetek, a régi renddel való szembeállítás kockázatát a munkások, parasztek és katonák vállalták. Az ő követeléseiknek nem lehetett szószólója a nemzeti tanács, az nem az ő hatalmukat képviselte. November 2-án megalakult a soproni munkástanács, amely 5-én este a Nádor vendéglőben ⁷nagygyűlésen mutatkozott be a város munkásságának. Ez a tanács lesz hivatva a polgári rendet képviselő nemzeti tanács mellett és az ellen a munkásosztály érdekeit képviselni, a város társadalmi és gazdasági életében a munkásság hatalmát, vezető szerepét realizálni, biztosítani. A tanács vezetői a pártvezetők,

Knapp Gábor, Fischl László és Berczeller Adolf lettek. Mindhárman régi szociáldemokrata politikusok, ami a magyar munkásmozgalom történetében egyben azt is jelenti, hogy a polgári demokratikus forradalom időszakában nem ismerték fel a proletárforradalom lehetőségét és szükségét, tehát a munkásosztály hatalmát nem képviselheték olyan következetesen, hogy azt végső soron proletárdiktatúra formájában kívánják realizálni, kizárólagossá tenni. Valóban a soproni vezetők – mint a fővárosi szociáldemokraták is – a nemzeti tanácsban, a város vezetésében is részt véve, a polgári rend fönntartóivá váltak, megelégedtek a munkásság érdekeinek erőteljes hangoztatásával és védelmével – polgári keretek között.

Sorban állás dohányért 1918-ban

A magyar marxista történetírásban ezért sokáig kétségbe vonták, hogy a polgári demokratikus forradalom időszakában nálunk kettőshatalom létezett volna, úgy, ahogy Oroszországban, ahogyan azt Lenin értelmezte. Jóllehet az orosz munkástanácsok is erős mensevik és eszer befolyás alatt álltak, az ott kezdettől meglévő és erős bolsevik irányvonal ezeket a tanácsokat félreismerhetetlenül a jövőbe proletárdiktatúra szerveivé formálta. Ebben az értelemben Magyarországon – és Sopronban – valóban más jellegű tanácsokról beszélhetünk. Azonban a soproni munkástanács is a polgári nemzeti tanács mellett, annak ellenére létező külön hatalmi szerv volt. Az események megmutatják, hogy a munkástanács reális hatalommal bírt, hogy intézkedéseivel a munkásság akaratát érvényesítette a város életében. A két tanács működése, intézkedéseik, a város társadalma és élete fölött gyakorolt ellenőrzésük – amely egyre inkább a munkástanács javára fog alakulni – bizonyítják, hogy a város társadalmában reálisan meglévő két külön hatalom volt. Jóllehet a kettőshatalom tendenciája az, hogy egyes-hatalommá, osztálydiktatúrává váljék, a kettőshatalom meglétét nem vonhatja kétségbe az, hogy az egyik oldal vezetői nem ismerték fel és nem igyekeztek kihasználni a maguk javára ezt a lehetőséget. A vezetők szándéka nem határozza meg kizárólagosan az osztályharc és az osztály hatalmi szervének jellegét. A munkásság spontán és tudatos törekvései kezdettől túlmutattak a polgári demokratikus forradalom törekvésein és eredményein a proletárforradalom irányában. Így a munkásosztály mozgalmában világos tendencia érezhető a

proletárdiktatúra megteremtésére. A tömegektől determinált munkástanács és annak vezetői is a tömeg forradalmasodásával magukévá tették annak jelszavait, többnyire tudatosan, de néha akaratuk ellenére is később a tömeg igazi szószólóivá, a proletárforradalom élharcosaivá váltak. Különösen világossá és meghatározóvá válik ez az irányvonal a munkásosztályon és a munkástanácson belül a kommunista eszme soproni térhódítása, a soproni kommunisták egyre szervezettebb fellépése után.

3. Világosan látta a forradalom után kialakult helyzetet, annak kettőshatalom jellegét a polgári osztály jobbszárnya. Az első napok bénultsága, rosszindulatú szemlélődése után a soproni reakció kezdte rendbeszedni sorait, és egyre-másra megette a kísérleteit a munkásságnak a hatalomból való kiszorítására, saját osztálydiktatúrájának megteremtésére. Sajtójuk már az első napokban a forradalom befejezettségét hangoztatta és kongatta a vészharangot a bolsevizmus előtt.

Ahogy a munkanélküli katonatömegek súlyos tehertételt jelentettek, egy újabb forradalom veszélyét jelentették a polgári osztálynak, ugyanúgy a reakciós katonatisztek tömege (valóban tömegről beszélhetünk) súlyos gátat jelentett a társadalmi haladásban, veszélyeztette nemcsak egy esetleges proletárforradalom lehetőségét, de a meglévő és rendkívül mérsékelt polgári demokratikus rendszer létét is.

A forradalom kimenetele szempontjából rendkívül fontos volt a katonaság álláspontja. A frontokról hazatért katonák leszerelése lassan és hatástalanul folyt, s ezek a laktanyákba zsúfolt és az országutakon kóborló „zöldkádér” katonák jelentős erőt képviseltek; az újonnan létesített nemzetőrség és polgárőrség használhatatlansága következtében a forradalmi időszak egyetlen reális fegyveres hatalmát jelentették. Megkönnyítette a katonaságon belüli frontok és álláspontok tisztázódását, hogy a hadseregben lévő ellentétek voltak a legkielemezettebbek, hogy ezek és a szembenálló táborok lényegében már a frontokon kialakultak, véleményük szélsőségesen ellentétes, álláspontjuk a legtöbb kérdésben világos volt. Egyrészt a katonatömegek forradalmasodását gyorsította a frontról hozott és konkrétan megfogalmazott sérelmek egész tömege, a polgári társadalmi rendszer legalján elfoglalt társadalmi állásuk, a munkanélküliség és sorsuk kilátástalansága, valamint a körükben élő és tevékenykedő nagyszámú bolsevik beállítottságú volt hadifogoly, akik már az orosz forradalmak és polgárháború tanulságaival felvértezve tudtak az itthoni osztályharcban állást foglalni. Másrészt a katonatisztek jobbrtolódását nemcsak társadalmi állásuk, nemcsak az determinálta, hogy a letűnt reakciós dualista rendszer legretrográdabb, legelkötelezettebb rétegét képviselték, hanem az is, hogy esetleges baloldali orientációjukat eleve kizárta a tömegek előtt ismert háborús politikai exponáltságuk.

A nemzeti tanács hatalomátvétele után az egyes fegyveres alakulatok tisztjei sürgősen hűségnyilatkozatot tettek a polgári demokratikus rendszer mellett. Már november elsején a határrendőrség tisztikara táviratilag jelentette be csatlakozását, s őket követték a 18-as honvédek és a többi alakulatok tisztjei. A hűségnyilatkozatot tett tisztok legnagyobb része azonban ellenséges magatartást tanúsított a rendszerrel szemben, szabotálta annak intézkedéseit. A reakciós 9 vállalkozások valóságos tűzfészke volt minden egyes tisztikar. Ugyanakkor a leszerelt katonatisztek is megalakították december 15-én a „nem tényleges katonák szövetségét”, amely egyesület célkitűzésében a hadviseltek érdekképviselője lett volna, politizálásában azonban a reakció táborához tartozott. Az új hadsereg tisztjeinek igazolásakor a baloldal ébersége sorra leleplezte a tisztok reakciós üzelmeit és megakadályozta azok bekerülését a hadseregbe.

A katonaság fontos szerepének felismerése mutatkozik a katonatanács létrehozása körüli vitákban is. A nemzeti tanács polgári vezetői – Thurner polgármesterrel az élen – világosan kifejtették álláspontjukat, mely szerint a katonaságot meg kell óvni a politikától. A munkástanács azonban – és különösen annak baloldala – ugyanilyen világosan felismerte a katonaság megnyerésének fontosságát, és végül is keresztül

vitte a nemzeti tanácsban akaratát, mely az első ülésén Bors László javaslatára felszólította a katonaságot katonatanács alakítására és öt bizalmi (3 közlegény és 2 tiszt) kiküldésére a nemzeti tanácsba. November közepén létre is hozták a katonatanácsok kiküldötteiből a városi katonatanácsot, amely a katonaságon belüli erőviszonyoknak megfelelően kezdettől fogva kimondottan a legbaloldalibb, bolsevik beállítottságú volt. Az ilyen katonatanács által vezetett forrongó katonatömegek már pusztán létükkel is erősen a proletariátus oldalára billentették a kettős-hatalom időszakának erőviszonyait, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy voltak szervezett, fegyelmezett fegyveres egységek, amelyek kezdettől fogva nyíltan és egységesen kommunistának vallották magukat, mint pl. a helyőrség és az Entzbruder Dezső vezette vasútbiztosító őrség. Ezek a katonák az osztályharc konkrét eseteiben tevélegesen a munkásság oldalára álltak és fellépésükkel biztosították a munkásság, a munkástanács hatalmi pozíciójának erősödését.¹²⁽¹⁰⁾

4. A reakciós hatalmi törekvések nem merültek ki a katonatisztek veszélyes, de többnyire nem a közvélemény előtt lezajlott szervezkedéseiben. Egyre-másra érte támadás a polgári demokratikus rendszert, különösen annak szocialista szárnyát és a munkástanácsot a reakció, elsősorban a hadimilliomosok vezette nagypolgárság, a klerikálisok és a reakciós közalkalmazottak részéről. Itt a nagy tömegű ellenforradalmi szervezkedés közül csak a legjelentősebbeket emeljük ki. Áttekintésük fontos tanulságokkal szolgál, hiszen az ellenük folytatott harc során tisztázódtak a munkásosztály politikai törekvései, erősödtek a munkástanács hatalmi pozíciói és világosabbá vált a munkásságban a legjobb vezetőkben az a felismerés, hogy a társadalmi ellentmondások megoldására nem alkalmas a meglévő polgári rendszer, szükségessé és lehetővé vált a munkásosztály számára a kizárólagos hatalom megragadása.

1918. november 19-én a városi nagypolgárság képviselői megalakították a „Köztársaság Polgári Pártot”. A párt decemberben megjelent röplapjában ilyen kitételek szerepelnek: „A forradalom eddigi lázas alkotó munkájában észrevehető módon nem vette ki részét a magyar polgári osztály... Mi úgy érezzük, hogy a magyar polgári osztály nyílt munkába állásának itt van a legfőbb ideje.” Konkrét programpontjaik között szerepelnek olyan szociális és politikai reformok követelése, amelyek a forradalom időszakában nem hiányozhattak egyetlen, még reakciós csoportosulás programjából sem, ha tömegbázisra akar szert ¹⁰tenni. Azonban ezekből a programpontokból is világosan kitetszik a párt erősen nacionalista és keresztény irányvonala, a bevezető sorok pedig egyértelműen a polgárság hatalmi pozícióinak megerősítését, a kezdeményezés kézbevitelét célozzák. Konkrét politikai cselekedeteik ezt bizonyítják, és ennek biztosítéka volt a párt tagságának összetétele is. Tagjai a reakciós polgárság hangadó, klerikális köreiből kerültek ki. Elég ha csak gazdájukat, a hadimilliomos Benkő Gézát említjük, akinek most és a következő években is mindig nyitva volt a pénztárcája, ha valami reakciós vállalkozásról volt szó.

A munkásság azonnal felfigyelt a reakciós csoportosulásra és éberrel vigyázott, hogy a párt céljait ne tudja elérni. Alakuló gyűlésükön a jelenlévő munkások közbeszólásokkal leplezték le a pártalakulás igazi célját, a felszólaló Knapp Gábor, az SzDP helyi elnöke pedig figyelmeztette az urakat, hogy a szociáldemokrata munkásság éber figyelemmel fogja kísérni tevékenységüket és meg fogja akadályozni minden jobboldali lépésüket. A pártsajtó valóban kitüntető figyelmet szentelt a köztársasági munkásságának. 1919 márciusában a szociáldemokrata vezetők erélyes fellépésére Thurner kormánybiztos nem mert a néptanácsba polgári köztársaságpárti tagot kinevezni, pedig azok ugyancsak áhítoztak oda – és a fehér időkben ezért meg is hurcolták a közvélemény előtt Thurnert.¹¹⁽¹¹⁾

A másik jelentős ellenforradalmi szervezkedés Tóby József kereskedelmi iskolai tanár nevéhez fűződik. Tóby először Márkus dr.-ral együtt a közalkalmazottak szervezkedését igyekezett megakadályozni, illetve reakciós irányban befolyásolni, majd a Lovászfy-féle Polgárszövetség vidéki kortesének felcsapva a megyében Östör Lajos csornai ügyvéddel együtt, majd más reakciókkal a többi dunántúli megyében is

igyekezett a reakciósokat egy táborba gyűjteni. A Polgárszövetség pártokon felüli szövetség lett volna, célja az egész jobboldal összefogása volt egyetlen programmal, az antibolsevizmussal. Ennek megfelelő Tóby propagandája is, amelyet a Sopronban kiadott Dunántúl Népe című röpiratának terjesztésével fejtett ki. A röpirat az ország jelenlegi vezetésének illetéktelenségéről beszél és a keresztény kurzus későbbi ideológiájának sarkalatos tételével, a bűnös város, a hazátlan kommunisták és a törzsökös, nemzetfenntartó vidék ellentétének szításával operál. Tóby tevékenysége sem kerülhette el a soproni munkásság és politikusainak figyelmét. A sajtóban elsősorban Bors László leplezte le a Tóby-féle ideológia valódi tartalmát és tendenciáját, a munkástanács vezetősége feljelentést tett ellene osztály elleni izgatás címén, a kommunista vasútbiztosító őrseg pedig Entzbruder Dezső vezetésével egy februári estén rövid úton kitessekelte az ellenforradalmár politikust a városból.¹²⁽¹²⁾

Ez utóbbi ügyben a munkásság szószólóiként már a kommunisták is fellépnek. Ebből a szempontból érdekes jelenség a reakciós nacionalista diáktanács tevékenységének meggátolása, amely éppen a soraiban belülről szervezkedő kommunista fiatalok többsége miatt volt kénytelen 1919 januárjában saját magát feloszlatni.¹³⁽¹³⁾

11A többi nagyszámú ellenforradalmi akció is mind a munkásság, a munkástanács, a szocialista és kommunista sajtó (Munkástanács, Soproni Tükör) éberségén hiúsult meg. Jelentős az osztályharc erőviszonyainak szempontjából a falu ellenforradalmi és népi mozgalmainak vetélkedése. Itt a nézeteltérések egyetlen kérdés, a birtokpolitika köré csoportosulnak. A háború előtti Sopron megye mintegy 500 000 kh-nyi megművelhető területéből 44,7%-ot: 222 306 holdat a mindössze 76, 500 kh-nál nagyobb birtokkal rendelkező birtokos, az összes birtokos 0,2%-a bírt, míg 26 000 5 kh-nál kisebb birtokkal rendelkező törpebirtokos, az összes birtokos 62%-a a megművelhető terület 8%-án, 39 708 kh-on, átlag 1,5 kh nagyságú földdarabkákra tengődött. Ha ezekhez hozzászámítjuk a falusi proletárok számát (a rendszeresen Alsó-Ausztriában dolgozókat figyelmen kívül hagyva), közel félszázezer családfő várta a parasztság évszázados álmának megvalósulását, a radikális és igazságos földreformot. A forradalom sorsát az ő igényük kielégítésének módja, illetve az ő álláspontjuk fogja eldönteni a falvakban. Ismeretes, hogy a népkormány által hozott, radikálisnak nehezen nevezhető földtörvény vontatott megvalósítása nem elégíthette ki a falusi szegény tömegek igényeit. A radikálisabb földosztás réme állandóan a nagybirtokosok szeme előtt lebegett, ezért ezt megelőzendő, már a néptörvény végrehajtása előtt megkezdtek a földjuttatásokat, hogy a minimális igények kielégítésével a parasztságot saját táborukba csalogassák. (Pl. Fertőszéplakon 40, Hegykőn 140 kh-at osztottak házhelynek. Ugyanakkor a reakció, a klérus, a Gazdaszövetség, a Barázda nacionalista és klerikális frázisokkal szociális reformok ígéretésével igyekezett a falu egész társadalmát a demokratikus rendszer, a város, de méginkább a szocializmus ellen fordítani. A szociáldemokraták és a kommunista sajtó leleplezték az agráriusok hazugságait, a munkásság felismerte a parasztságot törekvéseiben természetes szövetségesét, okos agitációval a földosztás követelésének támogatásával maga mellé állította a falu szegényeit. Csornán, Csorna környékén, Eszterházán, Feketevároson stb. erős szocialista szervezet alakult a szegényparasztság között, amely támogatta a pártharcokban a városi munkásságot. Így a falusi osztályharcban elfoglalt helyes állásfoglalásával a munkástanács rendkívül megerősítette pozícióit. Ugyanakkor már a parasztság soraiban is voltak a szociáldemokrácián túlmutató politikai vélemények, amelyek birtokszocializálást követeltek. (Pl. Eszterházán; a soproni Ganzoni uradalom cselédei 1919 februárban szocializálták is a birtokot).¹⁴⁽¹⁴⁾

5. A reakciós törekvések elleni harc során sokan tisztázódtak a munkásság, a munkástanács nézetei, megerősödtek hatalmi pozíciói. 1919 elejére a város társadalmá egészen világosan két táborra bomlott (hiába sírt Rábel László az együttműködésért), amelynek pontosan megfelelt a hatalom kettőssége is.

Ebben a kettősségben azonban mindinkább a munkásság, a munkástanács javára billen a mérleg. A politikai sikerek világosabban tömörítik a tömegeket a tanács mögé, a város egész munkássága és a vidék szegényei jelentették a munkástanács hatalmi bázisát. Ezt a hatalmat a tanács a város életébe való nagyobb beleszólással, a közigazgatás és közélet újabb és újabb területein gyakorolt ellenőrzéssel és irányítással realizálta. A városi közigazgatás ügyeit már a munkástanács megalakulásától nem lehetett a tanács beleegyezése nélkül intézni. Ugyancsak kezdettől szigorúan ellenőrizte a tanács a közellátási üzem működését, az új év elejétől saját embereivel ellenőriztette az élelmiszerelosztást és a határszéli áruforgalmat, átvette a hatósági munkaközvetítőt. Az egyes üzemi [12](#)tanácsok (Brennberg, Vasárugyár stb.) erélyesen beleszóltak üzemük irányításába, elkergették a nekik nem tetsző tisztviselőket. A munkástanács megakadályozta a Jacoby szivarkapapírgyár és a cinfalvi cukorgyár üzemének beszüntetését stb. Ha ehhez hozzávesszük, hogy a karhatalom felett a kommunista beállítottságú katonatanács rendelkezett, kitűnik, hogy 1919 február-márciusára az irányítás és ellenőrzés az élet legfontosabb területein a munkáshatalom kezébe ment át.[15\(15\)](#) Ez az átmenet azonban nem mindig simán, békés úton ment végbe, és a kezdeményező mindig a munkástömegek indulata volt, az kényszerítette a tanácsot egy-egy akcióra. A fokozatos hatalomátvétel azt jelentette, hogy a hatalom addigi birtokosa már nem tudja megtartani, hogy a nép elégedetlen azzal a hatalommal.

A háború után Sopron megyében volt elég ok az elégedetlenségre. A hazatért nagyszámú katonát és hadifoglyot munkanélküliség, éhezés, nyomor várta. Növelte a munkanélküliek számát a nyersanyaghiány miatt pangó ipari termelés is. 1918-ban a posztógyár teljesen, a gumigyár csaknem teljesen leállította a termelést, a többi üzemek is erősen redukálták termelésüket, csak a munkástanács erélyes közbelépésének köszönhető, hogy nem szüntették be egészen. A tehetetlen közigazgatás nem tudta megszüntetni a közellátás anarchiáját, a munkáscsaládok és hadigondozottak nyomora gyorsan nőtt. A tömegek elégedetlensége forradalmi lázadásokban tört ki. 1919. január 13-án véres összetűzés volt Feketevároson, a rendőrsortűznek 15 sebesültje volt és még másnap páncélvonattal sem tudtak rendet teremteni. Február 12-én Sopronudvaron volt fegyveres lázadás. Január 23-án hadiözvegyek hangos tüntető menete vonult a soproni városházára. A brennbergi munkások 1918. december 16-án fegyverrel üzték el a bányai igazgatót és állandóan forrongtak az alacsony bérek és az elégtelen ellátás miatt.[16\(16\)](#) Ilyen és hasonló mozgalmak ösztönözték a munkástanácsot, hogy a tehetetlen polgári vezetéstől átvegye az események irányítását.

De ezek a népi mozgalmak már túlhaladták a zömmel szociáldemokrata munkástanács forradalmiságát. A munkástanács átvette ugyan egyes területek irányítását, híven képviselte a munkásság érdekeit, de nem merte vállalni a hatalom teljes átvételét (nem teljesítette pl. a munkások követelését Thurner és Mesterházy kormánybiztosok eltávolítását illetően és helyükbe szocialista kormánybiztos állítását, nem akarta befolyásolni az államhatalom osztályjellegét, nem támadta pl. a magántulajdont).

1919. III. 14-én a soproni vasmunkások szocializálták mindkét vasgyárat. A gyárak bizalmi-férfi gyűlésén a városi munkástanács küldötte, Knapp Gábor ellenezte a szocializálást, még egy lehetőséget akart adni a gyár gráci vezetőinek a munkások korábbi bérköveteléseinek teljesítésére, és azután is csak a gyár használatba vételét javasolta, a tulajdonosoknak fizetendő használati díj és nyereségrészesedés mellett. A bizalmiak leszavazták ezt a javaslatot és eredeti határozatuk szerint véglegesen szocializálták gyárukat. Ugyanígy Blasián igazgató elűzése után a brennbergiek is átvették a bánya irányítását, valamint az említett Ganzoni uradalom cselédei is szocializálták a birtokot.[17\(17\)](#)

6. Ekkor azonban volt már az egyre forradalmibb munkástömegeknek a szociáldemokratáknál igazibb szószólója is Sopronban. A kommunisták soproni tevékenységét a polgári demokratikus forradalom első napjától figyelemmel kísérhetjük. Már novemberben megjelennek Sopronban a forradalmi szocialisták

13röplapjai, majd decembertől a Vörös Újság számai és a Kommunista Könyvtár kiadványai.

A soproni kommunisták vezetője, Bors László így fogalmazta meg pártjának programját a szociáldemokrata állásponttal szemben, kommunista hetilapjának, a Soproni Tükörnek első számában: „A kommunistapárt... azt írta föl az osztályharcot hirdető vörös lobogójára, hogy a szocializmus gyönyörű végső célját: a kommunizmust most kell megvalósítani, mert *most lehet*. A kommunista és szociáldemokrata pártok között mindenütt az a különbség, hogy míg a szociáldemokrata párt uralomra jutva *fegyverszünetet* kötött az állammal, beszüntette a nyílt osztályharcot, és ezzel *államfönntartóvá* vált, addig a kommunisták direkt akció útján, amit most úgy hívnak, hogy proletárdiktatúra, nem akarnak addig nyugodni, míg a kapitalizmust teljesen meg nem döntik, hogy ennek romján megépítsék az új társadalmat. A Magyar kommunista párt a forradalom tüzeiben keletkezett, amikor azt látták, hogy a szociáldemokrata párt megelégedni látszik az októberi öszirózsás puccs *polgári eredményeivel* és a szociáldemokrata párt vezetősége felelősségének tudatában leszorítja a forradalom kezdősebességét.” A kommunista párt törekvése szimpatikus volt a legelnyomottabb néptömegek előtt és körükből hamarosan széles tábor gyült köréje. Bors lapjában, a Soproni Tükörben töretlen erélyességgel harcolt a kommunista eszme, a munkásosztály érdekeinek győzelméért, s elvtársaival együtt (pl. Szekeres Márton, Entzbruder Dezső) a munkástanácson belül is biztosították a munkásság legforradalmibb rétegei érdekének érvényesülését. Így Sopronban – bár nem tudunk a KMP formális szervezeti megalakulásáról – hamarosan számottevő és egyre inkább a többséget jelentő kommunista csoport kovácsolódott egységbe. Így vall a kommunizmus akkori tömegerejéről Sopronban Thurner polgármester 1919 őszén: „Nem kellett a kommunizmust beengedni Sopronba, itt volt az már a lakóházakban, a gyárakban, laktanyákban és hivatalokban.” A kommunista tömeget a bányászok, nyomdászok, vasasok, a katonák és elsősorban a munkanélküliek jelentették. Természetesen ellenségei is voltak a kommunizmusnak, a reakció állandó céltáblája volt a Soproni Tükör és Bors László. Személyes inzultusok sem riasztották meg Borsot, és éppen a pesti kommunisták elleni legnagyobb hajsza idején írja legbátrabb cikkeit. Bátorságot a tömegek szimpátiája adhatott neki. (A katonák pl. levélben biztosították támogatásukról.)

Nézetkülönbségek voltak a kommunisták és a szociáldemokraták között is, bár ez Sopronban nem vezetett testvérharcra. Borsnak és Szekeresnek többször kellett éles vitát vívnia a munkástanács szociáldemokrata vezetésével. Kommunistaellenes intézkedésnek, legalábbis szándéknak kell minősítenünk a munkástanácsnak azt a tettet, hogy 1919. január 7-én nyomatékos „felhívást intéz az összes üzemekhez, hogy a közbiztonság megóvása érdekében a lehetőségekhez mérten ne bocsássák el munkásaikat.”¹⁸⁽¹⁸⁾

A szociáldemokrácia az „osztálybékét” féltette a forradalmi munkanélküli tömegektől és attól tartott, hogy ezek átmennek a kommunisták táborába. A kommunista eszme térhódítását, a kommunista párt erősödését azonban már nem lehetett meggátolni, még csak meg sem lassítani.

147. Az osztályerőviszonyok 1919 márciusára rendkívüli mértékben eltolódtak a munkásosztály javára. Szervei ekkor már ellenőrzés alatt tartották a megye életének nagy részét. Kialakult egy új forradalmi munkáspárt, amely vállalni fogja a hatalom teljes megragadását. Ez a párt nem került éles ellentétbe a szociáldemokráciával, úgyhogy Sopronban eleve adva volt a két párt természetes egyesülése. (Ez az egyesülés, a polgári demokratikus forradalom alatt rendkívül felhígult szociáldemokrata párttagság részesítése a proletárhatalomban Sopronban sokkal nagyobb teherterele lett a Tanácsköztársaságnak, mint az országban másutt.) A forradalmi helyzet újbóli kiéleződésekor (a nép végső elégedetlensége és a közigazgatás tehetetlensége) adva volt a lehetőség a proletárforradalom megvívására, mégpedig az oroszországitól eltérő, békés módon. Erre azonban megint a főváros népének kell a jelet megadnia.

A darufalvi kastély, a Tanácsköztársaság alatt proletár üdülő

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Merényi László: Háborúellenes mozgalom Sopron megyében 1918 január és október között

15 Merényi László: Háborúellenes mozgalom Sopron megyében 1918 január és október között

Az első világháború súlyos megpróbáltatásokat hozott az akkoriban különálló Sopron vármegye lakosságára is. 1914–1917 között azonban a dolgozó nép elégedetlensége még kevésbé nyíltan juthatott kifejezésre. Az első háborús években a megye politikai életét mesterségesen és erőszakkal létrehozott passzivitás jellemezte. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom azonban fordulatot hozott, melynek nyomán Sopron megyében és magában Sopron városában a békéért küzdő erők aktivitása jelentősen megnövekedett. *Az 1918. január és október közötti időszakot Sopron városában és a megyében komoly politikai élénkség jellemzi.* Érdeemes a továbbiakban részletesen áttekinteni e tíz hónap itteni eseményeit.¹⁽¹⁹⁾

A megye háborúellenes erői közül elsődlegesen kell kiemelni *a munkásosztályt*. A proletariátus szocialista mozgalma már ekkor több évtizedes múlttra tekinthetett vissza ezen a vidéken. A szervezkedés egyrészt a soproni ipari üzemek munkásságára, másrészt Brennbergbánya, Bánfalva és Ágfalva bányászaira támaszkodott. Bár ez a vidék nem volt iparilag olyan fejlett, mint Győr vagy Mosonmagyaróvár, az itteni szociáldemokrata mozgalom azonban nem lebecsülendő eredményeket ért el. A háborúellenes erőkhöz tartozott *a polgári demokratikus ellenzék is*. Ez utóbbin belül három tényező játszik szerepet Sopron megyében. Az egyik a Károlyi Mihály vezette „Függetlenségi és 48-as Párt”, melynek sok híve volt itt is. A másik tényező a női egyenjogúságért küzdő „Feministák Egyesülete” volt; ez utóbbinak csak a megye

székhelyén volt szervezete (országos viszonylatban is csak a városokban fejtett ki tevékenységet!). A harmadik demokratikus csoportot pedig a radikális párt jelentette, melynek Sopron városában volt komoly befolyása.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme Sopron haladó közvéleményében is kedvező visszhangra talált. A helyi sajtó kommentárjai 1917 végén és 1918 elején jól tükrözik ebben a kérdésben a baloldali közvélemény hangulatát. „Oroszország szilárdan a béke ügye mellé állt”²⁽²⁰⁾ „Világraszóló esemény történt, mely a béke felé vezető úton sok-sok mérfölddel vitt előbbre.”²⁽²¹⁾ „Azért ma mégis érezzük, sejtjük, hogy a béke nyert csatát Lenin mellett”⁴⁽²²⁾ – ilyen és ehhez hasonló kommentárokkal voltak tele a soproni lapok. Ugyancsak kedvezően fogadták a helyi újságok a Breszt-Litovszkban a Monarchia és Szovjet-Oroszország között folyó béketárgyalásokat. Ez különösen január közepén figyelhető meg. Január 12-én sorozták ugyanis Sopron városában a 18. évüket ez esztendőben betöltő fiúkat. „Vajjon ők is elmennek?” – kérdezte a Soproni Napló aznapi vezércikke, majd hozzáfűzte: „Az anyák reménykedve néznek Breszt-Litovszk felé.”⁵⁽²³⁾

16A béketárgyalásokat azonban súlyos veszély fenyegette a kardcsörtető német militarizmus részéről. Ez elleni tiltakozásul január közepén hatalmas méretű általános sztrájk tört ki egész Ausztria-Magyarországon, követelve az azonnali békét a forradalmi Oroszországgal, valamint a szabadságjogokat és a jobb ellátást. A mozgalom január 14-én kezdődött Bécsújhelyen. Január 16-án terjedt át Bécsre. Az osztrák főváros nyomán mozdult aztán meg Magyarország, Csehország és a Monarchia más vidékeinek munkássága január 18 és 21 között. Sopron közvéleménye a mozgalmat kezdettől fogva hatalmas érdeklődéssel kísérte. Ennek – az általános okokon kívül – földrajzi indokai is voltak. Bécs és Bécsújhely úgyszólván Sopron tőszomszédságában van. Ezért a helyi sajtó már január 16-tól kezdve rendszeres tájékoztatásokat közölt (persze a cenzúra által megnyirbálva) az ausztriai sztrájkmozgalomról. Az itteni lapoknak (köztük a Soproni Naplónak) állandó bécsi tudósítók voltak, s ez utóbbiak telefonjelentései alapján a város és a megye közvéleménye a szemtanúk hiteles beszámolóit kaphatta.⁶⁽²⁴⁾

Január 18-án terjedt át a nagy sztrájk Magyarországra. Lelkesen fogadta a mozgalmat e vidék munkássága is. Brennbergbánya, Ágfalva és Bánfalva dolgozói (akárcsak az ország minden bányásza) január 19 és 21 között abbahagyták a munkát.⁷⁽²⁵⁾ A soproni MÁV-műhelyben is (akárcsak hazánk más vasúti javító műhelyeiben) mindenki sztrájkolt ezekben a napokban.⁸⁽²⁶⁾ Rokonszenvezett a mozgalommal a soproni ipari üzemek és nyomdák munkássága is (bár ez utóbbiak nem hagyták abba a munkát).⁹⁽²⁷⁾

A sztrájkolók követelései itt is – akárcsak az egész országban – „béke, jog és kenyér” voltak. A Sopron megyei hatóságok ijedten figyelték a fejleményeket és intézkedéseikkel igyekeztek korlátozni a mozgalmat. A sajtó nem írhatott január 19 és 22 között a hazai nagy sztrájk eseményeiről. Ezekben a napokban a soproni újságok a cenzúra fehér foltjaival tarkítva jelentek meg.¹⁰⁽²⁸⁾ Ugyanakkor a hatóságok ijedtségét mutatta az is, hogy ezekben a napokban (de csakis ekkor!) „elnézőek” voltak olyan vétségekkel szemben, amelyeket pedig máskor szigorúan megtoroltak. A soproni határrendőrséghez január 19-én olyan utasítás ment, miszerint az Ausztriába utazó munkások „zaklatása kerülendő” (vagyis a náluk található élelmiszereket nem kell elkobozni) a sztrájk napjaiban.¹¹⁽²⁹⁾

A januári tömegsztrájk eredménytelenül végződött, mert hazánkban is (akárcsak az egész Monarchiában) a szociáldemokrata pártvezetőség – a kormányzat üres ígéretei fejében – leszerelte a mozgalmat. Nagy volt az elkeseredés Sopron és környéke munkássága körében is. A mozgalom lendülete azonban nem lankadt. A soproni munkásság, valamint a brennbergi bányászok január-február folyamán gyakran tartottak

összejöveteleket, melyeken a politikai helyzetet vitatták meg, és állást foglaltak a béke és az orosz forradalom mellett. Január 13-án Győrött volt szociáldemokrata pártértekezlet. Ezen felszólalt *Guzmics 17Károly* soproni küldött, ki az itteni elvtársak üdvözlését tolmácsolta, majd élesen támadta a kormányt és az imperialista háborút.¹²⁽³⁰⁾ A soproni munkásmozgalom azonban nem kizárólag politikai kérdésekkel foglalkozott ezekben a hónapokban. Törődött az egyszerű emberek mindennapi problémáival is. Így január 12-én a soproni pártszervezet irányításával népes asszonyi küldöttség kereste fel az alispánt, követelve a hadbavonultak hozzátartozóinak járó hadisegély felemelését.¹³⁽³¹⁾ Február 10-én pedig a városban megalakult a Munkások Gyermekebarát Egyesülete. Ez a mélységesen humánus célzatú szervezet azt a célt tűzte maga elé, hogy enyhítse a szörnyű háború következményeként szülő nélkül maradt gyermekek helyzetét.¹⁴⁽³²⁾

A tavaszi hónapokban is élénk tevékenységet fejtett ki a soproni munkásmozgalom. Márciusában a legfontosabb rendezvény a Nemzetközi Nőnap volt. Ezt itt is – akárcsak az egész országban – némi késéssel ünnepelték meg. Március 24-én emlékeztek meg róla Sopron munkásasszonyai. A gyűlés színhelye a Munkásbiztosító Pénztár nagyterme volt. Grünberger Ignácné budapesti kiküldött volt az ünnepi szónok; a munkásnők többségének anyanyelvére tekintettel németül mondott beszédet. Éles hangon ítélte el a háborút, mely az asszonyokat és lányokat elszakítja szeretteiktől. „Világbékét akarunk!” – ez a kiáltás gyakran tört ki a jelenlévőkből a gyűlés folyamán.¹⁵⁽³³⁾ Április 4-én pedig a szocialisták megszervezték a hadisegélyes asszonyok felvonulását. Több száz főnyi tömeg vonult a városházára, követelve a hadbavonultak hozzátartozói nyomorának enyhítését; közben szidták a véres háborút, mely keserves helyzetük legfőbb okozója volt.¹⁶⁽³⁴⁾

A háborúellenes hangulat egyre erősödött az egyszerű katonák körében is. Sopron megyében is terjedni kezdett a militarizmus elleni harc egy sajátos formája: a hadseregből való szökések mozgalma. Ez a tömegek rokonszenvét élvezte. Szemléletes példáját adták ennek a március 4-i fertőrákosi események. Ezen a napon éppen mulatság volt a községben, mikor híre jött annak, hogy a csendőrök Rathmann Mihály katonaszökevényt hozták ide. A falusiak sokasága erre megtámadta a csendőrörsöt azért, hogy kiszabadítsa a militarizmus áldozatát. Csak máshonnan hozott karhatalom tudta a tömeget szétosztatni.¹⁷⁽³⁵⁾ A háború elleni harcnak azonban tudatos formái is kezdtek terjedni a közkatonák körében. Március és április folyamán Sopron megyében is elterjedt a laktanyákban a Forradalmi Szocialisták egyik röpirata. „Testvérek! Fegyverkezettek! Minden ezredben, minden gyárban, minden községben alakítsátok meg a katonák, munkások, parasztok tanácsát. Minden ellenszegülő tiszt vagy úr a nép ellensége: agyon kell az ilyeneket verni!!! Rabok legyünk vagy szabadok?! Itt az idő. Válasszatok!”¹⁸⁽³⁶⁾ – hirdette a végén ez a határozott, forradalmi hangú felhívás. Április 17-én a pozsonyi cs. és kir. hadtestparancsnokság (melyhez Sopron megye is tartozott) utasította az összes helyi katonai és csendőrparancsnokságokat, hogy indítsanak erélyes nyomozást a röplap szerzőinek és terjesztőinek kiderítésére. Erőfeszítéseik azonban Sopron megyében hiábavalóak voltak. Itt a nyomozás teljesen sikertelen maradt.¹⁹⁽³⁷⁾

18A Sopron megyei proletariátus legjelentősebb megmozdulására április végén került sor Brennebergbányán. Az itteni bányászok körében már hosszabb ideje jelentkezett elégedetlenség; ez főleg a silány ellátással függött össze. Április 24-én öt munkásbizalmi bevonultatása nyomán kirobbant az elkeseredés. „Munkásaink ma reggeli beszálláskor sztrájkba léptek” – jelentette aznap a „Sopronvidéki Kőszénbánya Rt.” igazgatója, Blasian.²⁰⁽³⁸⁾ A munkabeszüntetés a következő napokban is tartott, miközben a proletárok a legteljesebb egységben küzdöttek. Gyakran tartottak összejöveteleket, követelve az ellátás megjavítását és a békét. „A sztrájkolókat magatartása makacs” – jelentette Blasian április 29-én.²¹⁽³⁹⁾

A katonai hatóságok erőszakos intézkedéseket fogantatosítottak a munkások ellen. Miután parancs ellenére

a munka felvételét megtagadták, a bevonultatás eszközéhez nyúltak ellenük. Április 29-én tíz bányászt behívtak aktív katonai szolgálatra. Erre az egész munkásság összegyűlt, és a bevonultatottakat az egész tömeg be akarta kísélni. Ezt csak a karhatalom fenyegetései tudták megakadályozni.²²⁽⁴⁰⁾ Katonai erősítésként Brennbergbányára küldtek 150 honvédet és több tisztet. A bevonultatásokon kívül más önkényes intézkedésekre is sor került. Április 30-án utasítás érkezett, miszerint sommás eljárással „lakoltassák ki a sztrájkoló bányászokat a társulati lakásokból.”²³⁽⁴¹⁾ Ugyanaznap távirati utasítás jött arra is, hogy az élelmiszerek kiosztása Brennbergbányán tilos. Ez a harcoló munkásság kiéheztetését célozta.²⁴⁽⁴²⁾

A bányászok harci szellemét azonban nehéz volt megtörni. A brennbergbányaiak küzdelmét ezekben a napokban jelentősen segítette az a támogatás, amelyben Sopron város haladó erői részesítették. A helyi sajtóban olyan cikkek láttak napvilágot, amelyek rokonszenvüket fejezték ki a sztrájkolókat iránt.²⁵⁽⁴³⁾ Az április 30-i városi közgyűlésen a felszólalók sokat foglalkoztak a brennbergbányai helyzettel. Schwarz Richárd, a szociáldemokrata párt képviselője ismertette a bányászok mozgalmának okait, és felszólította Sopron városát, hogy segítsen nekik. Berczeller Adolf haladó gondolkodású városatyja is támogatta a javaslatot, kifejtve, hogy „embertelen állapotok uralkodnak Brennbergbányán.”²⁶⁽⁴⁴⁾ „Gyalázat, ami Brennbergben van” – adott kifejezést felháborodásának Zsombor Géza, a helyi polgári demokratikus ellenzék vezetője is. Töpler polgármester és a jobboldali városatyák befolyására aztán a városi közgyűlés kevésbé éles hangon foglalt állást; az elfogadott határozat csupán arról szólt, hogy a brennbergbányai ügyben „tenni kell valamit.”²⁷⁽⁴⁵⁾ Előző napon, április 29-én bányászkielégeltség kereste fel gróf Cziráky Józsefet, Sopron megye főispánját, aki a közvélemény hangulatára való tekintettel megígérte, hogy közbelép a bevonultatott bizalmiakkért.²⁸⁽⁴⁶⁾ A soproni munkásság nemcsak erkölcsi, hanem anyagi támogatásban is részesítette a sztrájkolókat. Április végén ők gondoskodtak a brennbergbányaiak élelmezéséről, mikor ebben a hatóság korlátozó intézkedéseket hozott.²⁹⁽⁴⁷⁾ A harcoló munkások ellátásának megszervezésében kiemelkedő szerepet játszott Krauszné munkásasszony.

19A brennbergbányai munkások harcának támogatása és a béke követelése jegyében zajlott le a május 1-i ünnep is. Többezren gyűltek össze ezen a napon délelőtt. A soproni munkásokon kívül tömegesen jelentek meg sztrájkoló bányászok Brennbergbányáról, Ágfalváról és Bánfalváról.³⁰⁽⁴⁸⁾ „Világbékét akarunk!” „Békét és jogot!” – ilyen és ehhez hasonló kiáltások gyakran törtek ki a jelenlévőkből. Schwarz Richárd magyar, majd német nyelvű beszédben méltatta május 1. jelentőségét. Elítélte a háborút, minden nyomorúság okát. A sztrájkoló kiküldötte pedig kijelentette az ünnepségen: „Ha a bevonultatottakat ki nem engedik, a sztrájk megy tovább Brennbergbányán!”²¹⁽⁴⁹⁾ A gyűlés után, az esti órákban a Nádor kerthelyiségében rendeztek sikeres mulatságot. Bár a soproni május 1-i megmozdulás számszerűen nem hasonlítható a győri 15 ezres és magyaróvári hétezeres felvonuláshoz, jelentősége mégis nagy, mert híven fejezte ki a békevágyat és a sztrájkolókat iránti szolidaritást.

A brennbergbányai mozgalom letörése erőszakkal nem sikerült. A katonai hatóságok kénytelenek voltak tárgyalni a munkásság megbízottaival. Végül megegyezés született. Eszerint a dolgozók május 2-án a munkát felveszik, ha bevonultatott társaikat (mindenekelőtt az öt bizalmi!) visszaengedik közéjük. A bányászok május 2-án abba is hagyták a sztrájkot. Szemben a munkások korrekt eljárásával, a katonai hatóságok szőszegést követtek el. Május 4-én a helyi katonai parancsnokság – Budapestről jött utasításra hivatkozva – közölte, hogy a bevonultatottakat nem bocsátják szabadon.²²⁽⁵⁰⁾ Ez természetesen jogos felháborodást keltett. Bár a körülmények nem voltak kedvezőek a sztrájk újbóli megindítására, a passzív rezisztencia azonnal megindult. A munkásság csendes szabotázzsal rendszeresen csökkentette a széntermelést.³³⁽⁵¹⁾ A soproni munkásság továbbra is támogatta a brennbergbányaiak követeléseit. Május

22-én a helyi szociáldemokrata párt népes küldöttsége (Baron Ede vezetésével) jelent meg a városházán, követelve a bevonultatott bányászok elengedését. Ígéretet kaptak is,³⁴⁽⁵²⁾de – jellemző módon – a hatóságok ezt sem teljesítették.

A brennbergbányai sztrájkkal egyidőben Sopron városában is izgatott volt a politikai élet a választásokkal kapcsolatban. A soproni kerületben ugyanis megüresedett egy képviselői mandátum. Május végére írták ki a pótválasztásokat, és az ezzel kapcsolatos agitáció már április második felében megindult. Két tábor állt egymással szemben. Az egyik tömörítette az egész helybeli reakciót, tehát mindazokat a csoportokat, amelyek (akár kormánypártiak, akár bizonyos kérdésekben ellenzékiek voltak) a háború és a fennálló rendszer politikájának folytatását akarták. Az ő jelöltjük Töpler Kálmán polgármester volt. A másik oldalon álltak mindazok a soproni haladó erők, amelyek békét és demokratikus politikai fordulatot kívántak. Az ő jelöltjük volt a helyi ellenzék vezetője: Zsombor Géza. Érdemes megjegyezni, hogy bár ez utóbbi a soproni radikális párt elnöke volt, mégis jelölését a sajtó így kommentálta: „A Károlyi-párt is résztvesz a soproni választásokon.”³⁵⁽⁵³⁾ Ez – látszólagos tárgyi pontatlansága ellenére – nem volt tévedés. Minden hivatalosan fennálló pártkeretnél fontosabb volt az a tény, hogy a Zsombor Gézát jelölő és támogató helyi erők ²⁰annak a demokratikus békepolitikának az alapján állottak, amelyet országos viszonylatban Károlyi Mihály képviselt.

A Zsombor Géza vezette demokratikus ellenzék már április 20-án gyűlést tartott a Polgáregylet (Bürgervereinigung) Ógabona tér 26. alatti helyiségében. Ezen az összejövetelen először az általános választójoggal foglalkoztak, majd Zsombor Géza beszédében a háború azonnali beszüntetését követelte.³⁶⁽⁵⁴⁾ A soproni munkásság május 1-i megmozdulásával rokonszenveztek a helyi radikálisok és a Károlyi-féle függetlenségek is.³⁷⁽⁵⁵⁾ Május 7-én a Zsombor-párt újabb összejövetelt tartott. Vezetője általános politikai tájékoztatót adott, követelte a németektől független magyar külpolitikát, a békét és a demokratikus jogokat. Töplerék szervezkedésével is foglalkoztak a gyűlésen. Megállapították, hogy az ellenpártban különböző érdekcsoportok fogtak össze, melyeket – a háború támogatásától eltekintve – elég éles ellentétek választanak el egyébként egymástól; ezért „nevetséges az Anti-Zsombor Liga!”³⁸⁽⁵⁶⁾ Zsombor Géza és az őt támogató demokratikus erők élénk békeagitációt fejtettek ki. Elítélték Baán városatyának, Töpler jobbkezének háborúbarát kijelentéseit. „Baán urat megértjük – írta a helyi baloldali sajtó. – De sok síró anya és gyermek, özvegyek és árvák, kik eltartóikat elvesztették, kissé másképen gondolkoznak erről a dolgról...”³⁹⁽⁵⁷⁾

A soproni Szociáldemokrata Párt kezdettől fogva támogatta Zsombor Géza mozgalmát. Május 24-én (egy héttel a választás előtt) újból határozatot hoztak az eddigi irányvonal megerősítésére. „Minden párttag becsületbeli kötelessége Zsomborra szavazni” – mondta ki ez alkalommal is a helyi pártvezetőség.⁴⁰⁽⁵⁸⁾ Május 27-én a soproni munkásság és demokratikus polgárság tartott nagygyűlést. Szappanos Lajos, a Károlyi-párt országos központjának kiküldötte nagy beszédet mondott az önálló Magyarország és a béke mellett. Schwarz Richárd biztosította Zsombor Gézát a helyi munkásság szolidaritásáról.⁴¹⁽⁵⁹⁾ Utána – lelkes ünneplés közepette – maga a jelölt mondott beszédet. Ünnepelesen megfogadta, hogy a programjában kifejtett demokratikus elvekhez továbbra is hű marad. A békét és a szabadságjogok biztosítását követelte. Magyar nyelvű beszédét németül is megismételte.⁴²⁽⁶⁰⁾ A lelkes hangulatú gyűlés a soproni baloldali erők komoly seregszemléje volt.

Izgatottak voltak a választás előtti utolsó napok. „Polgártársak! Szavazzatok Károlyi programjára, melyet Zsombor Géza képvisel” – írta a helyi baloldali sajtó május 23-án.⁴³⁽⁶¹⁾ Két nap múlva, a választás napjának reggelén jelent meg a soproni demokratikus ellenzék felhívása, mely „Az utolsó órában!” címet viselte. Végso következtetésként kimondta: „Aki azonnali békét, szabad Magyarországot kíván, Zsomborra

szavaz!”⁴⁴⁽⁶²⁾ Ugyanakkor azonban a Töpler-párt is erős agitációt fejtett ki. Rendelkezésre állt a hatósági nyomás minden eszköze, mellyel élt is bőven. Ezt és a szűkkörű választójogot figyelembe véve Zsombory Géza esélyei nem voltak kedvezőek. Május 30-án megtörtént a választás. Töplerék győztek, de ez nem fejezte ki Sopron népének tényleges akaratát. ²¹Mutatják ezt az eredmények: Töpler 567, Zsombor 179 szavazatot kapott.⁴⁵⁽⁶³⁾ Mindössze nyolcszáz ember rendelkezett tehát választójoggal e több tízezer lakosú városban! Éppen a munkások, a kisgazdák és a szegénysorsú értelmiség tömegei nem szavazhattak, azok, akik Zsombor pártjának társadalmi bázisát képezték.

A május 30-i választási balsiker (bár kétségtelenül kellemetlen volt pillanatnyilag) nem jelentette a helyi haladó tábor döntő vereségét. Június folyamán a soproni szociáldemokraták összejövetelein kimondták: a békéért és a demokráciáért vívott harcot tovább folytatják töretlenül. Éppen ebben a hónapban indult meg a nyomorúságos helyzetben lévő tanítók csatlakozása a munkásmozgalomhoz. Június közepén a „nevelő munkások szervezetének” megalakítására történtek Sopronban kezdeményezések.⁴⁶⁽⁶⁴⁾ A radikális párt pedig június 11-én gyűlést tartott. Zsombor Géza beszédében mindnyájuk véleményét fejezte ki: „nem szabad csüggednünk, – a harcot folytatnunk kell!” Érdekes módon hivatkozott az orosz forradalom példájára: „Az idők kerekét a Romanovok sem tudták megállítani, a Töplereknek se fog ez sikerülni!”⁴⁷⁽⁶⁵⁾

Május végén és június elején tovább folytatta harcát a Sopron vidéki szénbányák munkássága. Most nem sztrájkot kezdeményeztek, hanem a szervezkedés útján értek el sikereket. A Bányamunkás Szövetség helyi csoportjai (hosszú háborús évek tilalma után) most végre létrejöhetnek. Május 20-án Ágfalván tartottak a bányászok gyűlést. A jelenlévő nagy tömegnek Baron Ede magyarázta meg a szervezkedés fontosságát. A helyi csoportot ekkor ünnepélyesen megalakították.⁴⁸⁽⁶⁶⁾ Június 6-án pedig Brennbergbányán történt meg a szervezet zászlóbontása. A megjelent tömeg a békét élte. A helyi szervezet elnökévé Mikula Károlyt, jegyzőjévé Milchran Ferencet választották meg.⁴⁹⁽⁶⁷⁾ A hatóságok nem gördítettek e gyűlések elé akadályokat; érezhetően igyekeztek most – alig néhány héttel az emlékezetes sztrájk után – tartózkodni a munkásság nyílt provokálásától.

A Sopron vidéki szénbányák katonai vezetői általában nagyon igyekeztek a nyugalmat fenntartani, hogy a munka folyamatosságát ne akadályozza meg semmi. Tény, hogy a széntermelés helyzete országosan katasztrofális volt, és ez a hadipart zavarta. Látszólagos nyugalmat sikerült is Brennbergbányán teremteni; az április végén idehozott és azóta is ittlévő katonai erősítés miatt sikeres sztrájkot nem lehetett kezdeményezni. Az elégedetlenség azonban továbbra is megvolt a bányászok körében. Az ellátást a katonai hatóságok – a bányász szakszervezet minden követelése ellenére – nem javították. A brennbergbányai dolgozók jogos kívánságait továbbra is támogatták Sopron haladó erői. Június 20-án a törvényhatósági bizottság ülésén éles támadások hangzottak el, amiért Brennbergbányán rosszul élelmezik a bányászokat. „Az ilyen helytelen kritikák égő olajként hatnak a munkások gondolkodására” – jegyezte meg ezzel kapcsolatban ijedten a bányatársaság június 27-i bizalmas jelentése.⁵⁰⁽⁶⁸⁾

Június 21-én Budapesten általános sztrájk tört ki, a békét és a hatósági brutalitások megszüntetését követelve. A mozgalom másnap vidékre is áttért. A júniusi nagy sztrájkba Sopron megye dolgozói is bekapcsolódtak. Június ²²21-én Sopron város legtöbb üzemében a munkások sztrájkba léptek. A mozgalomhoz csatlakoztak a nyomdászok is; a soproni napilapok június 23–27. között nem jelentek meg.⁵¹⁽⁶⁹⁾ Brennbergbányán, Ágfalván és Bánfalván viszont a katonai hatóságoknak sikerült a sztrájk kitérését megakadályozniuk; a bányatársaság június 27-i jelentése „nyugalomról” beszélt.⁵²⁽⁷⁰⁾ A sztrájkolók követelése Sopron megyében is megegyezett az országosokkal: a békét, a kormány lemondását, a karhatalom visszaéléseinek megszüntetését kívánták. Ezekben a napokban azonban politikai gyűlést nem rendezhettek, mert ezt a hatósági nyomást megakadályozta. „Sztrájkanyagát, gyűléseket és

összejöveleteket semmi körülmények között engedni nem szabad” – írta Szmrecsányi kormánybiztos Sopron alispánjához intézett június 25-i távirati utasításában, majd hozzáfűzte: „Mindazon egyének, akár munkás, akár más foglalkozásuk van, akik a jelenlegi állapotot dicsérik, sztrájkra izgatnak vagy arra felhívják; az állam hadiereje ellen elkövetett büntett címén azonnal letartóztatandók és Pozsonyba, a honvéd hadosztálybiróságához bekisérendőek.”⁵³⁽⁷¹⁾ Az alispánt azonban nem kellett biztatni a munkások elleni fellépésre. Már előző napon, június 24-én ő maga közölte a főszolgabírókkal és Sopron város polgármesterével, hogy „sztrájkoló munkások lázító röpiratokat dobálnak ki a vonatokból.” Elrendelte, hogy a röplapokat gyűjtsék össze, „terjesztőiket pedig tartóztassák le...”⁵⁴⁽⁷²⁾

Június 27-én véget ért az országos sztrájk. A szociáldemokrata pártközpont most is – akárcsak januárban – leszerelte a munkások nagy mozgalmát. Ez átmenetileg csapást mért a háború ellen küzdő erőkre. 1918 július és szeptember között ideiglenes csend jellemezte hazánk belpolitikáját. A haladó erők ezekben a hetekben az eddigiehez képest kevesebb megmozdulást szerveztek. Készültek ugyanis a közelgő nagy összecsapásra, és erejüket – helyesen – erre tartalékolták. Sopron megye politikai élete is látszólagos nyugalmat mutatott július és szeptember között. Az itteni munkásmozgalom ebben az időszakban jelentősebb megmozdulásokat nem szervezett. Szeptember folyamán azonban az itteni proletárok hangja országos fórumon kapott szót. A bányászszakszervezet kongresszusán szeptember 23-án felszólalt Schulmeister Ferenc brennbergbányai kiküldött. Élesen elítélte az imperialista háborút és tiltakozott a Sopron környéki bányászok nyomorúságos sorsa miatt.⁵⁵⁽⁷³⁾ Felszólalása bizonyos eredménnyel járt. Sopronból bizottság szállt ki Brennbergbányára. Megállapítást nyert, hogy a bányászok panasza jogos. A jelentés például a ruházatról ezt állapította meg: „A ruha papírból volt, mely lenn, a nyirkos földben nem tart és lemállik a testről.”⁵⁶⁽⁷⁴⁾ A bányatársaság felszólítást is kapott a munkások ellátásának megjavítására.

Július és szeptember között a baloldali polgári ellenzék is folytatta háborúellenes agitációját. Elítélték a hazánkat romlásba sodró német szövetséget. A soproni demokratikus sajtó élesen fellépett az ellen, hogy a várost a hivatalos körök német nyelvű röpcédulákkal árasztják el; ezzel szemben joggal mutatott rá, hogy Sopron – a lakosság kétnyelvűsége ellenére – a magyar haza integráns részét képezi, aki tehát a lakossághoz fordul, tegye azt magyarul!⁵⁷⁽⁷⁵⁾ A helyi **23**újságok egyre gyakrabban közöltek háborúellenes írásokat. „Mikor lesz vége ennek az örületnek?”⁵⁸⁽⁷⁶⁾ – vetette fel joggal az egyik cikk. Ugyanakkor a baloldali ellenzék fellépett a hatóságok visszaélései ellen is. Ezek közül a legjelentősebb a fertőmeggyesi volt. Itt az történt, hogy a jegyzőválasztás alkalmával a hivatalos jelölt: Tombor Gyula egy (!) szavazatot kapott. „A többiek nem szavaztak, mert más jelöltet kívántak”. Közfelháborodásra a hatóság Tombort ezen egy szavazat alapján megválasztottnak nyilvánította!⁵⁹⁽⁷⁷⁾ Az eset – mely országos visszhangot keltett – a megyei baloldali ellenzék éles tiltakozását váltotta ki.⁶⁰⁽⁷⁸⁾

Ebben az időszakban rendeződött a megyében lévő orosz hadifoglyok kérdése is. Számosan kerültek az elmúlt években ide. Körükben különösen nagy érdeklődést keltett az Októberi Forradalom híre; rokonszenvüknek – minden hatósági korlátozás ellenére – gyakran kifejezést adtak. Mozgalmaik közül érdemes kiemelni a Fraknó–Rozália útéptésnél május 18-án kitört sztrájkot. Ez – a helyi sajtó tájékoztatása szerint – a foglyok körében háborúellenes, bolsevik jelszavakkal történt.⁶¹⁽⁷⁹⁾ A mozgalom nem tartott sokáig, mert azonnali erélyes hatósági beavatkozásra került sor. Ennek során a csendőrség letartóztatta „a tizennégy bolsevik orosz, kik társaikat lázították.”⁶²⁽⁸⁰⁾ Ezek a foglyok a továbbiakban is gondot okoztak a hatóságnak. A probléma végül is Oroszországba való fokozatos hazatérésükkel rendeződött. Szeptember 6-án még a megyében lévő utolsó orosz hadifoglyok is hazatértek.⁶³⁽⁸¹⁾

A július és szeptember közötti átmeneti nyugalom vihar előtti csend volt. Októberben annál nagyobb erővel

robbant ki a Monarchia végső válsága. A munkásmozgalom harci lendülete minden eddiginél magasabb fokot ért el. Ez megmutatkozott Sopron megyében is. A soproni városi pártszervezetben már a hónap elején olyan nagymértékű megélénkülés mutatkozott, hogy a központtól kértek magyar és német nyelvű előadókat, kik az aktuális helyzetről és feladatokról tájékoztatnák a helyi szocialistákat.⁶⁴⁽⁸²⁾ Nagyarányú szolidaritási mozgalom indult Sopronban Wajdits Béla iránt, ki (bár a győri mozgalomban tevékenykedett) itt született és régebben az itteni munkásságért dolgozott. Őt hadbírótság elé akarták október elején állítani.⁶⁵⁽⁸³⁾ Az érdekében indított mozgalom sikerrel is járt; két hét múlva Wajditsot szabadon engedték.⁶⁶⁽⁸⁴⁾ Október első felében megélénkült a brennbergbányai munkások harca is. Ezért az itteni, valamint a soproni katonai parancsnokok a pozsonyi hadosztályparancsnokságtól kérték, hogy alkalmazhassák a megalázó kikötötést és gúzsbakötést büntetésként. Mondanunk sem kell, hogy a felettes hatóság október 17-én meg is adta erre az engedélyt.⁶⁷⁽⁸⁵⁾ Gyakorlatilag azonban már nem kerülhetett sor e büntetések alkalmazására...

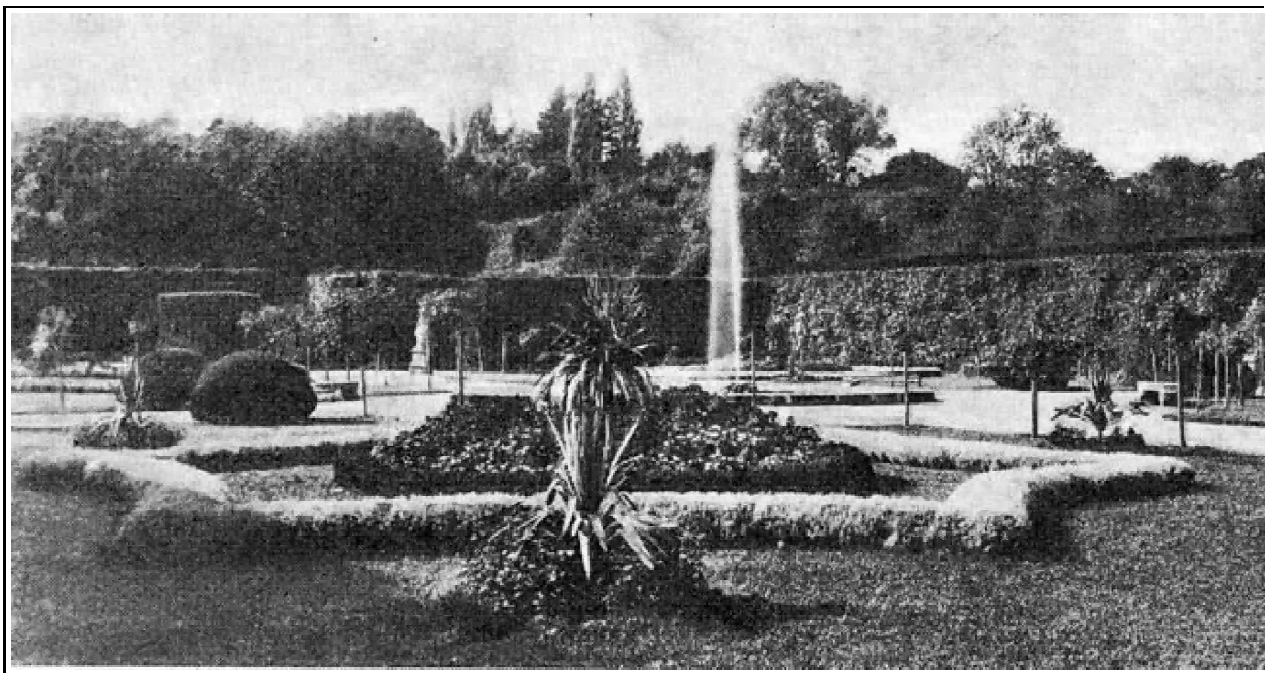
„A háboru csődött mondott”⁶⁸⁽⁸⁶⁾ – az egyik soproni lap ezen október 14-i megállapítása híven tükrözte a közhangulatot. Mindenki érezte már, hogy nagy változás közeleg, és ennek érdekében cselekedni kell. A munkásság megerősödő ²⁴háborúellenes harca tettekre buzdította a helyi polgári demokratikus erőket. Október 13-án a radikális párt a soproni Ógabona tér 26. alatt gyűlést tartott. Állást foglaltak a béke és hazánk függetlensége mellett.⁶⁹⁽⁸⁷⁾ Zsombor Géza nagy beszédben fejtette ki, hogy „a soproni polgárság minden erejét vesse harcba a demokratikus átalakulásért.” Elhatározták, hogy a közeljövőben nyilvános népgyűlést tartanak követeléseik tárgyában.⁷⁰⁽⁸⁸⁾ Október 18-án a Feministák Egyesülete tartott Sopronban összejövetelt. Ezen is a háború befejezését és a demokratikus átalakulást sürgették.⁷¹⁽⁸⁹⁾ Október 22-én a soproni kereskedők tartottak gyűlést; ezt a radikálisok és a Károlyi-párt kezdeményezésére rendezték meg. Itt is a fentebbiekhez hasonló határozatot fogadtak el.⁷²⁽⁹⁰⁾ Előző napon, október 21-én a városháza nagytermében a soproni munkások értelmiségiek és haladó kispolgárok nagy sokasága előtt Zádor Pál, az Országos Munkásbiztosító Pénztár titkára tartott előadást a háború okairól. Kifejtette, hogy ezt a borzalmas vérengzést a német militarizmus és „a kapitalista nemzetek versengése” idézte elő. Hirdette, hogy új társadalmi rendre, a szocializmusra van szükség, mert csak az tudja megakadályozni a háború megismétlődését.⁷³⁽⁹¹⁾

Október 25-én a szociáldemokraták, a Károlyi-párt és a radikálisok részvételével megalakult Budapesten a Magyar Nemzeti Tanács. Követelése a békéről, a függetlenségről, a demokratikus reformokról megfeleltek a magyar nép kívánságainak. Országszerte megindultak a csatlakozások a Nemzeti Tanácshoz. Sopronban is hasonló akciót kezdeményeztek a szocialisták és a polgári demokratikus erők. A város baloldali csoportjai október 29-re gyűlést hívtak össze. Ezen egyaránt megjelent a munkásság és a demokratikus polgárság. Határozatot hoztak, melyben lelkesen csatlakoztak a Magyar Nemzeti Tanács programjához.⁷⁴⁽⁹²⁾ Ezután a tömeg rendben feloszlott, a munkásság és a demokratikus ellenzék vezetői pedig a városházára mentek. Itt a közgyűlés foglalkozott az aktuális politikai kérdésekkel. Zsombor Géza is felszólalt, az azonnali békét és a független Magyarországot követelve. A városi közgyűlés többsége azonban nem csatlakozott a Nemzeti Tanács célkitűzéseire. Határozatot hoztak ugyan „Magyarország önállóságát” sürgetve, de ezt a követelést igen homályosan körvonalzták, a demokratikus átalakulást és a békét pedig meg sem említették.⁷⁵⁽⁹³⁾

„1848. szellemében új Magyarország kell!”⁷⁶⁽⁹⁴⁾ – ez a sajtókommentár jól tükrözi a helyi haladó közvélemény álláspontját. A soproni reakció azonban ellenállt. Igyekezett fékezni az átalakulást. Az ő hangjukat jól fejezi ki az egyik „óvatosságot” és „megfontoltságot” sugalmazó kommentár: „Ha az ország fővárosában mindenki elveszti is a fejét, nekünk meg kell őrizniünk nyugodtságunkat itt a vidéken.”⁷⁷⁽⁹⁵⁾ Az idézett cikk október 31-én látott napvilágot. Aznap délután azonban mondanivalóját már túlhaladta az idő.

Megérkezett ugyanis a pesti demokratikus forradalom híre. Nagy volt az öröm Sopron városában is. A munkásság és a polgári demokratikus erők nagy tüntetést rendeztek, üdvözölve a győztes forradalmat, mely véget vetett a háborúnak, az idegen habsburgi uralomnak és a reakció hatalmának.⁷⁸⁽⁹⁶⁾ A lelkesedés a következő napokban az egész megyére áttért.⁷⁸⁽⁹⁷⁾ „Szabad lesz a jövő!” – ezt a címet viselte az egyik soproni újságkommentár, híven adva vissza e nagy napok hangulatát.⁸⁰⁽⁹⁸⁾

Áttekintettük Sopron megye 1918 január és október közötti politikai életét. Eseményekben gazdag, nehéz harcokkal teli időszak volt ez. Sopron megye munkásosztályának érdekeit szükséges elsősorban kiemelni a háború elleni küzdelemben. (Különösen a Sopron vidéki bányászok harca figyelemre méltó.) Nem szabad azonban lebecsülni a polgári demokratikus ellenzéki csoportok érdekeit sem. A munkásosztály megbízható fegyvertársai voltak ebben az időszakban. *E tíz hónap küzdelmei ezen a vidéken is előkészítői voltak a polgári demokratikus forradalomnak.* Mind Sopron megyének, mind magának Sopron városának értékes haladó hagyománya ez. Méltó arra, hogy most, fél évszázaddal a történetek után, meghajtsuk előttük a tiszteletteljes emlékezés zászlaját.

A darufalvi proletárüdülő parkja

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Papp István: Az első magyar proletárhatalom és a Sopronba került Bányászati és Erdészeti Főiskola 1919-ben

26 Papp István: Az első magyar proletárhatalom és a Sopronba került Bányászati és Erdészeti Főiskola 1919-ben

Sopron ötven esztendeje egyetemi város. Fél évszázaddal ezelőtt, 1919 kora tavaszán jelentek meg ódon utcáin az első „selmeciek”. Gondterhelten és bizalmatlanul szemlélték a számukra akkor idegen várost,

melyben rövid idő alatt otthonra találtak. Az ősi felsőoktatási intézmény – a mai Erdészeti és Faipari Egyetem jogelődje – a Bányászati és Erdészeti Főiskola 1763 óta működött Selmecbányán, ebben a hegyekkel övezett, kies fekvésű városban.

1918 őszén az európai politikai és katonai események kimozdították székhelyéről a Főiskolát. Nagy szerencse, hogy ebben a válságos időszakban maga mögött tudhatta ez az intézmény az időközben kikiáltott első magyar proletárdiktatúra rokonszenvét és támogatását. A Magyar Tanácsköztársaság kormány szervei és a Soproni Direktórium biztosították a Főiskola elhelyezéséhez és tevékenységének folytatásához szükséges feltételeket.

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Papp István: Az első magyar proletárhatalom és a Sopronba került Bányászati és Erdészeti Főiskola 1919-ben / Selmecbánya elhagyásának körülményei

Selmecbánya elhagyásának körülményei

Az Osztrák-Magyar Monarchia a háborús vereség és a népek forradalmi harca következtében 1918 október végén felbomlott. A Kárpát-medencében élő nemzetiségek elszakadási vágya elhatározássá érett, és gyors egymásutánban az elszakadás mellett határoztak. Október utolsó napjaiban hivatalosan is proklamálták megmásíthatatlan döntésüket. A győztes antant-hatalmak támogatták a nemzetiségek elszakadását, mivel politikai és katonai okokból egyaránt érdekükben állt a Monarchia és a történelmi Magyarország felosztása.

1918. október 30-án a Szlovák Nemzeti Tanács turócszentmártoni nagygyűlése proklamálta Szlovákia elszakadását Magyarországtól és állami egyesülését Csehországgal. 30-áról 31-re virradó éjszaka a néptömegek elemi erejű fellépése győzelemre vitte a polgári demokratikus forradalmat Budapesten és polgári-szociáldemokrata kormány került hatalomra. A Károlyi Mihály vezette magyar kormányt november végén utasították Párizsból Szlovákia kiűrtésére és átadására. Decemberben az antant-hatalmak jegyzéke kijelölte a békekötésig érvényes magyar-csehszlovák határvonalat, amely Pozsonytól Rimaszombatig a Duna és az Ipoly folyását követte, innen az Ung folyó torkolatáig húzódott, annak folyását követve az Uzsok-dombig. A magyar kormány – az időközben tett erőfeszítései¹⁽⁹⁹⁾ ellenére – kénytelen volt a jegyzékben foglaltakat végrehajtani. Az így kialakult helyzetet az 1919. január 18-án Párisban megnyílt békekonzferencia²⁽¹⁰⁰⁾ 27változtatás és a magyar igények meghallgatása nélkül szentesítette.

Szlovákia kiűrtése és folyamatban lévő cseh megszállása a Selmecbányán működő Bányászati és Erdészeti Főiskolát sorsforduló elé állította. A frontszolgálatról Selmecbányára visszatérő és tanulmányait folytatni akaró hallgatóságot kilátástalanság és zűrzavar fogadta. Tekintettel a magyar csapatok visszavonására és a várható megszállásra, az ifjúság a tanári karral egyetértésben az intézmény elköltözése mellett határozott, vállalva az átmeneti hontalanságot. Lázás viták és csomagolás után 1918 december közepén hagyták el az ősi székhelyet, Selmecbányát. Az intézmény tanárait, hallgatóságát és felszerelésének egy részét Budapestre irányították.

Budapesten hosszas tárgyalások kezdődtek a Főiskola sorsáról, új székhelyének kijelöléséről. Végül az illetékes kormányzati szervek Sopron városát jelölték ki a hontalanná vált Főiskola ideiglenes székhelyéül. Az intézmény tanárainak és hallgatóságának első csoportja 1919 márciusában érkezett meg Sopronba. Az első csoportot hamarosan követte a tanárok és a hallgatók zöme, majd az átmentett felszerelés. Ezzel véget ért a több hónapos bizonytalanság, a hontalanság időszaka.

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Papp István: Az első magyar proletárhatalom és a Sopronba került Bányászati és Erdészeti Főiskola 1919-ben / A Soproni Direktórium segítsége a Főiskolának

A Soproni Direktórium segítsége a Főiskolának

1919. március 21-én Magyarország népe a munkásosztály vezetésével békés úton meghódította politikai és gazdasági hatalmat. Megszületett a Magyar Tanácsköztársaság, a világ második szocialista állama. A világháború által összekuszált Európa a Kárpátmedencére figyelt. Elsőként követték a világon az orosz Október peldáját.

A lemondott polgári-szociáldemokrata kormány helyét az egyesült munkáspárt képviselőiből alakult Forradalmi Kormányzótanács foglalta el. A hatalom átvétele és az új államgépezet létrehozása a vidéki városokban is békésen, minden ellenállás és rendzavarás nélkül történt. A szocialista forradalom gyors fővárosi győzelmétől megzavarodott vidéki burzsoázia és földbirtokos osztály nem tudott ellenállni az egyesült munkásság forradalmi erőinek. Sopronban március 22-én vette át a munkásság a hatalmat. A Pannónia Szálló üvegtermében a Munkástanács, a Katonatanács és a szakszervezeti bizalmi férfiak együttes ülésén megválasztották az 5 tagú Direktóriumot. A Direktórium tagjai lettek: Berczeller Adolf, Fischl László, Knapp Gábor, Faragó Géza alezredes és Entzbruder Dezső főhadnagy. Egyhangúlag határozatot hoztak arról, „hogy a direktórium azonnal vegye át Sopronban és a vármegyében a közhatalmat”.³⁽¹⁰¹⁾ Március 23-án (vasárnap) a Soproni Direktóriumot ünnepélyesen beiktatták a Városházán.

A tanácskormány vidéki sajtóosztályának soproni tudósítója március 24-én az alábbiakat jelentette a fővárosba: „A direktórium itt megalakult, s átvette **28a** főhatalmat. A városban minden csendes, semmi rendzavarás nem történt. A direktórium és a szakszervezetek már megkezdték munkájukat... A megyében is a legnagyobb rend uralkodik.”⁴⁽¹⁰²⁾

A Forradalmi Kormányzótanács minden vármegye élére teljhatalommal felruházott kormányzótanácsbi biztost nevezett ki. A kormányzótanácsbi biztosok egyrészt ellenőrizték a proletárdiktatúra helyi szerveinek (katonai és polgári) és vezetőinek tevékenységét, másrészt biztosították a központi rendeletek és utasítások végrehajtását. Különösen figyelemmel őrködtek a munkáshatalom biztonsága felett. Tevékenységükért közvetlenül a tanácskormánynak tartoztak felelősséggel.

Sopron város és vármegye kormányzótanácsbi biztosát 1919. március 26-án nevezte ki a Forradalmi Kormányzótanács Kellner Sándor⁵⁽¹⁰³⁾ személyében, aki kommunista forradalmárként szolgált a proletariátus ügyét, biztosította a központi rendeletek végrehajtását a város és a megye területén, tapasztalt politikai vezetőként irányította a Soproni Direktórium munkáját. Kellner 1918. április 14–17-én részt vett az internacionalista hadifoglyok Moszkvában tartott kongresszusán, ahol megismerkedett Kun Bélával. 1918. november 1-én hazatért Szovjet-Oroszországból és alapító tagja lett a Kommunisták Magyarországi Pártjának. A KMP megalakulása után kapcsolatot teremtett a Sopronban tevékenykedő kommunistákkal, akik távolléte ellenére, vezetőjüknek tekintették. 1919. február 21-én, a KMP 40 vezetőjével együtt őt is letartóztatták, és március 21-én szabadult ki a Gyűjtőfogházból. Kellner Sándor 1919. március 27-én érkezett Sopronba. A „Sopronvármegye” március 28-i száma színes riportban számolt be a kormányzótanácsbi biztos újtjáról és érkezéséről.

A Magyar Tanácsköztársaság maradandó és kiemelkedő alkotásokkal dicsekedhet az élet legkülönbözőbb területein. A hatalomra jutott munkásosztály azonnal hozzáférést kapott az új társadalom, a szocializmus felépítéséhez. Olyan gazdasági, politikai és művelődésügyi vívmányokat valósítottak meg 133 nap alatt, amelyek egy emberöltő nyugodt és céltudatos munkájának is becsületére váltak volna. A nép állama tervszerűen törekedett arra, hogy a kultúra kincseit és a tudomány vívmányait mindenki számára hozzáférhetővé tegye. Az oktatási intézmények államosítása, a korszerűtlen magyar iskolarendszer átszervezése, az analfabetizmus felszámolására indított tömegmozgalom, az egyház és állam szétválasztása, a munkásegyletek felállítása, a múzeum- és könyvtárügy demokratizálása jelentették ennek a programnak – messzi távlatokat mutató – fontosabb állomásait. Az elért sikerek nagyságát csak akkor értékelhetjük igazán, ha figyelembe vesszük, hogy a Tanácsköztársaság *békés és zavartalan* fejlődése mindössze 26 napig tartott.

A Magyar Tanácsköztársaság kormányz szervei és a Soproni Direktórium – a proletár állam nagyvonalú kultúr- és tudománypolitikájához híven – segítségére siettek a hónapok óta hontalan, bizonytalanságban élő, Selmezbányáról Sopronba helyezett Bányászati és Erdészeti Főiskolának. Az első tanárok és hallgatók 1919 márciusában érkeztek Sopronba. Dívát volt akkor a Főiskola polgárai körében a fanyar humor és a pesszimizmus. A veszített háború, a polgári demokrácia kül- és belpolitikai kudarcai, az intézmény több hónapos hontalansága és felszerelése jelentős részének elvesztése mind-mind a pesszimizmust erősítették. Az akkor kikiáltott proletárdiktatúráról pedig sokan azt hitték, hogy a gazdaság, a politika és a honvédelem nagy feladatainak megoldása közben – legalábbis egy időre – képtelen lesz a nagymúltú intézmény sorsával foglalkozni. Voltak olyanok is, akik elsiratni készültek az ősi Főiskolát, vagy jobb esetben egy-két éves „oktatási szünetet” emlegettek. Igaz, 1919 március végén nagyon nehéz volt a helyzet: a felszerelés jelentős része Selmezbányán maradt, az oktatási célokra Sopronban kijelölt épületeket még nem ültették ki, a kijelölt épületek sem oktatási célokra épültek, nem tudták, lesz-e menza és internátus. Réz Géza rektor és a vele érkező néhány oktató és hallgató azonban nem csüggedtek. Talán megérezték, hogy ez a nyugati város hamarosan szívébe zárja a „selmecieket”, talán észrevették, hogy Selmec és Sopron között van némi hasonlóság: mindkettő csendes vidéki város, hepehupás utcákkal, erdős-hegyes környékkel. A munkáshatalom első heteiben történtek a bizakodókat igazolták, és április végére jelentősen csökkent az aggályoskodók tábora. Ahogyan erősödött a fiatal Tanácsköztársaság, úgy erősödtek a Főiskola soproni pozíciói.

Proletárdiktatura Sopronban és a meg

Megalakult a direktórium.

Nagy események következtek be Magyarországra. A győzelmi mámor-tól ittassa lett antant-hatalinak, ultimátumot küldtek a magyar népkormány-nak, amelyben a mai demarkációs vonalat országhatárnak megteszik, az ország testét egyharmadára lesorvasztják és amelyben kijelentik, hogy az epen hagyott magyar földön, a Nagy-Magyar-Alföld északi részén, Ruszka-Krajnában a rutének földjén és a Dunántul még meg, nem szállott területén antant csapatokat helyeznek el. Befejezett tények elé állították a magyar népkormányt. Az antant hatalmi téboly vérebként ráveti magát országunkra, széjjel akarja marcangolni, hogy csehek, románok és jugoszlávok telhetetlen gyóranak koncul odadobja.

Az antant hatalmak ultimátumával szemben a nagyrészt polgári elemekből alakult kormány ereje gyöngének

Garbaival és Kunival az élén, szocialista kormány vette át a hatalmat. Döntött folya-mán rendkívüli hadásban számoltunk be a nagy eseményekről.

Az első hivatalos értesítés.

A hajnali órákban a soproni szociáldemokrata párthoz a következő sürgöny érkezett:

Az antant imperializmus a román és cseh vonalon több ezer négyzetkilométernyi újabb területet követel és ezzel a hővesztéssel Magyarországot a nemzetgyűlémi választások lehetőségétől megfosztja. A kormány a követelést visszautasította és lemondott.

He'yét a munkástanács határozata alapján tiszta szocialista kormány (jelje el. A pártvezetőség a kommunisták vezetőségével megegyezett. Az egész proletármeg egyesülés alakjában egyesül. A munkástanács megköveteli minden fosztogatás és önkényes eljárás megakadályozását. Fosztogatók ellen a legszigorúbb eljárást megindítja.

Gyárakban és földeken, bányákban és vasutakon teljes erővel tovább dolgozni kell. Szocializmus és földbirtokreform kérdésében

cat és újból felhangzott jen Trotskij!

Végül felzárkózta Berceletárokat, hogy legyenek a fenntartásában és azoknak loaitásában, melyet a pro-

— Mi előttetek fogunk emmék, törekvéseink é halunk. Bizatok beaonánk a város, a megye minden javát akarjuk! (Éljenzés.)

Utána a pártvezetőség tották elő. A megjelentek dással megválasztották a különféle szakbizottságok s ilkséghez képest lö fogj

A direktórium tagj

Berezeller Adolf, Ficsók L. Faragó Géza alezredes, En

Szakbizottság

Posta: Stár Ferenc, Steiner György, Dr. Takács Mihály,

A Soproni Direktórium gyorsan és sokat tett a Főiskoláért. Mindenekelőtt megfelelő épületet kellett biztosítani az intézmény elhelyezésére. A Direktórium 1919. március 27-én értesítette a rektort, hogy utasítást⁶⁽¹⁰⁴⁾ adott a Károly-laktanya 8 napon belül történő kiürítésére és átadására a Főiskola céljaira. A Réz Géza rektor vezetése alatt Sopronban tartózkodó elhelyező csoport ide irányította az érkező tanárokat, hallgatókat és a megmentett felszerelést. Tehát 1919 március utolsó napjaiban az intézmény elhelyezése megoldódott, a Károly-laktanyát ³⁰elfoglalhatták a „selmeciek”. Elhelyezhették az érkező felszerelést és a gyűjteményeket, elhelyezkedhettek a tanszékek, majd a tantermek berendezése után felkészülhettek a Selmecbányán megszakadt munka folytatására.

A Károly-laktanya épületeiben történt elhelyezkedést a város és a Főiskola vezetői már ekkor nem tekintették véglegesnek. Az épületcsoportot az első világháború alatt építették. Mivel nem oktatási célokra épült, hosszú távra nem oldhatta meg a Főiskola igényeit. Kellner Sándor kormányzótanácsai biztos már április 18-án részletes felterjesztést készített ebben az ügyben a Hadügyi Népbiztosságnak. Tudomásunk szerint ekkor történt először hivatalos formában említés arról, hogy a Főiskola rendeltetésének messzemenően és véglegesen megfelelne a Katonai Főreáliskola épületcsoportja. Kellner Sándor felterjesztéséből idézzük az alábbiakat: „Egyetlen megoldás, ha e célra a soproni katonai főreáliskolát vehetném igénybe... kérem a Hadügyi Népbiztosságot, hogy a katonai főreáliskola kiürítéséhez járuljon

hozzá, mert sokkal fontosabbnak tartom, hogy a selmecbányai diákok fejezhessék be tanulmányaikat, mint a katonai főreáliskola működését, mely a proletárdiktatúra idején reális joggal nem bír. Kérem a Hadügyi Népbiztosságot, hogy a kérelemre rögtön választ adjon, mivel a diákok és a tanári családok ideérkezése úgyszólván órák kérdése”.⁷⁽¹⁰⁵⁾ A felterjesztés indoklásul tudatja azt is, hogy 2–3 nap múlva 500 főnyi hallgatóság és 41 tanár érkezését várják Sopronba. A Hadügyi Népbiztosság érdemben nem foglalkozhatott Kellner felterjesztésével. Figyelmét és erejét teljesen lekötötte a haderőtoborzás és az április 16-án bekövetkezett román támadás által előidézett súlyos katonai helyzet.

1919 április végére megérkezett Sopronba a hallgatóság és a tanári kar többsége. A volt Károly-laktanya épületei pedig – ha szűkösen is – magukba fogadták az érkezőket, szállást és működési feltételeket biztosítottak az intézménynek. Április utolsó napjaiban már Sopronban lehetett pótolni a hátralékos vizsgákat, 30-án pedig megkezdődtek az előadások: rövidített tavaszi szemeszter indult a háborús kiesések pótlására. Megjegyezzük, hogy a hátralékos vizsgákat április 10-től a Földművelésügyi Népbiztosság Erdészeti Főosztályán is lehetett pótolni. Egy 1920. július 7-én kelt, Fekete Zoltán professzor által összeállított jelentés megállapítja: „A Főiskola 1919 tavaszán Sopronba költözött át és működését régi szervezetében változatlanul április végén kezdte meg. A tantervszerű előadások a kommunizmus ideje alatt megszakítás nélkül folytak.”⁸⁽¹⁰⁶⁾

Ezzel véglegesen lezárult az átmeneti hontalanság korszaka a Főiskola történetében. Arról pedig, hogy a Soproni Direktórium mit tett a Főiskoláért, megemlítünk még egy adatot. 1919. május 13-án oktatási célokra a Főiskola rendelkezésére bocsátotta a 2. számú vadászterületet.⁹⁽¹⁰⁷⁾ Réz Géza rektor meglepedéssel nyugtázhatta Kellner Sándor kormányzótanácsi biztos erről szóló értesítését.

A Főiskola elhelyezésével és az oktatás megkezdésével egyidőben intézkedések történtek a hallgatóság szociális ügyeinek megoldására is. A Földművelésügyi Népbiztosság 1919. március 21-én utasította a rektort, hogy a Főiskolára visszatérő erdőmérnök-katonahallgatók államsegélyét újból folyósítsa és tegye meg a szükséges előkészületeket a menza létrehozására. A menza üzemkezdetének pontos idejét a rendelkezésre álló iratokból nem lehetett megállapítani. Tudjuk viszont, hogy április utolsó napjaiban kb. 300 hallgató részére biztosított **31**étkezt. A menza üzemeléséről és fenntartásáról Széki János professzor irányításával 10 tagú menzabizottság gondoskodott. A Közélelmezési Népbiztosság és a Soproni Direktórium biztosították a menza üzemeléséhez szükséges fontosabb nyersanyagokat.¹⁰⁽¹⁰⁸⁾

1919. április 11-én a Pénzügyi Népbiztosság a Főiskola szegénysorsú hallgatóinak anyagi támogatására, a menza és az internátus felállításával kapcsolatos költségek fedezésére 600 ezer koronát biztosított. A szegénysorsú hallgatók havonta 300–450 koronának megfelelő természetbeni ellátásban részesülhettek. Az igényjogosultságot a rektor által létrehozott vegyesbizottság volt hivatva megállapítani, melyben képviselve voltak a szocialista érzelmű főiskolai hallgatók is.¹¹⁽¹⁰⁹⁾

Soproni város és környéke direktóriumára.

Sopron
ok. 2. 1919.

A pécsi kárményai endrieti akadémiára direktóriumára.

Sopron. 1919. máj. 27.

A direktórium határozata folytán az új kármény (Károly kárménya) 8 nap alatt teljesen kiépítésre és a pécsi endrieti akadémiára átadásra.

Kezdi volt marados van határozat fogadására mai napig pánitva 2 nap múlva ide jelent.

Kezdi ismét a pécsi kárményai endrieti akadémiára is kiadásra kezdi volt maradosnak fogadására ismét.

Direktórium Soproni
Károly

A Főiskola megkapta a Károly kaszárnyát

1919. május 2-án az ifjúság közgyűlésén megalakult a Főiskolai Ifjómunkás szervezet. A szervezet tevékenyen részt vett a hallgatóság politikai és szociális ügyeinek intézésében; élén 21 tagú választott testület állott. Elnöke Takáts Ferenc erdőmérnök-hallgató, titkára Martinovich Ernő vaskohómérnök-hallgatók [32](#) voltak. Képviselőt kapott az ifjúsági szervezet a Főiskolai Tanácsban is. [12\(110\)](#) Tevékenységéről elismeréssel nyilatkozott a Soproni Direktórium. A szervezet kérésére Kellner Sándor ifjúsági közgyűlésen tartott tájékoztató előadást május 8-án, a forradalmi mozgalom európai helyzetéről és a proletár állam legsürgősebb feladatairól. [13\(111\)](#)

A Főiskola hallgatói a Tanácsköztársaság védelmében

Kun Béla külügyi népbiztos 1919. március 24-én jegyzéket küldött Párizsba az antant hatalmaknak. Ebben egyértelműen megfogalmazta a proletárállam külpolitikáját: „...az új magyar köztársaságnak szilárd óhaja, hogy békében éljen más nemzetekkel és minden tevékenységét az ország békés társadalmi újjászervezésére óhajta fordítani.”¹⁴⁽¹¹²⁾ Kun javaslata – miszerint a Duna-medencében élő népek kormányainak képviselői a nagyhatalmak jelenlétében találkozzanak a határok és a gazdasági együttműködés feladatainak megoldása céljából – bármennyire pozitív és reális volt, nem került meghallgatásra. A Párizsban ülésző Négyek Tanácsa gazdasági és diplomáciai blokádot¹⁵⁽¹¹³⁾ rendelt el, majd közép-európai csatlósai felhasználásával katonai támadást intézett hazánk ellen.

A hatalmuktól megfosztott kizsákmányoló osztályok az ország ellen támadó imperialista seregek oldalára álltak, kémtevékenységet és aknamunkát folytattak a magyar proletárállam ellen. Sorozatosan robbantottak ki ellenforradalmi zendüléseket az ország különböző pontjain. Két ellenforradalmi központot hoztak létre: egyiket a francia megszállás alatt lévő Szegeden, másikat Német-Ausztria fővárosában, Bécsben.¹⁶⁽¹¹⁴⁾ A Bécsbe emigrált arisztokraták és katonatisztek politikai szervezete – az Antibolsevista Comité – 1919. április 12-én alakult meg gróf Bethlen István vezetésével. A szervezet feladatai az alábbiak voltak: helyi lázadások szítása a Tanácsköztársaság ellen, Sopron és környéke rajtaütésszerű megszállása és ellenkormány létrehozása, végül mindehhez megszerezni a szükséges pénzt és az antanthatalmak támogatását. Tanács-Magyarországra átdobott futárai és az itthon tevékenykedő megbízottaik sugallatára egymásután robbantak ki ellenforradalmi akciók a nyugati határ mentén.

Az 1919. április 3-án fellázított soproni gazdapolgárok tüntettek a proletárhatalom ellen,¹⁷⁽¹¹⁵⁾ 6-án Füles és Malomháza községekben volt ellenforradalmi zavargás. Május 2-án a Comité emberei kirabolták a Tanácsköztársaság bécsi követségét.¹⁸⁽¹¹⁶⁾ 33. Másnap 50 fehértiszt megszállta a követségi épületet és néhány napra letartóztatta Bolgár Elek magyar követet. Május 9-én a Comité utasítására 62 fehértiszt fegyveres áttörést kísérelt meg Bruck–Királyhida határállomásnál. A Lajta-hídon magyar területre áttörni készülő fehértiszteket a királyhida vörös őrség géppuskatűzzel fogadta. A fegyveres csoport visszamenekült Bécsbe, és a Comité vezetői kénytelenek voltak lemondani dédelgetett tervükről, mely szerint „...rövidesen sikerülni fog az ellenforradalmi magyar kormányt Sopronban hivatalosan is proklamálni.”¹⁹⁽¹¹⁷⁾ A júniusban kirobbant ellenforradalmi zavargások célpontja ismét Sopron volt. 3-án Lövő községben letartóztatták a helyi direktórium tagjait, 4-én Sopronban néhány jobboldali szociáldemokrata követelte a direktórium lemondását és a hatalom átadását. Június 5-én és 6-án Nagycenk, Kópháza, Kapuvár és Csorna községekben kezdődtek ellenforradalmi megmozdulások „Vonuljunk Sopron ellen!” jelszóval. A tanács hatalom ellenségei biztatásul olyan rémhíreket terjesztettek, hogy Sopronban megbukott a proletárdiktatúra és a város fehér díszet öltött. A suttogó propaganda elsősorban a vagyonosabb parasztság körében talált kedvező visszhangra: „...lelketlen izgatók bujtogató szavai ellenforradalomra vitték a falu sötétségben maradt népét, ezer paraszt megindult a proletárhatalom megdöntésére, Sopron megsemmisítésére.”²⁰⁽¹¹⁸⁾

A Soproni Direktórium mozgósította a Vörös Őrség szakaszait, a fegyveres munkáscsapatokat, a Bányászati és Erdészeti Főiskola hallgatóit és Kópháza előtt megállította az ellenforradalmi erőket. Rövid

tűzharc után a fehértábor felbomlott és megkezdte a visszavonulást. Június 7-ére helyreállt a rend a fellázított községekben. Az Entzbruder Dezső²¹⁽¹¹⁹⁾ katonai biztos irányításával tevékenykedő forradalmi erők likvidálták a Sopron-környéki ellenforradalmat. Vezetőik közül többen letartóztattak és Sopronba szállítottak, néhányuknak sikerült átszökni a határon Ausztria területére. Az ellenforradalmi erők leverésében és vezetőik megbüntetésében részt vett Szamuely Tibor és Korvin Ottó Szombathelyről vasúton érkezett fegyveres osztagával.²²⁽¹²⁰⁾

A tanácskormány, a Soproni Direktórium segítőkészsége, nagyvonalú gazdaság- és kultúrpolitikája, a Vörös Hadsereg sikeres honvédő harcai kedvező fogadtatásra találtak a Bányászati és Erdészeti Főiskola tanári kara és ifjúsága körében. Kedvezően fogadták a bányák és az erdők szocializálását. A hallgatóság jelentős része részt vett a proletárhatalom védelmében, hozzájárult a belső ellenforradalmi erők megfékezéséhez. Néhány főiskolai hallgató maradandó érdemeket szerzett ebben a küzdelemben.

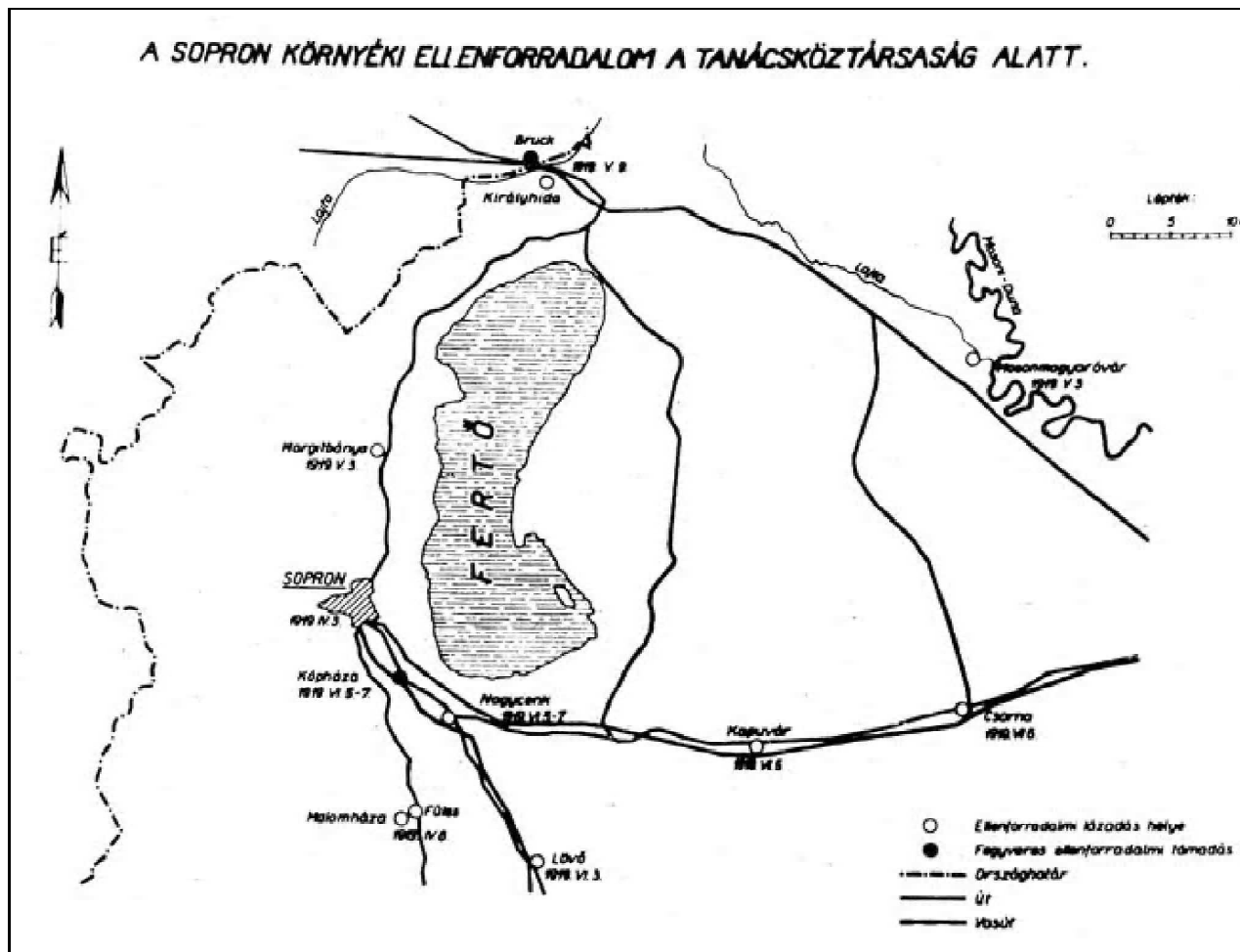
A Főiskola hallgatóinak többsége 1919-ben egyáltalán nem ismerte a szocialista ³⁴eszméket. Szimpátiájuk vagy lojalitásuk a proletárállam iránt szinte kizárólag érzelmi alapra épült. Három olyan hallgatóról tudunk, akik tudatosan és racionális alapokra támaszkodó meggyőződéssel szolgálták Sopronban a munkáshatalmat. Seemann Ferenc erdőmérnökhallgató lelkesen agitált az új eszmék mellett, állandó kapcsolata volt Entzbruder katonai biztossal. Takáts Ferenc erdőmérnökhallgató tudatosan állította a proletárdiktatúra szolgálatába kiváló szellemi képességeit. Martinovich Ernő kohómérnökhallgató szocialista meggyőződésűnek és demokratikus felfogásúnak vallotta magát, tagja volt az egyesült munkáspártnak. Takáts és Martinovich „...sokat vitatkozott a kommunizmusról, a történelemből vett példák alapján tárgyalták a kommunizmus létjogosultságát”²³⁽¹²¹⁾ Mindhárman az ifjúsági szervezet választott vezetői voltak.

Az ifjúság viszonyát a proletárhatalomhoz igen kedvezően befolyásolta a magyar Vörös Hadsereg ragyogóan megszervezett és végrehajtott északi hadjárata.²⁴⁽¹²²⁾ Selmezbánya felszabadítása különösen nagy lelkesedést váltott ki a Főiskola hallgatói körében. Krug Lajos ellenforradalmi szellemű könyve is kénytelen volt elismerni: „...akadtak ezen a főiskolán is olyanok, akiket elkábitott a nagyhangú frázis... Igaz nagyban hozzájárult ehhez Stromfeld vöröskokárdás csapatainak szenzációs előretörése a felszabadított Felvidéken. Különösen Selmezbánya felszabadítása.”²⁵⁽¹²³⁾ A Vörös Hadsereg hadműveleti naplója június 6-án Selmezbánya felszabadítását az alábbi rövid mondattal rögzítette: „Az I. dandár Selmezbányát elfoglalta és csapataink féluton vannak Korpona és Zólyom közt.”²⁶⁽¹²⁴⁾ Gálffy Lajos a Főiskola akkori adjunktusa tagja lett a háromtagú Selmezbányai Direktóriumnak, Czeke Ferenc főiskolai hallgató a Direktórium mellé rendelt politikai megbízottként működött. A rendelkezésre álló korabeli iratok egyértelműen cáfolják Krug Lajos megállapítását, hogy „...az ifjúság zöme ellenforradalmi eszmékkel foglalkozott”, kiszökött az országból és támogatta „a szegedi nemzeti kormányt”, sőt a Gömbös Gyula által szerkesztett „Bécsi Magyar Futárt” böngészte.²⁷⁽¹²⁵⁾ Miért éppen a szegedi ellenkormányt támogatták volna, hiszen a bécsi Comité itt volt a szomszédban, 70 km-re Soprontól! Egyetlen hallgatóról tudunk, aki fehértisztek Ausztriába történő szökéséhez segítséget nyújtott.²⁸⁽¹²⁶⁾

Egy 1919 késő őszen készült összeállítás indokolatlanul eltúlozta a Főiskola hallgatóinak szerepét a Sopron-környéki ellenforradalom leverésében, miszerint Sopron elfoglalása azért nem sikerült „...mert a Sopronba került bányász és erdészakadémia hallgatósága fegyvert ragadott és a proletárdiktatúrát megvédelmezve, visszaverte a támadó földmivészeket.”²⁹⁽¹²⁷⁾ Nyilvánvaló, hogy ez az értékelés a másik véglet. A Kópháza előtt gyülekező ellenforradalmi erők leverésében ³⁵derekesen helyt álltak a Vörös Őrség szakaszai és a munkáscsapatok. Tény viszont, hogy a Soproni Vörös Újság 1919. június 7-én külön

megemlítette a szocialista selmeci diákok részvételét a proletárhatalom védelmében.

A Bányászati és Erdészeti Főiskola szerepének reális bemutatása érdekében röviden áttekintjük a legfontosabb tényeket.

Május 20-án Sopron város katonai szervei értesítették a főiskola rektorát, hogy „...ellenséges betörés esetére a város védelmére munkásalakulatokat” szerveznek. E célra kiképző tiszteket kértek „...önkéntes jelentkezés mellett” a hallgatóság közül.³⁰⁽¹²⁸⁾ Május 26-án Pogány József hadügyi népbiztos kereste fel a hallgatóságot Kellner Sándor kormányzótanácsi biztos és Réz Géza rektor kíséretében. Pogány népbiztos beszédet mondott a menza ebédlőjében egybegyűlt ifjúság előtt, és a katonai helyzetre való hivatkozással kérte őket, hogy „...lépjenek be a vörös hadseregbe, s legyenek parancsnokai a felállítandó munkászászlóaljoknak”. A hallgatók többsége még aznap este úgy határozott, „...hogy testületileg bevonul a katonasághoz.”³¹⁽¹²⁹⁾ Fekete Zoltán professzor 1920. július 7-én kelt jelentése³²⁽¹³⁰⁾ megerősíti, hogy az ifjúság ilyen határozatot hozott. Ugyanakkor megjegyzi, hogy a hallgatók bevonulására nem került sor, az oktatás zavartalanul folyt tovább. A kérdéssel kapcsolatos forrásokban található utalások alapján egyértelműen arra következtetünk, hogy a Főiskola hallgatói közül ³⁶többen bekapcsolódtak a munkáscsapatok kiképzésébe és a város közrendjének biztosításába. Május végére a Főiskolai Ifjómunkás

Szervezet vezetői szoros kapcsolatot építettek ki a város politikai és katonai vezetőivel, Kellner Sándorral és Entzbruder Dezsővel.

Június 4-én – a Sopron-környéki ellenforradalom támadásának kezdetén – Kellner Sándor kormányzótanácsi biztos Takáts Ferenc erdőmérnökhallgató, ifjúsági elnök útján felszólította a hallgatóságot, hogy a „...város belső rendjének és nyugalmanak biztosítása érdekében lépjen fegyverbe.”³³⁽¹³¹⁾ Másnap a 48-as laktanyában 120 főiskolai hallgató jelentkezett fegyveres szolgálatra, a proletárhatalom megvédése érdekében. A századnyi főiskolás erő kettős feladatot kapott Sopron város vezetőitől: egyrészt bekapcsolódott a Kópháza előtt gyülekező ellenforradalmi erők felszámolásába, másrészt segített a város belső rendjének és nyugalmanak biztosításában. A fegyveres szolgálatra jelentkezett hallgatók mindkét feladatnak megfeleltek. Június 6-án reggel egy részük (25–30 fő) fegyveresen kivonult Kópháza elé, a munkáscsapatokkal és a Vörös Őrséggel együttműködve megakadályozta a fehértábor Sopron elleni fellépését, majd tevékenyen részt vett az ellenforradalmi erők szétszórásában és a falvak rendjének helyreállításában. A Sopronban maradt fegyveres főiskolások pedig hozzájárultak ahhoz, hogy a városban megbúvó reakciós elemek terve a város fellázítására kudarcot vallott. Ezzel a főiskolai ifjúság a legkritikusabb napokban tett hitet a proletárhatalom mellett, határozott fellépésével és különösen a fegyveres szolgálat vállalásával elvitathatatlan érdemeket szerzett!

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Papp István: Az első magyar proletárhatalom és a Sopronba került Bányászati és Erdészeti Főiskola 1919-ben / A megtorlás Sopronban

A megtorlás Sopronban

A Magyar Tanácsköztársaság megdöntésével negyedszázadra tragikus irányt vett a magyar történelem fejlődése. A kommunista forradalmárok többsége emigrációba kényszerült, az itthon maradottakra halál, súlyos börtönbüntetés és megaláztatás várt. Az elszabadult fehérterror megtorolt mindent, bosszút állt a 133 napért. A különböző ellenforradalmi tisztí különítmények 5 ezer embert öltek meg és tízezreket vetettek börtönbe, internálótáborba.

A bosszú nem maradt el Sopronban sem Entzbruder Dezsőt és Bors Lászlót 1919. augusztus 22-én Szombathely közelében ölte meg egy tisztí különítmény. Kellner Sándor és Knapp Gábor direktóriumí tagot 1919. szeptember 4-én Sopron határában lőtték agyon „szökés közben”. A soproni ügyészség fogháza megtelt letartóztatott kommunistákkal, a „...legveszélyesebb elemeket”³⁴⁽¹³²⁾ Sopronkőhidára szállították.

Sopron város rendőrkapitánysága a Tanácsköztársaság bukása után néhány nappal így nyilatkozott: „Politikai üldözések nem lesznek. Emberi meggyőződéséért nem fognak senkit sem megbüntetni.”³⁵⁽¹³³⁾ Az események nem igazolták a nyilatkozatot.

Az ellenforradalmi rendszer kormányzerveinek utasítására felelősségre vonták a proletárhatalmat támogató főiskolai hallgatókat is. Igazoló bizottsági, illetve fegyelmi eljárásnak vetettek alá minden gyanúsított hallgatót. Az ügyek vizsgálása és az eljárás lefolytatása 1919 augusztusában kezdődött és 1920 végéig tartott a kormányzervek hivatalos megbízottja jelenlétében. A felvett ³⁷jegyzőkönyvekben és jelentésekben³⁶⁽¹³⁴⁾ az alábbi vádak szerepeltek leggyakrabban: a kommunista rendszer támogatása, kommunista propaganda folytatása, toborzás a Vörös Hadseregbe, kapcsolat fenntartása a Soproni Direktórium vezetőivel – és a legsúlyosabb – aktív részvétel az ellenforradalom leverésében. Lázár Imre, Seemann Ferenc, Jakoby László, Czeke Ferenc és Martinovich Ernő hallgatókat a Főiskoláról kizárták.

Brenstedt Lajos hallgató ügyét büntető bírósághoz tették át. A soproni királyi ügyészség 1920. június 22-én vád alá helyezte Engländer Arnold, Martinovich Ernő, Bizony József és Kozarits György főiskolai hallgatókat, mert „...a kommunizmus alatt a kópházi ellenforradalom leverésében személyesen és önként vettek részt”. Egy 1920. július 7-én kelt jelentés szerint az igazoló bizottság további 8 hallgatót nem igazolt és 4 ellen folytatta az igazoló eljárást. A Földművelésügyi Minisztérium felkérésére 1920. október 15-én kelt jelentés pedig arról ír, hogy több hallgató ellen ezideig nem tudták lefolytatni az eljárást, „...mert a proletárdiktatúra bukása óta Sopronban nem mutatkoztak, a főiskolán nem jelentkeztek”. Gálffy Lajos adjunktus ellen fegyelmi vizsgálatot folytattak le, és állami szolgálatból elbocsátották.[37\(135\)](#)

A vádlottak padjára ültetett hallgatók többsége – különösen Seemann és Martinovich – bátran viselkedett az eljárás folyamán: emelt fővel vállalták mindazt, amit a proletárhatalomért tettek.

A kópházi csata halottjának, Lehotai József pincérnek temetése. 1919. július 11.

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Koch Ödön: Ifjúkommunista mozgalom Sopronban 1918–1919-ben

38 Koch Ödön: Ifjúkommunista mozgalom Sopronban 1918–1919-ben^{*(136)}

A kapitalista ipar kezdettől fogva jelentős számú fiatalot alkalmazott az országban. Sopronban, ha nagy mértékben nem is, de szintén alkalmaztak ifjúmunkásokat. A fiatalok munkaereje olcsóbb volt az idősebb munkásokénál, ezért kizsákmányolásuk különösen jó üzletnek bizonyult. A század első éveiben a brennbergi bányüzemben a fiatalság napi 14–16 órát dolgozott egészségtelen körülmények között; 8–10 éves gyermekeket is dolgoztattak éjjeli műszakon.¹⁽¹³⁷⁾

A tanoncok alkalmazása főképp a kisiparban történt. 1910-ben az ország inaslétszámának 13,6%-a dolgozott csak nagyüzemekben.²⁽¹³⁸⁾ A tanoncok egymástól elszigetelten éltek, ez gátolta szervezkedésüket. Fokozottabban kihasználták munkaerejüket, s ellenőrzés híján a kisiparosok kijátszották az amúgy is kegyetlen ipartörvényt: 12 órán át, sőt még hosszabb ideig is dolgoztatták tanoncaikat. Az ipartörvény (1884) még arra is lehetőséget adott, hogy „házi fegyelem jogán” a munkáltató üsse-verje inasát, szökés esetén pedig a helyi iparhatóság az inast erőszakkal kényszeríthette visszatérésre. A munkahét 5 nap helyett hat és fél, gyakran hét nappól állott. Tanonciskolába esténként és vasárnap jártak az inasok; a fárasztó heti munka után szórakozásról, sportról nem is álmodhattak. Önálló szervezkedésre joguk nem volt, még a felnőtt munkások gyűléseire sem járhattak.³⁽¹³⁹⁾

Kellner Sándor fiatalkori fényképe

Az ifjúmunkás-mozgalom első nyomaival Sopronban 1889 áprilisában találkozunk, mikor a brennbergi bányüzemben öt tanonc megtagadta a munkát.⁴⁽¹⁴⁰⁾ Ez a lépés elszigetelt, nagyobb megmozdulással

1919-ig nemigen szolgál a soproni munkásmozgalom története. A szociáldemokrácia sem karolta fel a szakképzés nélkül szűkölködő fiatalok sorsát. Ennek ellenére 1905/1906-ban ³⁹egyes vidéki városokban – mint pl. Győrött – alakultak ifjúsági csoportok, Sopronban azonban ennek nincs nyoma.⁵⁽¹⁴¹⁾

Nem mutat kedvező képet a soproni középiskolások helyzete sem. A kb. 3000 főnyi diákság életkörülményei nem különböztek az országos képtől. Egyes előkelőbb intézetbe csak gazdag polgári és nemesi szülők gyermekei jártak (Laehne intézet), a más iskolákba járó, szerényebb polgár- és munkás-paraszt szülők fiai körében a diáknyomor általános jelenség volt; a korszerűtlen, reakciós szellem, tananyag negatívan hatott a diákok fejlődésére. A soproni diákság haladó mozgalma a világháborúig általában csak az egymástól elszigetelten működő önképzőkörök jelentős kulturális munkájában jelentkezett, így Ady verseinek előadása 1911-ben.⁶⁽¹⁴²⁾ A tanulók nagy része azonban elsősorban osztályhelyzete és neveltetése folytán reakciós befolyás alatt állott.

Az első világháború a fiatalok túlnyomó többségének is embertelen körülményeket hozott. Már 1915-ben katonának vitték a 18 éveseket. A hátországból maradtakat fokozatosan alkalmazták a termelésben; kizsákmányolásuk a katonai üzemekben volt a legnagyobb. A háború egyik következménye a fiatalok bűnözők számának erős emelkedése is. A soproni ügyészséggel 1914-ben 215, 1915-ben 215, 1916-ban 240, 1917-ben 275 feljelentést közöltek. Az ügyészség előidéző okoknak a következőket jelöli meg: éhezés, izgató olvasmányok, hiányos felügyelet, laza fegyelem.⁷⁽¹⁴³⁾ A Sopronvármegye c. lap több konkrét esetet említ, pl. ilyen címek alatt: Űzérkedő iparosinasok. Gépszíjtolvaj kovácsinas. Fiatalok árdrágító.⁸⁽¹⁴⁴⁾

A katonai szolgálat megkezdését nem a 18. év betöltéséhez kötötték, hanem ahhoz, hogy az ifjú abban az évben született-e, amelynek korosztályát sorozták, így nemegyszer jóformán 17 éves legénykék kerültek sor alá. Ilyenről írja egy újságcikk: „berontanak tizenhétéves ujoncok... mind isznak. De nem teát, ezek is pálinkát isznak.”⁹⁽¹⁴⁵⁾

Az ifjómunkások öntudatosabb része persze tenni is akart valamit, ezeknek törekvéséről adott számot 1919-ben a Sopronvármegye: „Panaszos levelet irtak hozzánk a soproni iparostanulók. Azt panaszzák benne, hogy terhükre van a vasárnapi iskola és hétköznap az esti órákban is terhes nekik az iskolabajlás. Vasárnap a pihenés napja és másutt, po. Ausztriában ezen a napon szabadságot élveznek ők is. Az esti oktatás ellen azért emelnek szót, mert ványadt testtel nem képesek tanulni. Akkor pihenni vágnak.”¹⁰⁽¹⁴⁶⁾

A világháború alatt a diákság is súlyos terheket viselt, a szegényebb családokból származó és vidéki tanulók nyomora fokozódott. Internátusa csak a lányiskoláknak és a képezdének volt, az ev. gimnáziumnak pedig – a közlekedési nehézségek miatt nagy nehezen létező – tápintézete. A vonaton bejáró diákokat súlyosan érintette a menetrend állandó korlátozása, majd 1917 decemberében teljesen lehetetlenné vált a vándorélet. A rendkívül silány kosztot nyújtó népkonyhára szorultak a falusi gyermekek.

A középiskolák diákságának természetes szervezettsége persze több alkalmat adott a haladó eszmék befogadására, mint az ifjómunkások szűk világa. ⁴⁰Már a háború előtt az ev. líceumban háborúellenes verseket szavaltak, és három órás előadás hangzott el az egyelvű világnézetről, a monizmusról.¹¹⁽¹⁴⁷⁾ És érvényesítette hatását az 1908-ban Budapesten alakult Galilei kör. Tevékenységét 1918 januárjában Geleji Dezső, az ev. gimnázium volt diákja foglalta össze a Sopronvármegye c. lap egy cikkében.¹²⁽¹⁴⁸⁾ Ámbár a kör működését betiltották, még ez év március 15-re „Mindenkihez” címmel gyűjtő hangú röpiratot terjesztettek, egyúttal a nagy orosz szocialista forradalom dicséretét is bátran hirdették. Az egész országban elrendelt nyomozás ellenére Sopronban nem jutottak a terjesztők nyomára. Lehetséges, hogy a röpiratot Bors László hozta magával Budapestről, ugyanis épp ebben az időben telepedett le Sopronban. A diákok

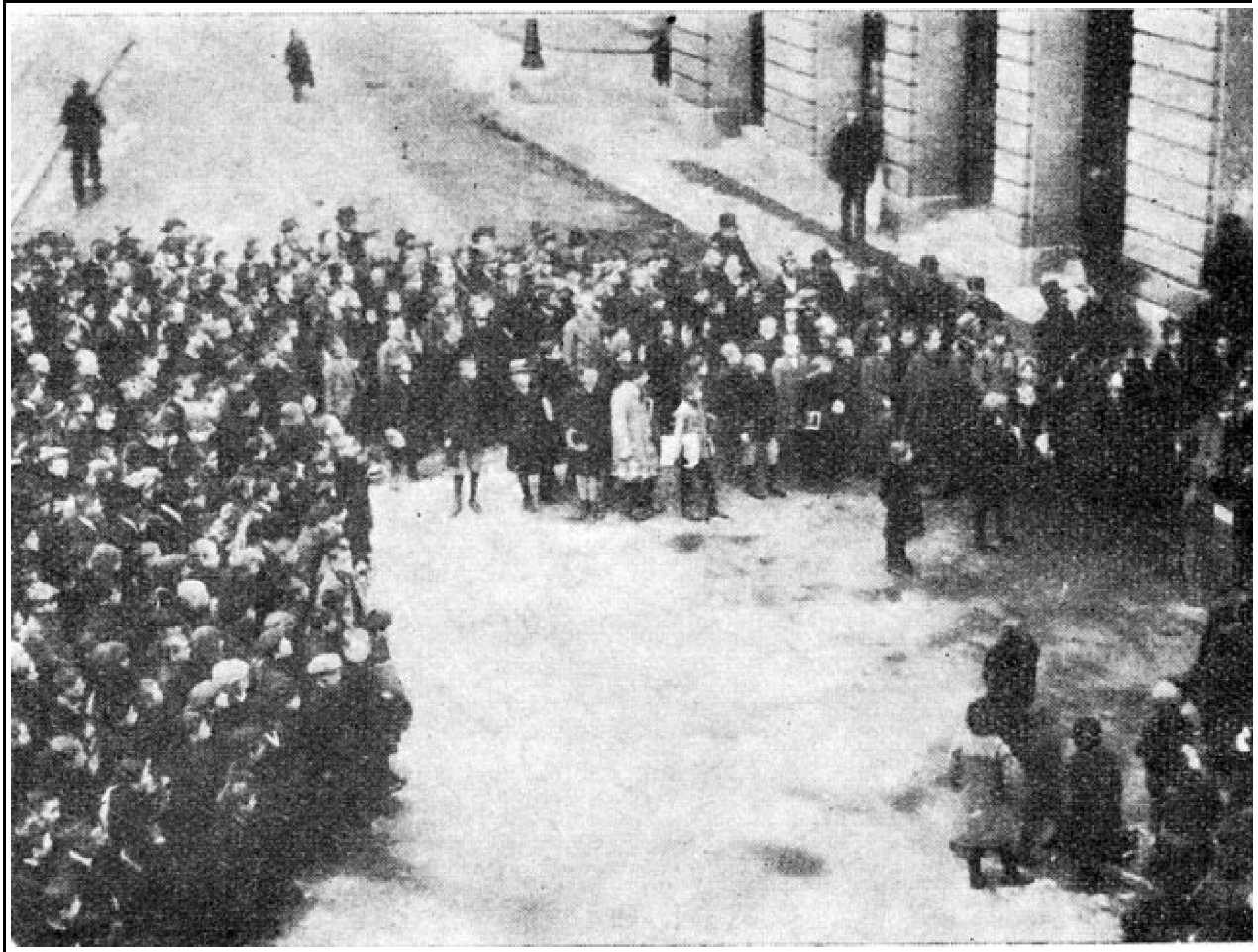
elégedetlenségét a fennálló társadalmi renddel szemben – osztályhelyzetükön kívül – nagyban alátámasztották az oktatási rendszer negatív vonásai miatt egyre erősödő ellenállásuk, így pl. a vallásoktatás eltörlésének követelését egyre többen tették magukévá.¹³⁽¹⁴⁹⁾

***

1918 november elsején alakult meg Sopronban a Nemzeti Tanács, melyben a polgárság a háborúban nem exponált, demokrata és radikális rétegének hatalma testesült meg, másnap pedig a munkásosztály saját hatalmi szerve: a Munkástanács. A szociáldemokrata vezetők a polgári rend további fenntartásán fáradoztak és a munkásság érdekeinek védelmét csak polgári keretek közt folytatták. Azonban a nép nem elégedett meg az eddig elért eredményekkel, spontán akciókba kezdett. A reakciós erők természetesen nem vonultak vissza, hanem kísérleteket tettek a hatalom megragadására. A polgári forradalom győzelme hozott ugyan pozitív változásokat az ifjúság számára, de lényeges gazdasági és kulturális intézkedések nem történtek az ifjúmunkások és a diákság életkörülményeinek megváltoztatására. A munkásosztály jelentős szerepvállalása lehetővé tette, hogy az ifjúság rétegei fokozottabb mértékben léphettek fel politikai tényezőként. Sajnos, az eddigi kutatások nem tártak fel adatokat az ifjúmunkások mozgalmával kapcsolatosan. Biztos, hogy nem szemlélték tétlenül az eseményeket, a legvalószínűbb az, hogy a dolgozó fiatalok a munkásság részeként az idősebb proletárokkal együtt léptek fel, de nem kezdeményeztek önálló akciókat.

Másként festett a diákság mozgalma. A politika terén megindult reakciós ellentámadással párhuzamosan (Polgári Köztársasági Párt) sor került a diákság egy részének haladásellenes megmozdulására is. Ebben az időben az országban mindenfelé „hazafias” diákszervezetek alakultak, ilyen szervezet jött létre Sopronban is. 1918. november 19-én a bencés gimnáziumban a diákok tüntettek a Sopron Magyarországtól történő elszakítása ellen.¹⁴⁽¹⁵⁰⁾ Utána a fiatalság a többi intézet elé vonult, azok tanulóifjúsága csatlakozva hozzájuk, hatalmas menetben a városház elé vonult, ott elénekelték a Himnuszt, a Kossuth nótát, nevükben ⁴¹Mattusz György bencés tanár esküt tett, hogy hazájukhoz hívek maradnak és tiltakoznak az osztrákok aspirációi ellen. Ditrói Nándor, a kereskedelmi iskola igazgatója a tanárság részéről „a megfelelő keretek közt” maradó mozgalom támogatását helyezte kilátásba.

Ilyen előzmény után alakult meg 1918. november 19-én a soproni Diáktanács. Jóllehet a jobboldali tanári befolyás nyilvánvaló volt, a baloldali diákok is részt kértek belőle, mert kiváló teret láttak benne baloldali agitációra, hisz addig ily nagyméretű, minden iskolára kiterjedő szervezet nem volt a városban. Minden iskolából választottak egy-egy elnököt, ezek az elnökség tagjai lettek. A bencés gimnáziumból Ganzriegler Jánost, a kereskedelmi iskolából Drobnits Vilmost, a reálból Krug Lajost, a líceumból Nagy Lászlót, a tanítóképzőből Jászai Gizit, a leánygimnáziumból Kaltenböck Elzát, a polgári iskolából Krug Irmát, a „szürkek” intézetéből Marchek Annát, a női kereskedelmiből Fellner Katát választották meg. Az elnökség vezetője Ganzriegler János, alelnökök: Jászai Gizi és Krug Lajos lettek. Programot egyelőre nem adtak, míg a budapesti Diáktanács nem küldi meg a magáét. Táviratot küldtek a Nemzeti Tanácshoz, bejelentve csatlakozásukat és egyúttal kérték a katonáskodó diákok leszerelését. A helyi Nemzeti Tanácshoz átíratot küldtek, kérték a várható osztrák támadás miatt diákörtség felállítását és fegyveres kiképzését. (A diáktanács jegyzőkönyvei a Liszt Ferenc Múzeumban.)

A soproni diákság tüntetése a tanácsház előtt, 1918. november

A november 21-i ülésen a helyi Nemzeti Tanács kiküldötte, Kárpáti Sándor tanár ez utóbbi kérést nem találta teljesíthetőnek, erre a diáktanács újabb átiratában ismét kérte olyan fegyveres szerv létesítését, amely nem célozza az ellenséggel való szembeszállást, hanem amikor a határ védelmében a katonaság 42. és rendőrség elhagyja a várost, akkor a rend fenntartását végezné. Díjazást sem vár érte a diákság, csak azt, hogy megfelelő ruhát kaphasson. Szó lett volna egy közös önképzőkörrel is, de mivel ez a gondolat az egyes iskolák fegyelmi szabályzatával ütközik, elállnak tőle, egyébként minden cselekvés előtt kikérik a tanári kar véleményét. „Diák” címmel lapot indítanak, mely az intézetek közti válaszfalak ledöntésére hivatott.

Mindezekből látszik, hogy a diáktanács egy része erősen korlátozott önállóságúnak képzelte el a szervezetet. A „Diák” felelős szerkesztője Mattusz György lett. Kijelentette: a lap olyan legyen, hogy leányok is olvashassák, és hogy a diákságnak távol kell tartania magát minden tüntetéstől. A „Diák”-nak szemmel látható antikommunista jellege volt.

A kecskeméti Ébredő ifjúságnak szóló szerkesztői üzenetben pl. így ír: „Nem tagadjuk, hogy nagyon meglepett bennünk újságotok iránya és szelleme. Elsősorban nagy visszatetszést keltett nálunk, hogy ti még a középiskolai tanterv reformjába is bele akartok avatkozni. Szerintünk a tanítás és nevelés joga a szülőké,

akik ezt a tanárokkal osztják meg, a diákoknak tehát ebbe semmi beleszólásuk nincs.” (3. szám) Meg kell azonban említeni, hogy a „Diák”-ban Adyról szóló írásokat is találunk, melyek persze versei forradalmi tartalmát nem érintik, de költészetének formai, művészi értékeit elismerik. A diáktanács munkájából, mint már utaltunk rá, haladó nézetű diákok is részt kértek, hogy ott a forradalmi eszméknek híveket szerezzenek; név szerint Berczeller Richárd, Rajkai László, Molnár József, Meller Pál, Heller Leó reáliskolai 7. osztályos tanulók nevei ismeretesek. De a soproni diáktanácsban igen nehéz volt baloldali hatást elérni. Ennek ellenére úgy érezzük, hogy a diáktanács egyik lépés volt azon az úton, amelyet a tanulóifjúság a reakciós szervezetektől megtett a KIMSZ-ig. A diáktanács voltaképpen tisztázta a frontokat, egyértelmű állásfoglalásra készítette – éppen a benne folyó baloldali agitáció hatására – a hozzátartozó fiatalságot. Odajutottak, hogy a baloldal tagjai – mint pl. Berczeller, a tanács egykori tagja közli –: elérkezettnek látták az időt a szervezet szétrobbantására.

Erre 1919. január 18-án valóban sor került. A „Diák” február 15-i száma be is számol a diáktanács izgalmas gyűléséről, amely elsősorban tudomásul vette Ganzriegler elnök lemondását, és helyébe Drobnits Vilmost választotta meg, de nem egyhangúlag, csak szótöbbséggel. Azután áttértek a Diákszövetség tárgyalására. A felszólalások során azonban oly éles ellentétek merültek fel – írja a „Diák”, hogy a választmány kommunista és bolsevik eszméket valló tagjai (szám szerint öten) elhagyták a termet. A visszamaradtak, látva, hogy a további sima együttműködés lehetetlen, kimondták a diáktanács feloszlását. Az öt ifjúkommunista közül háromnak tudjuk a nevét: Berczeller, Molnár és Rajkai László voltak.¹⁵⁽¹⁵¹⁾ Diákszövetségen minden bizonnyal a Budapesten alakult Szocialista Középiskolás Diákok Országos Szövetségét értették, melynek szervezői agitációs útjukon Sopronba is elvetődtek. Programjukban a vallásoktatás eltörlését, az iskolareformot és az egyházi iskolák államosítását kívánták. Magától értetődő, hogy e törekvések ellen síkra szállt a fiatalság reakciós rétege.

1919 tavaszára azonban kialakultak már az előfeltételek, amelyek lehetővé tették a diákságnak, sőt az ifjúmunkások tömegeinek kommunista szervezetbe ⁴³való összefogását. A galileisták, az öntudatos proletárok és a haladó diákok mozgalmi tevékenysége magasabb szintre emelkedett, s ezt a munkásosztály szocialista forradalma és az általa létrehozott állam tette lehetővé.

***

A kettős hatalom időszakának harca a proletariátus javára dőlt el. A megye és város teljhatalmú politikai biztosa Kellner Sándor lett. A szakigazgatási biztosok közt két fiatalembert találunk: Bors Lászlót (sajtóbiztos, vádbiztos) és Entzbruder Dezsőt (a megye katonai biztosa).

A szocialista forradalom győzelme és új viszonyai nagy hatással voltak a tanulóifjúságra is, melynek jelentős része szilárdan a szocialista eszmék mellé állott. A tanács hatalomnak a diákok érdekében tett intézkedései jelentősen hozzájárultak tudatuk, nézeteik megváltozásához. Március végén állmosították az egyházi iskolákat, eltörlték a kötelező vallásoktatást.

A soproni direktórium mindvégig nagy gondot fordított a középiskolákra és tanulóikra. Wurdits Antal, a direktórium közoktatásiügyi biztosa március 28-án rendeletet intézett az iskolák igazgatóihoz és a tanszemélyezethez: „az ifjúságnak a mostani nagy idők jelentősége megmagyaráztassék!”¹⁶⁽¹⁵²⁾ Az iskolák vezetését a bizalmi rendszer alapján tanítótestületek vették át, a tanítók óraszámát heti 18 órában állapították meg; az összes iskolákban megszűnt az együttes templomba járás. Wurdits nem hagyta figyelmen kívül a szocialista tanár-diák viszony kialakítását sem: „Kívánatos, hogy a tanulóifjúság és a tanítók közt hosszabb, egymást megértő kapcsolat létesíttessék.” A városi intézőbizottság 500–500 koronás

tanulmányi segítyt utalt ki szegénysorsú diákoknak; engedélyezte a munkásszármaszú diákok népkonyhai étkeztetését. Segítette az erdészeti és kohászati mérnökhallgatók vizsgákra való felkészülését. (Int. Biz. jegyzőkönyv. IV. 24, 26. V. 15.)

A megváltozott körülmények közt került sor a középiskolai diákok kommunista szervezetének létrehozására. 1919. április 11-én Geleji Sándor műegyetemi hallgató, később kétszeres Kossuth-díjas egy. tanár (†1967) a Szocialista Középiskolai Diákok Országos Szövetségének kiküldötte ismertette a szövetség programját és szabályzatát. A résztvevők megválasztották a bizalmiakat (S.V.U. 1919. IV. 12.), a hó 19-én már kb. százan beléptek a szervezetbe. De nemcsak a középiskolások mozgalma lépett új szakaszba. Ezen a napon a tanítóképzők és polgári tanítóképző minden növendéke megalakította a tanítójelöltek ifjómunkás szakszervezetét és csatlakozott az országos szakszervezet tanítójelölti szakosztályához. A budapesti kiküldött különös fontossággal emelte ki a fizikai ifjómunkás testvérekkel való közös munkálkodást és a szoros kapcsolat fenntartását a jövőben. A tanulóifjúság szervezeti különállása már eszerint sem lehetett hosszú életű. A párt megbízásából Nitsinger Béla rajztanárjelölt¹⁷⁽¹⁵³⁾ még tartott egy előadást az új világrend céljairól, utána Sopronban égető szükségszerűséggel jelentkezett az ifjómunkások és a diákság egységes kommunista ⁴⁴szervezetének létrehozása. Vezetőjük, Berczeller Richárd kijelentette az alakuló ülésen: „miután a válaszfalak ledültek a tanoncok és a diákok között, valamennyien belépünk az ifjómunkások szakszervezetébe.”¹⁸⁽¹⁵⁴⁾ A Kommunista Ifjómunkások Magyarországi Szövetsége soproni csoportjának szervezését Telegdi Pál indította el – mint a KIMSZ Központi Vezetőségének megbízottja – Bors András és Berczeller Richárd hathatós támogatásával.¹⁹⁽¹⁵⁵⁾ Munkájukat a párt titkársága és a Soproni Vörös Újság is támogatta. Már a szervezés megindításakor erőteljesen segítette őket Kellner Lajos, Sándor testvéröccse. Maga Kellner Sándor, a város teljhatalmú biztosa a Fővényverem utcai ipariskolában két helyiséget bocsátott a fiatalok rendelkezésére. A szervezés eredményességét mutatja, hogy április 22-én már kb. félezer fiatal vett részt a Kaszinóban tartott gyűlésen, amelyen megjelent Thomon elvtárs, a bécsi kommunisták vezetője és Rónai Zoltán népbiztos; mindkettő beszédet is mondott. Az ifjúkommunisták felkeresték a soproni üzemeket és iskolákat, s ismertették a KIMSZ célkitűzéseit, egyúttal felszólították az ifjúságot csatlakozásra, így az említett gyűlést követő napon Brennbergen is jártak. A többszáz főnyi hallgatóság örömmel tett eleget a felhívásnak.²⁰⁽¹⁵⁶⁾ Az így kialakult helyi KIMSZ beváltotta minden téren a hozzáfűzött reményeket. Neki köszönhető nagy részben, hogy a kapitalista társadalom páriái, az ifjómunkások és ipari tanulók a proletárdiktatúra idején gyökeresen megjavult körülmények közt élhettek Kellner Sándornak a Forradalmi Kormányzótanács rendelete nyomán kiadott rendelkezése méltán kiválthatta az ifjómunkások háláját és ragaszkodását a diktatúra iránt. Kellner rendelete ugyanis kimondta, hogy a tanoncok munkaideje heti 36 óra, ebbe beleszámít az elméleti oktatás is. Senki a tanoncát el nem bocsáthatja. Aki pedig a tanoncot tettelesen bántalmazza, forradalmi törvényszék elé állítandó.²¹⁽¹⁵⁷⁾

De más testületek is felkarolták a fiatalok ügyét. Az egészségügyi biztosság értekezletén a fogorvosok bejelentették, hogy napi két órában vállalják a proletárgyermekek kezelését.²²⁽¹⁵⁸⁾ A direktórium ingyen fürdőjegyet adott azoknak a fiataloknak, akiknek nem volt módjában otthon fürdőre. Úgyszintén kedvezményes áron használhatták a Népszálló zuhanyfürdőjét. (Az Intéző Bizottság jegyzőkönyve. V. 27.)

Kellner rendelkezései nem voltak merevek, mert pl. a mezőgazdasági kovácsok és bognárok szükség szerint este is dolgoztak, kérésükre a munkaidőt nyolc órára emelték fel. Máskor az ország gazdasági helyzete miatt volt szükség egyes üzemekben a munkaidő emelésére, de az intéző bizottság kimondta, hogy nyolc órán túl nem terjedhet a fiatalok igénybevétele.²³⁽¹⁵⁹⁾

Az ifjúság politikai, kulturális és egyben érdekvédelmi szervezetének szerepét a KIMSZ töltötte be. A már vázolt előzmények után 1919. április 27-én volt az ifjúkommunista szövetség alakló gyűlése. Knapp Gábor

és Lazarovits [45](#)Miklós intézőbizottsági tagok szóltak az ifjúsághoz, és Telegdi Pál vázolta a programot. Ekkor jelentette be Berczeller a szocialista diákok csatlakozását. Megválasztották a bizalmiakat.

A tanulóifjúság és az ifjúmunkások nevelésére nagy súlyt fektetett a KIMSZ. Az ifjúmunkásoknak rendezett irodalmi esteket, előadásokat, sőt mozielőadás-sorozatokat is. Vasárnap az ingyenes munkáshangversenyeket is látogathatták. Minden tárgyra kiterjedő szabadoktatást is szerveztek, de ebben a tekintetben túllőttek a célon. Ti. az oktatás júniusban, azaz nyáridőben indult volna meg, ami tudvalevőleg nem éppen alkalmas komoly előadások rendezésére. Mivel az önkéntes jelentkezés gyér eredményt hozott, a vezetőség nem nagyon szerencsésen azt kérte a városi intéző bizottságtól, hogy tegye kötelezővé a szabadoktatáson való részvételt. Az intéző bizottság elfogadta az indítványt és hirdetményt bocsátott ki, amely „büntetés terhe mellett” kötelezővé tette minden fizikai ifjúmunkás (tanonc, napszámos, női ifjúmunkás) számára a július 9-én kezdődő szabad oktatásban való részvételt. Ez heti két órát jelentett és a munkáltatókat, akik alkalmazott ifjúmunkásaikat nem engedik az előadásokra, magas pénzbírsággal fenyegette meg. A módszer kétségen kívül helytelen volt, de mégsem lehet egyértelműen elítélni, mert abban az időben a szocializmus mielőbbi felépítése volt a cél, az átmeneti korszak lerövidítésével. [24\(160\)](#)

Nagy szerepet játszott a kulturális munkában a „diák és tanonc-otthon”, ahol a könyvtár is helyet kapott. A politikai agitáció és propaganda nagy eszköze lett a Nyugatmagyarországi Ifjú Proletár című újság. A KIMSZ művészeti bizottsága mellett öttágú sportbizottság is létesült, amely szép tervekkel dolgozott ki, többek között tervbe vette a volt honvéd-főreáliskola sporttelepének átvételét, de szó volt gyermekjátékszóterek létesítéséről is. [25\(161\)](#)

Telegdi egyik cikke szinte megjósolta a mai viszonyokat: „A modern iskolarendszerben nincsenek különféle rendű és rangú tanintézetek. Nyolc éves egységes iskola lesz a mai elemi és négy középiskola helyett, hol minden gyermek egyformán megszerzi a tudás alapjait... A jövő iskolája már koedukatív.” [26\(162\)](#)

A tanácsi vezetők és az ifjúkommunisták nem feledkeztek meg azokról a tanulókról, akik a háborúból visszatértek és vagy egyes osztályokat nem jártak végig, vagy ún. „hadi érettségít” tettek. Ezek számára már áprilisban kurzusokat indítottak. [27\(163\)](#)

A KIMSZ hatalmas munkája a nagy nyilvánosság előtt is elismerést váltott ki. Első nagy seregszemléje május elsejének megünneplése volt. A többi proletár felvonuló soraiban menetelt kb. másfélezer fiatal, vörös lobogók alatt, mozgalmi dalokat énekelve a színház elé, melynek erkélyéről az ünnepi szónokok között Telegdi Pál és Bors András beszélt. [28\(164\)](#)

Külső kapcsolatok is említésre méltók. Így május 6-án a bécsi ifjúkommunisták kiküldötte mintegy ezer soproni ifjú előtt beszélt, a szombathelyi ifjúmunkások vezetői is meglátogatták a soproniakat. A KIMSZ nyugat-magyarországi titkárságának Sopron volt a székhelye, és így a megye KIMSZ-einek is a város lett a központja. [29\(165\)](#)

A soproni szervezet munkájában a nagy tömegeket megmozgató gyűlések [46](#)mellett az ideológiai-politikai képzés kapta a főhangsúlyt. Ezt a munkát könyvek, brosúrák ismertetése mellett az előadások intézték. Jelentős előadók voltak a városi intéző bizottság tagjain kívül: Bors András, Berczeller Richárd, Telegdi és dr. Visnya Aladár leánygimnáziumi igazgató. [30\(166\)](#) Telegdi Pál „propaganda iskolát” szervezett már áprilisban, első előadója Bors László volt, aki az orosz bolsevizmusról beszélt. Az előadók sorában Entzbruder Dezső is szerepelt. A feltett kérdésekre Telegdi és Visnya feleltek. A Közoktatásügyi Minisztérium júniusi jelentése kiemelte a nyugat-magyarországi és a német nyelvű propaganda

szervezését.[31\(167\)](#)

De a soproni iskolákban is jelentős előrehaladás mutatkozott. Még a bencés gimnáziumban is jelentős KIMSZ mozgalom keletkezett. Az igazi központja az ifjúkommunista diákoknak azonban a reál- és a fiú kereskedelmi iskola volt. A reálban az egész diktatúra alatt egyetlen reakciós mozgalom sem ütötte fel a fejét. Sőt a két intézet tanulói nemcsak eszmeileg váltak szocialistává, hanem fegyverrel kezükben védték a parasztok ellenforradalmi támadásakor Sopron előtt a Tanácsköztársaságot, valamint számosan léptek be a Vörös Hadseregbe. Május 26-án a Sopronba költözött volt selmeci főiskola hallgatói közül mintegy 200-an egyöntetű lelkesedéssel elhatározták, hogy belépnek a Vörös Hadseregbe.[32\(168\)](#)

A politikai munka szerves része volt az érdekvédelem. A tanoncrendelet betartására létrejött a tanoncügyi választott bíróság; ennek négy tagja a KIMSZ-et képviselte. Ez a bíróság 48 órán belül elintézte a panaszokat.[33\(169\)](#)

Az eddig lenézett és jogtalan ifjúmunkásnőkre is gondja volt a KIMSZ-nek. „Eltársnők! Ebben az új társadalomban a nőmunkás is megbecsült tagja az emberiségnek” – kezdődik a KIMSZ toborzó röplapja.[34\(170\)](#)

Jelentősége miatt külön is kell szólnunk a Nyugatmagyarországi Ifjú Proletár című lapról. Első száma 1919. május 9-én jelent meg négy oldal terjedelemben, melléklete a „Westungarischer Jung Proletar” volt. Bátor, forradalmi cikkeket közölt a fiatalok tollából. Különösen tüzes hangú volt a Sopron megyei ellenforradalmi megmozduláskor az ifjúmunkások harci riadója. Valóban a lap megjelenése után számos ifjú jelentkezett a harcra, többek közt Bors András és Telegdi Pál is.

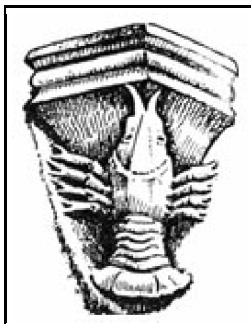
Azonban a jobboldali szocialisták már április végén megkezdték a bomlasztás folyamatát. Volt, aki a rendszert sem támadni nem akarta, sem támogatni, és ezért kimenekült az országból, jóllehet évtizedes hathatós munkája sok segítséget jelenthetett volna, mások azonban itthon, a rendszer híveként álcázva magukat igyekeztek aláaknázni a diadalmas szocializmus építő munkáját. A lelelkesebb fiatalok erre létrehozták a Trockij kört, céljük az volt, hogy éberem öröködjének a forradalom vívmányai felett és az ellenforradalmi tüneteket leleplezzék. A kört Bors László és Entzbruder vezette, tagja volt Bors András és Berczeller Richárd is. A május elsején megalakult kör működése nem volt ínyére a vezetőknek, és így Telegdi Pál körül hamarosan huzavona támadt, [47](#) amelynek kapcsán a lelkes ifjúsági vezető lemondott vezetői állásáról; mint beosztott kapott alkalmazást, a diktatúra vége felé állítólag Győrött működött.[35\(171\)](#) Bors Lászlót már korábban felmentette az intéző bizottság sajtóbiztosi állása alól.[36\(172\)](#) A KIMSZ új vezetője Feldmann Pál lett.

A Trockij kör tovább működött, bár még a Soproni Vörös Újság is támadta.[37\(173\)](#)

A kulturális kérdéseket az ifjúsági mozgalomban mindinkább háttérbe szorították a politikai-gazdaságiak. Az ország gazdasági viszonyai nyomasztókká váltak. Hatásuk alatt a soproni ifjúmunkások az országban egyedülálló mozgalmat kezdeményeztek, amelyben ezt írják a megyei intéző bizottságnak: „Az ifjúmunkások belátják azt, hogy ma, mikor a felnőtt munkásság részben azzal, hogy 8 órát dolgozik, nekik is nagyobb erőt kell kifejteni a proletárdiktatúra érdekében és ezért önként elhatározták, hogy VII. 4-től naponként 8 órát dolgoznak, kivéve azokat a napokat, mikor szabadoktatásra mennek, akkor egy órával kevesebbet dolgoznak. Felállítjuk a munkafegyelmi bíróságot, hogy a sorunkban levő ifjúmunkásokat, akik ma nem tudják átérezni, hogy mindnyájunknak érdeke a minél intenzívebb termelés, a mellékelt rendszabályokkal megbüntessük.”[38\(174\)](#)

A KIMSZ nyugat-magyarországi titkársága szeptember elejére tervezte a dunántúli ifjúkommunisták kongresszusát, vele kapcsolatosan kiállításra is gondoltak a fiatalok munkáiból (fém-, fa-, bőrmunka), de a nagyszerű terv maradt.³⁹⁽¹⁷⁵⁾ A Tanácsköztársaság hősi küzdelmek után elbukott. Ahogy Lenin írta: „A magyar kommunistáknak a reformistákkal való egyesüléséért drágán fizetett a magyar proletariátus.” (A Kommunista Internacionáléba való felvétel feltételei. Művei. 31. kötet. 203. lap.)

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Csatkai Endre: Pozsgay Géza, a forradalmár és író

48 Csatkai Endre: Pozsgay Géza, a forradalmár és író

1883-ban Újvári Béla, soproni tanár, akinek országos híre volt mint írónak, Párizsban járt és ott véletlenül találkozott Mészöly Gézával, a Balaton kitűnő festőjével. Megemlítette neki, hogy a Fertő vidék a beláthatatlan nádrengeteggel, partmenti falvainak bájos környékével szinte áhítózik a festők ecsete után. Oly ékesszólással vázolta a tanár a vonzó vidéket, hogy Mészöly kezét adott rá: minél előbb felkeresi a Fertő déli partját.¹⁽¹⁷⁶⁾ Azonban nem kerülhetett rá sor, Mészöly a következő évben meghalt. A Fertő környékén csak nagy ritkán járta jobb festő, de ugyanúgy nem rögzítette avatott toll sem a sejtelmes világot két író kivül; az egyik Jókai volt a Névtelen vár c. regényében, mégpedig – ahogy maga írja benne – saját tapasztalatai alapján. De ő sem ismerte a vidék lakosainak sajátos lelkét, örök tréfára hajló kedvét, székelyekre emlékeztető agyafurt gondolkodását. A Fertő vidék tájképpel elegyes életképeinek költője Pozsgay Géza volt. Jómaga 1925 óta a soproni Szent Mihály temető egyik sírjának lakója; amit írt, két almanachban és a Sopronvármegye napilapban, nehezen megközelíthetően, szinte hasonlóan mély sírban található...

Miért feledték el? Nem bontakozott ki teljesen tehetsége, viszont túlzottan sokra tartották a maga idejében, úgy emlegették, mint akinek tehetsége Móricz Zsigmondét is felülmúlja. Közrejátszhatott az író 1919-es múltja is, amely a Horthy-korszakban nem volt éppen a legjobb ajánlólevél. Itt-ott megvillant írásaiban valami „gyanús vörösség.” Halálakor két sajtópöre volt kemény ítélet után fellebbezés alatt, meghalt testileg, el kellett némitani a lelkét is, ámbar barátai még egy posztumusz díjat is szereztek neki a Frankenburg Körben, sőt megjelentették a társaság almanachjában.²⁽¹⁷⁷⁾ Mégis: Pozsgay Gézára, aki közel öt évtizede halott, ma már egy-két kortársa emlékezik csak.

Életrajza három nehezen egyeztethető szakaszra oszlik. 1891-ben született Fertőhomokon; apja ott parasztember volt, hat gyermek apja, de azért telt Géza ⁴⁹neveltetésére. A soproni bencéseknél járt négy gimnáziumot, azután mint fiatal tiszt került a harctérre az első világháborúban. Vakmerőségéről emberei csodákat beszéltek később, ő viszont annyira kímélte őket, hogy kemény szóval torkolta le, aki életét kockáztatni akarta holmi hősködésből. Apaila gondoskodott közkatonáiról, és mindig köztük élt a fronton. Már ekkor csírázik valami benne a későbbi forradalmárból – mert azzá lett –, a lövészárkokban állandóan Tolsztojt olvasta.

Mikor befejeződött az első világháború, nem szerelt le, katonái azok között jelölték, akiket tisztjeikképpen kértek. Pozsgay Géza baráti közelbe jutott Entzbruderrel és főleg a három Bors testvérrel. Bors Pál kéziratos visszaemlékezései szerint nyoma sem volt benne a későbbi írónak. Egy és más tulajdonsága a korábbi könnyű tiszti életnek megmaradt benne: szerette a kártyát, az erős italokat, bár új beállítottsága mértéktartást diktált neki ebben. Egészséges humora, víg kedélye azonban kommunista helytállással párosult, részt vett a füles lázadás leverésében és a kópházi csatában is.³⁽¹⁷⁸⁾ De mint agitátor is működött: unokatestvérével, a szintén Fertő-vidéki, hegykői Kóczán Péterrel járta származási helyeiket. Későbbi

pörének is ez volt fővápontja.

Bors Pál emlékezései szerint a proletárdiktatúra váratlan összeomlásakor, augusztus 2-án az volt a megbízatása, hogy a határszéli Lajtaszentmiklóson két ellenforradalmárt tartóztasson le és kíséren Sopronba. Dolga végeztével Savanyúkúton találkozott Bors Pállal és Andrással, akik szintén hivatalos minőségben voltak éppen a fürdőhelyen. Együtt sétálgattak, és így jutottak el az akkori országhatárhoz, amelyet a Lajta folyó alkotott. A híd túlsó oldalán osztrák határőrök álltak, maguk is általában szocialisták, szíves hangon beszélgettek a magyar fiatalokkal, és kölcsönösen kínálgatták egymást cigarettával. Ha akkor már tudják, hogy ügyük elbukott! Egy lépés és odaát lettek volna teljes biztonságban. De nem így történt.

A három jó barát másnap reggel Sopronba akart utazni, de a savanyúkúti állomáson nagy megdöbbenésükre Bors Lászlót és Enztbrudert pillantották meg. Tőlük tudták meg, hogy a Tanácsköztársaságnak vége, és hogy ketten megkísérlik a menekülést Ausztriába. Azonban elfogták és Sopronba vitték őket, ahová még a két fiatalabb Bors és Pozsgay előttük el tudott jutni. Bátran utaztak, mert bíztak a színleg baloldali átmeneti kormányban, azonban villámcsapásként érte őket a hír, hogy barátaikat letartóztatták. Pozsgay és Bors Pál még beszéltek Bors Lászlóval és elhatározták, hogy megszoektetik barátaikat, azonban ennek kivitele előtt, Bors Lászlót megbilincselve elszállították Szombathelyre, a másik két fivért és Pozsgayt pedig szintén letartóztatták.

Bors Pál közlései nyomán ismerjük Pozsgay kálváriáját. Amikor Knapp Gábort és Kellner Sándort Kőhidára kísérték, abban a kegyetlenül megkínzott csoportban menetelt Pozsgay is. A fegyház harmadik emeletének egyik magánzárkájában helyezték el, ajtaja szemben volt Bors Páléval. Pozsgay rokonai nem feledkeztek meg róla: amikor lehetett, hoztak be neki ennivalót; ezt mindig megosztotta Bors Pállal, ainek senkije nem volt Sopronban. Ha lehetett, a reggeli körsétán adta át, vagy átdobta a cella magas ablakának felső rácsozatán. A sok keserűség és a magánzárka hatása alatt kitört Pozsgayból az eddig elfojtott költői véna. Bors Pál megőrizte számunkra egyik versét, amelynek címe: A Sopronkőhidai fegyház balladája:

50Szörnyü egy ház, rémes fegyház, sápadt falak, sárga ház
Élő kripta, éj borítja, éj, hol téboly s láz tanyáz.
Elmerülve cseng a fülbe távol kürtje, fülke-csend.
Árad álom szem-lezárón és száz ónidő, ha lejár,
Lélek lebben, röppen szellem, tárgyak járnak, áll a bál –
Kisfiucskák félsszel nyögnek, felnyöszörgnek idebent.
Rózsa nap kel napkelettel, ragyog, végre vérbe rogy,
Nyár kinyargal, ősz legyőzi – s mit meghagy az őszi fog,
Tél tarolja, végtagolja, vihar hajt-ver vén lovat.
Asszony alszik, bor penészlik, füst fehérlik – vége már,
Lélek lebben, röppen szellem, tárgyak járnak, áll a bál
Kisfiucskák félsszel nyögnek, felnyöszörgnek férfiak.

Nyilvánvalóan Babits Mihály hatása alatt állott, sőt egy másik versében – Dante-fordításának nyomán – tercinákban énekelte meg a kőhidai poklot. Szatíra volt, az öröket és egyéb hóhérokat tette benne nevetségessé. Hanem ezt a verset megtalálták nála, ezért sötétzárkába került ugyan, de ettől fogva, mint költőre nagyobb tisztelettel néztek és bizonyos kedvezményekben is részesült.

A nyugat-magyarországi események hatása alatt 1921 nyarán Kőhidát kiürítették, Bors Hajmáskérre,

Pozsgay azonban Sopronba került az egyik kaszárnnyába. Hajmáskérről visszatért Bors Pál és ekkor többen, köztük Pozsgay is, szökést kíséreltek meg, de a legtöbb próbálkozás eredménytelen maradt, a szökevényeket félig agyonverve hozták vissza.

Pozsgay alkalmasint megtudta, hogy ellene tulajdonképpen nincs súlyosabb vád, ezért – a család szerint – egy csornai orvossal és egy Tóth nevű farádi barátjával⁴⁽¹⁷⁹⁾ Bécsbe szökött, más változat szerint az őr volt földi, és Pozsgayval ment ki. Ott künn azonban nem volt maradása, nem várta meg, amíg itthon elsimulnak a felkorbácsolt hullámok a kommunisták körül, hazajött és Homokon húzta meg magát a szülei házában.

Itt a falusi csendben, attól erősen ihletve, írogatni kezdett, de ezúttal prózában. 1921 májusában a Fertő mentét egy különös esemény rázta meg: a hidegségi fiatal segédjegyző, Pozsgay barátja eltűnt, és csak napokkal később találták meg a Fertő mélyén, holtan. Találgatták, hogy erőszakos halállal halt-e meg. Erre Pozsgay ezzel a címmel: A Fertő ölte meg a hidegségi segédjegyzőt, cikket küldött a Sopronvármegye c. lapnak. Ott megrendülve olvasták a művészi írást. A Fertő titkainak ismerője leírta, hogyan bolyongott étlen-szomjan, elbódulva a rengeteg nádasban a fiatalember, végre véglegesen elgyengülve egy kis tisztáson összerogyott és meghalt. A döbbenetes lélekrajz és a Fertő csodálatos világának leírása egybeáramlik: a szerkesztőség „írástudói” először arra gyanakodtak, talán nem is az ismeretlen nevű Pozsgay Géza a szerző, tán Jókaiból írta ki, orosz írókra emlékeztette őket a halálra hajszoló ember vergődése a Fertő halálos ölelésében. Végül is hozták a cikket 1921. V. 5-én, egyúttal közölték Pozsgayval, hogy bármikor szívesen látják írásait. Küldött is egy nagy halmot, és jóformán naponta hozta az újság. Míg egyszerre a cikkeket megkedvelt olvasók a nevét nem egy cikk végén, szerzőként, hanem egy cikk elején olvashatták, címképpen. Ez a cikk a belügyminiszterhez szólt, fellebbezés volt az ellen a hatósági intézkedés ellen, hogy Pozsgayt két homoki ellensége feljelentésére a zalaegerszegi táborba internálták. A cikk, 1921. augusztus 13-án, nagy erővel száll síkra a tehetséges író mellett, de hasztalan: Bors Pál leírja, ⁵²hogy vasra verve

hozták be a táborba, és mikor barátait meglátta, sírva fakadt a megszegyenítése miatt. Ebben a hírhedt táborban, hol többnyire csak kommunista érzelműeket tartottak – bírói ítélet nélkül – fogva, mégis sakkozni és írogatni lehetett. De ha valakit a drótsövény közelében láttak, órákig kellett ott a sárban feküdni, amíg a dolgot kivizsgálták, hogy szökni akart-e. Ez Pozsgayval is megtörtént. De ugyanekkor lélekemelő esemény is játszódott le a táborban. A szovjet csereakció révén az internáltak egy része elhagyhatta a tábort, és kikerült az országból; ezek az Internacionálé hangjaival hagyták el társaikat. Bors 1922 áprilisában szabadult, Pozsgay egy darabig még ott maradt.

A Sopronvármegye szerkesztősége, főleg Szentirmay Lajos, újból kiállt Pozsgayért. 1922. I. 14-én ezzel a címmel: „18 internált van még Sopronmegyéből”, Pozsgay nevét ugyan nem említve, de felismerhetően róla írta e sorokat: „Ott senyved a zalaegerszegi internáló táborban egy sopronmegyei származású tehetséges magyar író is. Nagyobb, eredetibb, termékenyebb tehetség Móricz Zsigmondnál. 3/4 éve már, hogy kiütötte kezéből a termő tollat bosszubesugásra az internálását elrendelő hatóság könyörtelen írása a nagyokban, hivatottakban oly koldus, szegény magyar népies irodalom mérhetetlen veszteségére, pótolhatatlan kárára.” Szentirmay valóban igaz barátként dolgozott Pozsgay érdekében korábban is, Pozsgay egyik megjelent novelláját ezzel a címmel: „Szénagyűjtés boglyaországban” felvette a Frankenburg Kör 1922 évre szóló Almanachjába.

Az internáló táborból küldött néhány cikk névtelenül jelent meg. Végre 1922. folyamán kiszabadult az írójuk. Nem lehet megállapítani, mikor lett Pozsgay a Sopronvármegye belső munkatársa. Valószínűleg még 1922 folyamán, amikor onnan Erdős Aladár kivált. Tekintettel a tekintendőkre, a lap csak ezt közölte, az új munkatárs belépését nem. Nemcsak baráti kör fogadta, hanem hálás olvasótábor is. Munkaköre a törvényszéki tudósítás volt, különösen szívesen foglalkozott a csirkepörökkel, a sokszor maguk hibája nélkül bajba jutott emberekkel, akik nehezen tudták megérteni, miért kapnak büntetést. Ízes magyarságú beszédüket a fonográf élességével vette fel. Ezek a többnyire név nélkül megjelent apró tudósítások nyelvészek számára is értékes adathalmazt jelenthetnek.

Ebben az időszakban a két magyar soproni napilap ádáz küzdelemben állt egymással szemben. A Sopronvármegye haladó szellemű, bátor kiállású lap volt – amit Pozsgayval szemben tanúsított magatartása is bizonyít –, míg a Soproni Hírlap a kurzust szolgálta, néha a szélsőségekig is elkalandozott ebben az időben. Az egymás elleni sajtópörök erősen lefoglalták a soproni bíróságot. A kurzus egyik hőse belemart Pozsgayba is egyik sajtótudósítása miatt. Pozsgay kénytelen volt az újságokban védekezni az illető nemtelen harcmodora ellen, mert ilyeneket mondott róla: vadonatúj ruhákban jár, arca azonban gonosztevőre vall. Erre Pozsgay megjegyezte, kétszer égett meg, amikor tűzvésznel oltani segített. Arca valóban napszíta, de a Doberdó napja szántotta rajta a redőket. A mérleg majdnem mindenkor a kurzus oldalára és javára billent, Pozsgaynak két sajtópöre volt folyamatban, amikor 1925 május végén – elhanyagolt foggyulladás miatt – kórházba került. Segíteni nem lehetett rajta, június 10-én, 34 éves korában meghalt. Sopronban temették el.

Fiatal felesége később férjhez ment újból. A homoki rokonság szerint egy soproni újságíró, nyilván Szentirmay, Homokon egy ládára való kéziratot szedett össze, a hírek szerint regény és színdarab első felvonása volt közte, az ott maradt diákkori ládában ma már néhány szakadt könyv, po. Petőfi versei, egy 53diákkori kísérlet – erősen Karinthy hatása alatt – maradt vissza és van meg.⁵⁽¹⁸⁰⁾ Az özvegy már 1956 óta nem él az országban, kapcsolata nincs a Pozsgay rokonsággal.

Aki Pozsgay Géza irodalmi értékét kívánja mérlegelni, annak bizony a Sopronvármegye 1921–1925-ös évfolyamait kell átforgatnia, mert az említett Almanachon kívül – legalább Sopronban –, szintén

Szentimrey jóvoltából egy másik írás jelent csak meg önállóan, a Frankenburg Kör Soproni Helikon 1927 című kötetében: Az orvosság. Egyébként az író halála után a kör novellapályázatán második díjat is nyert.

Már most mi az, ami Pozsgay Géza írásait annyira jellemzi és vonzóvá teszi? Elsősorban a pillanatfelvétel kerekése. Nincs cselekmény abban amit leír, de mégis egységes és tömör. A természetnek, a való életnek bámulatosan pontos megfigyelője. Nagyszerű szeme volt. Ahogy po. leírja, miként gyűjt rá szélben a parasztember, hogyan csücsöríti a száját, hogy félti a lángocskát a széltől. Lát és kitűnően meg is jeleníti azt. Nem hiába abban a korszakban élt, amikor a film már kiteljesedett, nála is minden mozog. A természet a mindene, de a holt dolgok is élő tulajdonságokat vesznek fel. Oly egyszerű valami és mégis megrázóan szép képe például a szántás leírásánál: „az eke-felvágtá föld, az élet, a fekete föld szerelmesen omlott a barázda medrébe”. Hányszor láttuk, és soha meg nem láttuk. De aki egyszer olvasta e sort, azóta így látja. (1923. VIII. 15) A tavaszi zsendülés nagy festője Pozsgay, utolsó megjelent írásában ebben emelkedett legmagasabbra. De mesterien érti Pozsgay a nyár egyes szakaszainak vázolását is. „A nagy sik mezőben alant zölden zubarog-zavarog a meleg szélben a duzzadt nyárelő. Meg-megszürkél a magas rozs háta, amikor a szél rányaldos tehénanyai nagy nyelvvel... A megegyezett kis répák erőtlen esnek-alélnak hanyatt vagy oldalt, levelecskéik mintha vergődő szárnyak volnának. A mellette való föld gallérig kuszó kalászu rozs. Belenézek. Halk zengéssel bajadéroznak a gabonaszárak és olykor még a föld testét is feltárják szemeim előtt. A kalászok egyike erre, másik arra mutat...

Közben az egyik kalász hüsen az arcomra pepecsel bajuszával egy szent májusi cirógatást. Oh a kalászok... Lóg, leng ki fejükből a virágzás.” (1923. V. 31.)

Az érés befejeződött. „A föld, a csöndes, az elfolyó, a gyökéretető föld mintha mosolyogna: becsületesen, tőle telhetőleg fölnevelte a gabonát és szoptatja keblém a másodmagzatot: a tengerit, répát, burgonyát, csalamádét. A cséplőgépek fel-felbufognak, aztán egyenletesen, sürgősen dolgoznak.” (1922. VIII. 15.)

Őszi hangulatú kép. Ágyban fekvő beteg szőlősgazda nevében mondja el: „Az utcán megindultak a hordó szekerek a szőlőbe. Örömsen kongtak a kimosott hordók, de mire a hangjuk az ő fülébe ért, szomoruvá változott, kin volt hallgatni. Csak sóhajtozott, forgolódott. Gyerekek szüreti hangoskodása, fiatalok évődése vert be az ablakon. Kérte nyissák ki az ablakot, mert meg akar fulladni: áradjon be az élet. Akkor egy kósza ökörnyal fogódkodott be a kitért ablakba. A halvány, meleg napfény még rajta érzett a fehéres selymén. Gerezdaszaga is volt egy kicsit, mert lehet, hogy éppen egy áldott termésű tőkére volt azelőtt csavarodva.” „Ott áll a présház előtt a hordósszekér. Az udvar barna földjén elmosódott must cseppek, szétgázolt szőlőszemek. A hordósszekér felül tömör mustszag gerjedezett. A prés nyikorgott. Aztán roppant egyet és a 54legények lábdobogása megszűnt, a követ nem lehetett tovább felcsigázni fekete medréből. Megállottak és fujva nézték a bor folyását, a vörös patakot, amint harsogva zudult egy nagy itató sajtárba. Ezt itták füleikkel.” (1922. II. 17.)

Tél. „Tél van. Füstölgő köd és nyirkos hideg eszi a kis falu esti mécseit. A nagy téli csendben szinte kihallani a borzasztó világgépezet mindent megsemmisítő motorainak kaján mozgását, a Telet, amely fölfalta a nyarat, a gyümölcsöt, fölette a virágot, a terményt és belegyömösölte a sok tündéri szépséget a mozdulni is képtelen kövér disznókba, melyek hátul az udvarban lomhán hallgatódznak, olykor szusszantanak busan; a köd azonban benyel minden hangot. A fekete ködben jövet riadtan tévelyegnek és jajonganak, rikoitoznak a vadludak.” (1924. XII. 23.)

A szél, a Fertő menti szél, amelyből Sopronnak is jócskán jut. A hidegségi holdatlan nyári éjszakán a szél „illetetlen kölykei zörögve ráncigálnak meg minden tárgyat az udvaron.” (1921. VII. 14.). A szél még

novemberben is játékos. „Hószagu novemberi hideg cicázott a járókelők télikabátjának csücskéjével.”

Ebben az örök tájképbe illeszkedik bele a Fertő menti falu nyárfás, akácos házsoraival és főleg vidám embereivel. Egy kis csufolódás mindig akad a nyelvük hegyén, hiszen ennek a vidéknek embereiről már megírták a népdalgyűjtő Erdélyi Jánosnak több mint 100 éve, hogy itt mindent kiénekelnek, kitréfálnak. Pozsgay éles füle kihallotta a párbeszédekből ezt a kissé kötekedő, de sohasem bántó évődést. Ha gartai embert beszéltet, aki mint falubelije, többségben elleneztek a Kapuvárral való egyesítést, arra az igazolásra, hogy Pest és Buda is egyesült, ezt feleli: „De azért köztök maradt a Duna.” (1924. III. 5.) A szerelmes legény így sóvárog: „Ellógnék e félórát érte a kemenen, mikor legjobban füstöl.” (1921. VII. 2.) Tömegben, békésen megoldott sértés: „No vigyázz, megint leköpted a csizmámat – Könnyebb lesz kipucunyi, ugyis drága a subick.” (1924. XII. 23.) Rövid párbeszéd a falusi suszternál. A fiatal asszony kérdi: „Osztá mit füzetek? 3000. 3000? de drága; aziért szörzött maga házat; előbb a suszterek napszámba jártak, mert nem vuót munkájuk, mast meg házat szöröznek – Hásze miég a csigabigának is van háza – Annak az Isten adta, de a sujszternek mi – Ne bezill no; a pínz gyün, osztá má megy, mintha csak rossz lett vuóna az ádrész.” (1923. I. 10)

A 25 éves leányt kérdik, nem busul-e a pártában maradása miatt: „Busul a fenyé, amig férfikalapot árunak a vásáron. Maj csak akad valaki.”

A falu népéből ki-kinő egy-egy iparos, így Kabarek úr, az asztalos, akit másképp nem is mernének nevezni, mint Kabarek úr. Ilyen, kissé rátarti a helyettes bíró, aki azonban amikor – szent bürokratizmus! – a falu marhaállományáról kell jelentést szerkeszteni, így rekeszti be az írást: „Marha tehát mint tavval volt Kisgyál Vendel helettes biró.” (1923. VI. 22.). Érdekes figurák a félig úr, félig paraszt atyafiak, a kövér birtokos, aki, mikor kiesik a kocsi kereke, ki nem szállna, mert nem szabad a népnek látni, hogy be van rúgva. Vagy Kocsis Gyula bácsi, akinek a lelkén szárad, hogy 25 000 bíbic hiányzik a Fertőről. Ugyanis nagyon szerette a bíbicójást, életében kb. 25 000 darabot kebelezett be. József nap előtt 10, utána 5, később egy krajcárt adott darabjéért a gyerekeknek, s végül is a hozók fejéhez vágta, mert záp volt. (1924. VII. 8.)

Mai szemszögből nézve tán akad olyan kifogás, hogy Pozsgay nem hajolt le a falu nincstelenjeihez, akik keserves napszámmal keresték kenyerüket. Valóban alakjainak zöme jókedvű, az életet bajait könnyen vevő emberekből telik ki, maga is Fertő menti, ezek fajtája. De azért, ha nem is mindig nyíltan, érezzük, hogy törvényszéki tudósításaiban a sokszor igazságtalanul sújtottak felé 55húz. Megborzadva írja le a nádaratást, amikor pár fillérért életveszélyben dolgoznak az emberek. (1924. I. 19.) Mennyi rejtett Tiborc-szólam van az apának kis kölykéhez intézett szavaiban: „Csak egyél kis cselédem, majd rá kerül a sor másra is: kaszányi a Hanyban, aratni: hüha, megbolondusz, annyit küő dugoznod, ha megnyősz.” A paraszti munka nehéz voltára utalnak azok a gúnyos leírások, amikor a városi ember nekifoházkodik, hogy elmegy aratni. (1921. VII. 20. 21.)

Feltűnő, de nagyon is érthető, hogy kommunista múltjára sohasem céloz, az internáló táborra is csak egyszer, akkor is rajtavesztett: „A feliratot kiosztották elintézésre az internáló osztálynak, amely ép akkor folytatott nagy toborzást az egész országban, hogy a zalaegerszegi internáló táborban felállított kátrin részére vevőket vásároljanak, benépesítsék a nagy személyzetű táborfelügyelőség alá rendelt, orosz foglyoktól üresen hagyott barakkokat és hogy a környékbéli nagybirtokosok jó drágán eladhassák helyben is terményeiket.” (1924. V. 21.) E sorok miatt a belügyminisztérium eljárást indított Pozsgay ellen. Közvetlenül halála előtt úgy oldódott meg a kérdés, hogy Pozsgay a soproni rendőrségen bocsánatot kért a minisztériumtól; a helybeli törvényszék úgy találta, hogy ezzel nem fejeződhet be ez az ügy, azonban

Pozsgay halála eltemette a dolgot.

1925-ben a törvényszéki rovaton kívül keveset írt a lapba Pozsgay; színdarabon dolgozott, amelynek egy jelenetét közölte is. (1924 XII. 25.); cselekménye alig van, szintén mozgó kép: a lánynak nem tetszik a kérő, a nagynénje rá akarja beszélni, kiderül, hogy a család beteges, erre a lány is, családjá is ellene fordul. Pozsgay írt néhány színikritikát. Ezekben sok sikere nem volt, sőt üldözte a balsors. Egy alkalommal vendégszínész lépett fel, arról, egy szót sem írt, de egy helyi erőt amannak nézett, és elhalmozott dicsérettel. Másnap helyesbítene kellett. Máskor olcsó tréfát enged meg: Csajkovszkij zenéjét Ricsaj-kovszkinak nevezi. A Mézes kalács c. magyaros operett zenéjéről meg azt írja: csecseg. Hanem ha az Éjjeli menedékhely előadását ismerteti, amelyet kevés néző hallgatott végig, szárnyaló lesz, hogyne, Gorkijról, szegény emberekről van szó: „látták, mint lesznek az esetek és koldusok rongyai nehéz és arany brokátokká. Ezek a kevesen varázslatban ültek.” (1925. I. 4.)

A rázaporozó pörök, az egyik 2 heti, a másik 6 heti fogházzal – fellebbezés ellenére kevés kilátással az ítélet enyhítésére – a tetemes pénzbírságok nyilván lehangolták, innen utolsó hónapjainak látszólagos meddősége, bár színdarabján és állítólag regényén dolgozott, de az utolsó fellobbanás meglepő érettséget láttat, mintegy a hangosfilmet, sőt a mai formabontást idézi emlékezetünkbe. Címe: Útban a hegykői vásárba. A szem és fül szerezte benyomások vegyülnek bele a tavaszi természet éledésén való boldog ujjongásba:

„Csak mennék, mennék keresztül kasul a szántóföldeken, a cipő orrával barnára, szagossá sérteném fel a naptól átmelegedett földet, amelyben kis növényi magdinamók a tücskös nagy nyár zengő ornamentikájú iparkiállítására dolgoznak. Süt a nap, süt a nap, szélesen, ragyogóan, mindenfelé, tavasziasan, süt a nap, mizserál a fény a mezőn, kék az ég széles a határ, bizony isten, ugy érzem, kicsi a tudóm, gyarló a szemem, városi zajváltás a fülem, kevesek az érzékeim. Szántás, szántás, vetés, szántás, serkenő fű, buvó lucerna, süt a nap. Szeretnék keresztül rajtuk csikókodni, ha szabad volna. Megyünk a hegykői vásárra. Talicskán malacok rinak, az uton csengős szekerek, ijedt borjuk a kasban, kokasharangos csikók és embernyi gyerekek futkároznak, játszanak, csikókodnak és tereferélnek a vásárra menők. Pereg a nyelvük, alig hallani ki néha, 56mit beszélnek: Bolondokbul il a szegin ember... Te Miska, tudod-e, mi a legfirisebb partika a vásárban? A levegő!

Nyikorognak a szekerek, szólnak a csengők, terefere, nevetgélés, jószagu mező, távoli határ, süt a nap.

„Meghalt, sujszterből lett elnök, asztán most meghótt. Mast Hindenburg lett elnök... Sujszter vótt? Asztán most halt meg, amikor a legnagyobb ur volt? A má baj.”

Itt mi vesszük át a szót, mert az író a falu elején elkapták egy kis borkostólóra. Mikor kiment az utcára, így folytatja: „Künn szédületes forgalom volt, házak, fák forogtak. Ennyit láttunk a hegykői vásárból.”

1925. IV. 12-én jelent meg a cikk, két hónap múltán Pozsgayt elvesztette kedves tája, emberei...

Szomorú akkord. Még meg sem száradt sírján a föld, amikor a törvényszék folyosóján megharsant a neve. Egyik sajtópörére került volna sor, a törvényszéki szolga nem vett tudomást róla, hogy a lapok – pártállásra való tekintet nélkül – őszinte szívvel búcsúztatták Pozsgayt, annak rendje-módja szerint szólította a tárgyalásra.

Pozsgay több mint 40 éve halott, megpróbálom nevét belekialtani a jelenbe, amely méltatlanul elfeledte a Fertő vidék költő-íróját.

Pozsgay Géza tárcái a Sopronvármegyében

1921

- V. 5. A Fertő ölte meg a hidegségi segédjegyzőt. (A bevezetésben említve, hogy Pozsgay Gézától való.)
- V. 18. Boz község három baja. P. G.
- V. 19. Riadalom a Fertő mentén.
- VII. 2. Riport a mezőről. Névtelen.
- VII. 10. Mezei riporterünk keserves tapasztalatai az aratás körül. Névtelen.
- VII. 10. Utazás egy vásáros karavánnal a soproni heti piacra.
- VII. 14. Holdtalan éjszakán Hidegségen.
- VII. 20. 21. Szénagyűjtés Boglyaországban. (Megjelent a Frankenburg Kör 1922. évi almanachjában is.)
- VII. 22. Hadifogoly érkezett haza Oroszországból.
- VII. 29. A fertőhomoki bucsu.
- VII. 30. Szarvas hadak fölfedezetlen utjai.
- XII. 25. A hegykői Istók gyerek. Névtelen.

1922

- I. 1. Sámson bácsi fája. Névtelen.
- II. 17. Az apám vére. Névtelen.
- IV. 5. 6. Mennyegzőben a Rábaközben. Névtelen.
- VI. 9. Az eszterházi luvörsöny, amellik nem is vuót. P. G.
- VI. 20. A fertőszentmiklósi vásár. P. G.
- VII. 2. Péter Pál előestéjén. Névtelen.
- VIII. 3. A fertőhomoki bucsun. (VII. 8-án nyilatkozatban jelenti, hogy a névtelen cikket ő írta.)
- VIII. 15. Találkoztam Katival. Névtelen.
- X. 7. Beszélgettem az exportökörrel a marhavásáron. Pozsgay Géza.

1923

- IV. 1. Husvétii pillanatkép a faluról. Pozsgay Géza.

- V. 31. Kontyos májusi kalászkok közt a csőszszel. Pozsgay Géza.
- VII. 14. A falusi marhakezelőnél. Pozsgay Géza.
- 57 VII. 15. Az aratók ebédelnek. Pozsgay Géza
- VII. 22. Beszedik a pénzt a kijáró marhákról. Pozsgay Géza.
- VIII. 2. Bucusu volt a faluban. Névtelen.
- VIII. 12. Szombat esti randevum falun. Pozsgay Géza.
- VIII. 15. Pesta és Rozi a tarlón. Pozsgay Géza.
- VIII. 24. Mikor megverték egy asszonyt. Pozsgay Géza.
- IX. 2. Orvvadász a kukoricában. Pozsgay Géza.
- IX. 8. Kabarek ur meghalt. P. G.
- IX. 14. Megtalfálták a vitnyédi embert. Névtelen.
- X. 11. Családi csendélet a Rábaközben. Pozsgay Géza.
- X. 12. Az emberek a vonaton. Névtelen.
- XI. 7. Kövesdi ember a járásbírószagon. Névtelen.

1924

- I. 19. Vizben aratják a nádat a Fertőn. p. g.
- III. 5. A földmives köztársaság fővárosában Gartán. Névtelen.
- IV. 6. Egy alak a soproni utcáról. Pozsgay Géza.
- IV. 13. Az ország baján csak a külföldi kölcsön segít. Pozsgay Géza.
- V. 21. A titokzatos festő-gróf Sopronban. Névtelen.
- VI. 3. Vádbeszéd a Szegő-féle divatról.
- VI. 11. Emerencia és a kismacska.
- VII. 18. 28.000 bibic hiányzik a Fertőről.
- XII. 23. Este a Rábaközben.
- XII. 25. Háztüznézőben a Rábaközben. Szindarab részlet.

1925

- IV. 12. Utban a hegykői vásárba. Pozsgay Géza.

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Hünner László: A soproni Munkásbiztosító 1919-ben

58 Hünner László: A soproni Munkásbiztosító 1919-ben

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Hünner László: A soproni Munkásbiztosító 1919-ben / Adatközlés

Adatközlés

A soproni Munkásbiztosító munkája a hivatalos szociális munkán kívül egyre szorosabban egybefonódik 1919-ben Sopron város és vármegye munkásmozgalmával. Eddigi működése a munkásmozgalommal egyidős. Egyidőben alakul a soproni Szociáldemokrata Párt és a Munkásbiztosító is. Alapítását mindkettő Berczeller Adolf tevékenységének köszönheti, akinek népszerűsége egyre nő hivatali, szociális és közéleti tevékenysége révén is. Az év elején, 1919. január 7-én Berczeller Adolf és Fischl László – a Szociáldemokrata Párt akkori elnöke – értekezletet tart, és határozatot hoznak, hogy a 48-as laktanyát munkáslakások céljára alakítják át, ott helyezik el a munkásotthont, a munkaközvetítőt, a szakszervezeteket, a Szociáldemokrata Pártot. Itt tárgyalják meg a Sopronban, 1918. december 15-én alakult ápolónői intézmény kérését, mely szerv újból és újból kéri, hogy az orvosok és az arra illetékesek támogassák őket anyagilag és erkölcsileg, első feladatként jelölve meg az új ápolónőképzést, mely ölelje fel a szülészet, terápia, sebészet, masszázis területét is. Célja legyen az elaggott öregek istápolása. Ezt az ügyet a tanács Szilvási Gyula dr. és Tólos István dr. országgyűlési képviselőhöz teszi át, aki 1919. február 6-i lemondásáig a vármegyei Nemzeti Tanács elnöke. A tanács megtárgyalja még a Testvériség dalárda tevékenységét, mely Weber Samu elnöklete alatt szerveződik újjá. Határozatot hoznak a dalárda háború alatt elvesztett leltára pótlására, ezért gyűjtést indítanak, s az adományokat Fiala János kezéhez kívánják továbbíttatni. Az ülést követően a Munkásbiztosítóban a dolgozók – Fiala János, Nitsinger Vilma, Horváth Tekla – vezetésével, majd teadélutánok révén az egész városban elterjedt a gyűjtés, és szép sikert hoz. (Sopronvármegye I. 5. Soproni ápolónők egyesülete, I. 8. Hírvonat.)

1919. január 14-én Berczeller Adolfot a soproni Munkástanács a vármegyei Nemzeti Tanács elnökségébe választja, így tevékenysége oly mértékben megnő, hogy a Sopronvármegyében (január 16-i hírvonat) közli: a közönség se a pénztárban, se a lakásán ne keresse, csak a Városházán, naponta délután 4–5-ig. 1919. február 6-án a Munkásbiztosítóban ünnepségre készülnek a dolgozók. A délután igazgatósági üléssel kezdődik, melyen – mint a Sopronvármegye február 7-i száma közli – a 17 éven át kipróbált kiváló hivatalnokot, Berczeller Adolfot választják igazgatóvá, helyettesévé Fischl Lászlót titkárnak, aki szintén

régi tisztviselője a pénztárnak. A munkaadók részéről dr. Lukács Sándor, a munkások részéről Fűrész Gyula, az orvosok részéről dr. Schönberger Gusztáv köszönti. Berczeller Adolf köszönetet mond a bizalomért, kijelenti, hogy munkálkodásában a munkások iránti szeretete fogja vezérelni, kéri a választmány és a hivatalnoki kar segítségét. Egyidőben a hivatalnoki kar is ünnepel, akik Berczeller Adolfban régi közvetlen társat, pártmunkást ismertek meg.

A Munkásbiztosítóban február 9-én újabb esemény történik. A délelőtt 9 órai kezdettel összehívott ülésen Zsombor Géza lemond elnöki állásáról, valamint a Grenzpost szerkesztőségéről is, mivel nyugat-magyarországi német kormányzóvá nevezik ki. Helyébe Fűrész Gyula betűszedőt választják meg, aki a Munkásbiztosító alelnöke volt eddig, s népszerű a pártban, a városban és nyomdász társai között. (Sopronvármegye febr. 10. Hírvonat.)

59Február 15-én ünnepli a Munkásbiztosító dr. Schönberger Gusztáv 25 éves főorvosi jubileumát. Este 6 órakor Fűrész Gyula, Steiner dr., Berczeller, Fischl, Horváth Ödön köszönti. (Sopronvármegye február 16. Hírvonat.)

A közalkalmazottak szakszervezeti szervezkedésének értekezletét február 15-én Fischl László vezeti, az alapszabályzatot Rácz Manó tanár ismerteti. Az alakuló gyűlésre eljön Budapestről a Közalkalmazottak Szövetsége alelnöke, Bartos és Lévai Oszkár titkár. Beszédében Berczeller Adolf megbélyegzi a főtisztviselőket, akik a köztársaság ellen törnek, majd felhívja a jelenlevőket a szakszervezeti egyesülésre, mivel ez felel meg a dolgozók érdekeinek. A helyi szervezet elnökéül Stár Ferencet választják meg, aki postaigazgató, 1920-ban büntetésül helyezték Pécsre.

A február 16-i nagygyűlésen Berczeller Adolf mond lelkesítő ünnepi beszédet, majd a budapesti küldöttek beszélnek, Lévai Oszkár és Blaskó Ferenc. A lelkes beszéd hatására a jelenlévők 90%-a belépett a szakszervezetbe (mintegy 450 fő). Nitsinger Imre korelnök vezetésével tisztikart választanak. Elnök: Stár Ferenc postaigazgató, alelnök: Wellesz Ferenc vámfelügyelő, Kemény Aladár fegyőr, jegyzők: Rosner Antal, Horváth Flórián, titkár: Rácz Manó tanár, pénztáros: Vas János tanár, ellenőr: Nitsinger Imre irodaigazgató.

A postások felkérésére február 19-én Berczeller Adolf a postapalota csarnokában nyitja meg az alakuló ülést, este 7-kor. A lelkes ülés 100%-os eredményt hoz. Elnök: Missuray Ágoston főfelügyelő, alelnök: Asboth Ferenc, titkár: Steiner György, első jegyző: Ladányi Géza, másodjegyző: Czistler Erzsébet, pénztáros: Szőke János, pénztári ellenőr: Michel Artúr, könyvtáros: Leimeister József. A szakszervezet tiszteletbeli elnökségét Nitsinger Imre elhárítja, mivel ő a megye szakbizottsága élén áll, Horváth Flórián írnnokkal és Halász István kapussal. (Sopronvármegye, II. 16. Közalkalmazottak értekezlete szervezkedés ügyében, II. 20. Hírvonat.)

Február 21-én a Szociáldemokrata Párthoz és a Munkásbiztosítóhoz miniszteri rendelet érkezik, hogy a jövőben a munkanélküliek után a munkásbiztosító díjakat az egyes szakszervezetek kötelesek megfizetni. (Sopronvármegye február 21. Hírvonat.) Dr. Javorik Sándor házassága Palocsai Brillikével a Munkásbiztosító dolgozónőit mozgatja meg. A forradalmi hangulatnak megfelelően korhű ruhákat terveznek, követve a francia forradalmárok ruháit, sapkáját. Természetesen a templomi esküvőt illetően is megoszlanak a vélemények. Az esküvőt végül is a megszokott keretben február 23-án 3/4 11-kor tartották meg a Domonkos templomban. (Sopronvármegye, február 23. Hírvonat.) A Tanácsköztársaság kikiáltásával a Soproni Direktórium tagjai: Berczeller, Fischl, Knapp, Faragó, Entzbruder, március 25-én átvesszik a hatalmat a vármegyházán Mesterházy Ernő dr.-tól. Az átvétel során Fischl beszél. Ezután

Hajas Antallal és a hivatalnoki karral beszélnek, és fogadják az ügyészi kart. (Soproni Napló, március 25.)

Előzőleg március 23-án délelőtt 9-kor a Széchenyi palota előtt a direktórium ünneplése zajlik, ünnepi beszédet Knapp Gábor mond. Népgyűlést tartanak az Erzsébet-kertben. (Soproni Napló, március 25.)

A direktórium első intézkedése a kismartoni Esterházy kastély zár alá vétele.

Időközben Bors Lászlónak, a Soproni Tükör szerkesztőjének kérésére – aki a soproni állapotokat enyhének véli – erélyes népbiztost kér. Megérkezik Sopronba Kellner Sándor betűszedő, akinek első ténykedése a direktórium feloszlatása, majd az új direktórium kijelölése. Ennek Berczeller, Horváth és Pummer a tagjai. Megyei népbiztosok: Ferenczi és Treffer, városi pedig Knapp. ⁶⁰Kijelöl még 19 biztost; a népjólét élére Fischlt. Kellner Sándor a Munkásbiztosítóba látogat el elsőnek, mivel ennek az intézménynek a dolgozói aktív harcosai a direktóriumnak. Itt Ferenczi János köszönti és kéri, hogy a Munkásbiztosító minden egyes dolgozója vegye ki részét az építésből. Majd Berczeller Adolf kíséretében a főiskola hallgatóit keresi fel. Megnyitót Berczeller Adolf tart, majd Kellner beszél a hallgatókhoz, és kéri őket, hogy tartsák meg selmecbányai szokásaikat, és figyeljenek fel minden áramlatra, mely a Tanácsköztársaság épségét veszélyeztetné. Délután a Munkásbiztosító ünnepelt, hiszen Berczeller, Ferenczi, Knapp, Fischl és dr. Szilvási Gyula a direktórium tagjai. (Utóbbi az egészségügy népbiztosa; Nagybányáról 1912-ben telepedett Sopronba, és a Munkásbiztosító orvosa azóta is.)

A Sopronvármegye közli Berczeller Adolf cikkét, melyben kifejti a szakszervezetek nagy fontosságát. A Tanácsköztársaság kikiáltása óta országszerte elterjedt téves nézet, hogy a proletár forradalom kikiáltása után feleslegessé válnak a szakszervezetek. Berczeller Adolf cikkének anyagát előadásából meríti, melyeket a Munkásbiztosítóban, illetve nyilvános üléseken, üzemekben tartott. Cikkében felteszi a kérdést: vajon a proletár forradalomban szükségesek-e a szakszervezetek? A szakszervezetek – válaszolja – továbbra is „munkás érdekeltségek”, segítik a Tanácsköztársaságot a szocializált üzemek feletti ellenőrzésben; a termelés irányítására javaslatot tesznek, a munkaidőt, a béreket a termelőbiztosokkal együtt állapítják meg, formálják a dolgozók gondolkodását. A diktatúra nem jelenti, hogy a demokrácia töröltessék, sőt benne érvényesül a legteljesebb demokrácia. A szakszervezetek független munkás-érdekképviselőek, szükséges tehát, hogy a társadalomban önrendelkezéssel bírjanak. Cikkének nagy visszhangját a párthoz, a Munkásbiztosítóhoz és a népbiztosokhoz érkező számtalan levél bizonyítja.

A kórházi dolgozók érdekében jelent meg a népjóléti bizottság 2075. sz. rendelete, mely bérezésüket szabályozta. A Forradalmi Kormányzótanács 21 KTE rendelete kimondja, hogy minden munkás és munkásnő, aki „köz- vagy magánszükségletben” munkabér, fizetés fejében dolgozik, a Munkásbiztosító pénztárban bejelentésre kötelezett. A rendelet foglalkozik a baleseti sérültek ellátásával is. A rendelkezés kimondja, hogy „a részes és kerületi munkásbiztosító pénztárak önkormányzatában és bíraskodásában” mindkét fokon kizárólag a biztosításra kötelezett munkások vehetnek részt. Megszűnnek a vállalati és gyári betegsegélyező pénztárak. A XX. sz. rendelet értelmében mindazok, akikre a munkásbiztosítás kiterjed, 1919. március 30-tól baleset és betegség esetére biztosítva vannak, és az előírt feltételek esetén segélyezésre jogosultak. (Soproni Vörös Újság, április 4. Gondoskodás a beteg munkásokról.)

Azokat az alkalmazottakat, akik eddig biztosítva nem voltak, a hivatalvezetők a rendelet kihirdetésétől számított nyolc napon belül a kerületi pénztárnál bejelenteni kötelesek. A szocializált és magánüzemnél, továbbá a háztartások fejei a háztartási alkalmazottakat (mindenes, szakácsnő) ugyancsak nyolc nap alatt kötelesek bejelenteni. A betegsegélyezési díjak felét a munkaadó, felét a munkavállaló fizeti. A vállalati és dohánygyári betegsegélyező pénztárak március 30-ig felszámolnak; a felszámolást a Munkásbiztosító

végzi. Az országos és kerületi pénztárak önkormányzatában részt vett munkáltatók megbízatása március 30-ával hatályát veszti. A munkás tagok tisztségüket továbbra is megtartják.

A Forradalmi Munkás-, Katona- és Földműves helyi tanácsok megválasztását a Forradalmi Kormányzótanács XXVI., XXVII., XXVIII. sz. rendelete írja le. A soproni választást április 7-re írták ki. A választási bizottság tagjai: 61Fűrész Gyula, Fischl László, Ferenczi János, Bummer Károly, Hollán Andor, Missuray Ágoston, Schwartz Sándor.

Fischl László népjóléti biztos a március 28-i ülésen egy nagy munkásétkező létesítésének tervéről beszél. Mivel a burzsoá társadalomban megoldatlan volt a munkásság étkeztetése, sürgősen szükséges a proletárságnak bebizonyítani, hogy ez a kérdés a proletárdiktatúra idején játszi könnyedséggel megoldható. Utal rá, hogy a munkásétkezőt a Kaszinó földszintjén helyezik el, a konyhát pedig a ruhatárban. A munkásétkezőben kb. 700 proletár elsőrangú, olcsó ellátást kaphat. Nyáron a Kaszinó kertjében is terítnek, akár 1000 embernek is. Az üzem vezetője Skarba József, aki ekkorra már a berendezésről is gondoskodott. (Soproni Vörös Újság, április 6.)

A burzsoá társadalomban nem volt pénz az orvosok fizetésére, az új rezsim első intézkedése, hogy a járásba – ahol napi járóföldre sem volt gyakran orvos – azonnal orvosokat nevez ki: Schummel Rezsőt fertőszentmiklósi, Zvornik Jánost szilsárkányi, Pollák Henriket csepregi körorvosnak. Dr. Hirschler Gusztáv a kapuvári kórház orvosa, Molnár Mihály pedig sebészorvos lett.

A XXXXVIII. sz. rendelet minden gyógyszertárt, vegyészeti üzemet, mely gyógyszerek előállításával, feldolgozásával foglalkozik, valamint minden gyógyáru-kereskedést, gyógyszertárt, továbbá a kötszerek, orvosi műszerek, betegápolási cikkek gyártását, elárúsítását végzőket köztulajdonnak minősíti. Készletüket – mind a házi gyártmányokat, mind a félgyártmányokat és nyersanyagot – leltározni kötelesek. (Soproni Vörös Újság, április 9.)

1919. április 7-én a Városháza nagytermében este 8-kor ünnepi tanácsülésre került sor. A Soproni Városi Munkás-, Katona-, Földművestanácsba a Munkásbiztosító hét dolgozója, illetve választmányi tagja került megválasztásra: Berczeller Adolf, Ferenczi János, Fűrész Gyula, Fischl László, Knapp Gábor, Nitsinger Vilma, dr. Szilvási Gyula. Népszerűségükre jellemző, hogy a szavazatok teljes, illetve majdnem 100%-át elnyerik. Berczeller 7765, Fischl 7765, Knapp 7762, Fűrész 7761, dr. Szilvási 7760, Ferenczi 7757, Nitsinger 7735 szavazatot kap. (A tagok teljes névsora és a hirdetés a Soproni Szemle 1919. 1. számában megjelent.)

A „Soproni Munkástanács” április 12. száma közli a „Soproni munkásparlament alakuló gyűlése” c. cikkében, hogy a gyűlést Fűrész Gyula nyitotta meg. A városi intézőbizottságba Berczeller, Ferenczi, Fűrész, Fischl, Knapp, a járásiba Ferenczi, Knapp került. A Megyei Tanács kiküldöttévé Berczellert, Fűrészt, Fischlt választják a Munkásbiztosítóból.

A soproni népbizottság legtöbbet vitatott rendelete, melyet Szilvási népbiztos adott ki, hogy a betegek részére két deci bort szabad utalványoznia az orvosnak. A Munkásbiztosító kimutatása szerint a betegek száma rohamosan nő, mivel bort egyébként csak utalványra lehetett kapni. Ugyanis éppen az 1902-es szociáldemokrata kongresszuson vették programba az alkohol elleni küzdelmet, ám most mégis utalványozhatóvá vált orvosilag. Az alkoholelles küzdelem május 9-i gyűlése is foglalkozik a rendelkezéssel, dr. Szilvási Gyula és Visnya Aladár dr. a rendeletet védelmébe veszi, de inti az orvosokat, hogy bor csak akkor írható fel receptre, ha az a gyógykezeléshez nélkülözhetetlen.

Balf-fürdőt a népbiztosság államosítja; a nyár elején három kazánnal és számos káddal bővítik. Savanyúkutat szintén államosítják, a darufalvi Patzenhoffer kastélyban munkás-pihenőt rendeznek be. Ugyancsak munkás-pihenőket rendeztek be egyes kolostorokban is. Szilvási Gyula rendelete szerint május 1-ig Savanyúkuton 200 proletárgyermek üdültetendő. A gyógyvizeket palackozták, így Kaboldon, Balfon, Németkeresztúron.

62 Hirdetményt tett közzé a magyarországi munkások rokkant-nyugdíjgyesülete, hogy működését zavartalanul folytatja, a segélyeket fizeti, aggodalomra nincsek ok. Az egylet vezetője Schneider Vilmos.

Dr. Szilvási Gyula rendelete a város tüdőbetegeinek jelentkezését kéri – akik nincsenek kezelés alatt –, hogy szebb lakást biztosíthassanak számukra. A Tanácsköztársaság munkaügyi és népjóléti biztossága 2075. sz. rendelete a kórházi dolgozók bérét rendezi újból. (Soproni Vörös Újság, IV. 13: Borjegy, Kórházi személyzet díjazása, Munkaadó munkás érdekeltség, Soproni Szemle, 1959.)

A Forradalmi Kormányzótanács XXI. rendelete, a munkaügyi népjóléti népbiztosság 3. MN. rendelete a járulék-fizetést szabályozza, továbbá a biztosítási kötelezettségeket. Fischl László közli, hogy amíg a hadiözvegyekről és árvákról központi intézkedés nem történik, a népjóléti ügyosztály a különböző alapítványokat használja fel megsegítésükre. A kiutalásra vonatkozó intézkedéseket az osztály megtette – jelentette ki Fischl népbiztos a tanácsülésen.

Fischl László és Szilvási Gyula népbiztosok elrendelik, hogy Sopron összes tanulóinak fogait megjavíttatják, ezért a tanulók és tanítók jelentkezzenek. A soproni fogorvosok április 28-i értekezletükön késznek mutatkoztak, hogy naponta két órát a proletártanulóknak állanak rendelkezésére, a kezelés ingyenes. A népjóléti biztosság kimutatása szerint 2–300 hadiözvegy és árva van, ezek között az időközben jó bevétellel zárult „obsitos-bál” 61 ezer korona jövedelmét gyorssegélyként kiosztja. A soproni munkásbiztosító hirdetést tesz közzé, hogy törvényes rendelkezések alapján a tanítók, postások mielőbb bejelentendők. (Soproni Vörös Újság: Hadiözvegyek és árvák segélyezése, április 24, Bejelentések a munkásbiztosítónál, április 20, április 29: Ingyenes fogkezelés.)

Szilvási Gyula a népbiztossági ülésen beszámol Sopron város kórházi ápolási ellátottságáról. Megállapítja, hogy a Deák tér végén lévő városi kórház korszerűtlen, ott csak két magánorvos működik, kevés időt töltenek a kórházban. A betegek piszkos, csíkos ruhában sétálnak. A közelben lévő Zita kórház magánjelleggel működik, felkészültsége sok kívánnivalót hagy maga után. Az Esterházy utcában működő tüdőgondozó két helyiségben van elhelyezve, és a Városházán egy kis helyiségben szomorkodik a csecsemővédelem. A háború idején a város megkezdte egy új kórház építését a kijelölt telken, mely azonban vasútvonal, országút mellett fekszik, közel a sertéshízlalóhoz és állatvásárhoz; az épületet a katonaság a háború alatt lefoglalta, szomorú körülmények között van. A tehetősebb emberek Bécsbe és Bécsújhelyre utaznak gyógykezelésre. Elhatározzák, hogy klinikákat állítanak fel.

A Soproni Munkástanács április 17-i közlése szerint a Megyei Tanács alakuló ülésén, melyet a Megyeházán tartanak, április 17-én az intéző bizottságba 10 jelölt közül 4 munkásbiztosítóbeli: Berczeller, Fischl, Ferenczi, Knapp. Április 18-án a szovjet kongresszus 7 küldötte közé Berczellert, a 2 póttag közé Knapp Gábort választják.

A munkástanács április 22-i ülésén a román offenzíva kivédése érdekében Knapp Gábor javaslatára a tanács összes tagja felvételét kéri a Vörös Hadseregbe, a Tanácsköztársaság hatalmának megvédésére.

Május elseje megünneplésének előkészítését Bráver és Fűrész párttagokra bízva a tanács. Művészek,

szakemberek voltak segítségükre. A zenét Wurdits és Weber szolgáltatja. A Munkásbiztosító a város dolgozóival együtt nagy lelkesedéssel ünnepel. A Munkásbiztosító épületét virágos erdővé változtatják. Az épület falának feliratai a háború, az antant, a szomszédos államok betörése ⁶³ellen szólnak. Különösen a dolgozó nők tűnnek ki lelkesedésükkel, feminista jelszavaikkal. A menetet végig énekelve teszik meg, mely a Papréttől indul a Torna utca, Várkerület, Újteleki utca, Képezde utca, Deák tér, Erzsébet utca és Széchenyi tér útvonalon.

A Munkásbiztosító dolgozói a párt és szakszervezetek után vonulnak mint a város legaktívabb intézményének dolgozói. Az előzetes előkészítő munkán túl az ünnepség idején egészségügyi szolgálatot is ellátnak, hiszen a nagy ünnep több 10 ezer embert mozgatott meg a városban. Kellner Sándortól a dolgozók ezért külön dicséretet kapnak, elsősorban a nők, akik jelszavaikkal ráébresztik a tanácsot a nők helyzetének javítására. A dolgozó nők ezt bátorításnak veszik, és a város üzemeiben, hivatalaiban, teadélutánokon szervezkednek, összeköttetést keresnek francia munkásnőkkel és Ausztria szociáldemokrata nőmozgalmával.

A városi alkoholelles bizottság május 10-én alakult, tagjai közé választja Berczellert, Fischlt, Szilvásit. Dr. Szilvási Gyula tervezetet kér arra vonatkozóan, hogy miként valósítsák meg Sopronban a legideálisabb anya- és csecsemővédelmet. (Soproni Vörös Újság, május 11.: Megalakult az alkoholelles tanács, május 18.: Küzdelem az alkohol ellen, május 22.: Közegészségügyi rendezések Sopron vármegyében.)

A Városi Munkás-, Katona-, Paraszt-tanács ülésén, május 22-én elhatározzák, hogy a város és megye ügyeinek szűkebb körű intézője a városi és megyei intéző bizottság elnöksége lesz a jövőben. Tagjai közé a Munkásbiztosítóból Fűrész Gyula, Fischl László, a megyei intéző bizottságba Knapp Gábor és Ferenczi János kerül.

Ezt követően, május 24-én a Munkásbiztosító dolgozói ünnepi ülést tartanak, melyen az ünnepi beszédet Berczeller Adolf mondja. Beszédében ismerteti, hogy a Forradalmi Kormányzótanács Varga Jenő elnökkel az élen Népgazdasági Tanácsot alakított, melynek célja a proletár állam gazdálkodásának egységes vezetése. Szükséges a fokozott és gondos munka a Munkásbiztosítón belül is a dolgozók ügyeiben. Ismerteti azt a haladást, melyet a munkásbiztosítás megtett a bányatársuládtól és üzemi pénztáráktól a jelenlegi szociális gondoskodásig. Köszönti a városi tanácsai intézőbizottságba választottakat, kiemelve, hogy a Munkásbiztosító megőrizte azt a hagyományt, mely szerint dolgozói hivatali ténykedésükön kívül a munkásmozgalmában és a város ügyeinek intézésében is részt vesznek. Ismertette a Városházán május 20-án tartott gaurati ülést, melyen Kun Béla, Kalmár Henrik, Kellner Sándor vett részt, továbbá Reszenszki ukrán és Demes, Bajatik bécsi küldöttek. Az ünneplést Ferenczi János köszöni meg, és közli, hogy Kun Béla legutóbbi soproni tartózkodása során elismeréssel szólt a soproni Munkásbiztosító országosan kimagasló tevékenységéről. Ismerteti Kun Béla rövid életrajzát, kiemelve, hogy Kun Béla egyidőben a kolozsvári Munkásbiztosító dolgozója volt, ismeri a dolgozók munkabér-problémáit, és igyekszik azokon segíteni. Fülesen és Undon május 25-én Ferenczi János és Bing Ignác tartott népgyűlést a Tanácsköztársaság problémáiról. (Soproni Vörös Újság, május 18.: Kun Béla Sopronban, május 21.: Nyugatmagyarországi Gaurath első ülése, május 25: Hírvonat.) Kun Béla és Kellner Sándor személyes jelölése alapján a soproni Diszpanzér vezetésére dr. Berczeller Miksát jelölik, aki közli, hogy az intézmény eddig nem teljesítette hivatását, s ígéri: minden erejével igyekszik elősegíteni a jobb betegellátást. (Soproni Vörös Újság, május 25.: A tüdőbeteg gondozó újjászervezése.)

Időközben a Tanácsköztársaság ellen általános támadás bontakozott ki. A románok elfoglalják Szolnokot, a csehek Miskolcot, így a tanácskormány ellenőrzése ⁶⁴alatt csak a Dunántúl és a Duna–Tisza közének egy

része maradt. A Forradalmi Kormányzótanács ezért mozgósítási parancsot ad ki; felhívására a munkások tízezrei jelentkeznek megvédeni az ország függetlenségét, a munkáshatalmat. A mozgósítási parancs május 28-án Sopronban is kihirdetésre került, Pogány Józsefnek a II. hadtest parancsnokának nevében. A Munkásbiztosító a 8. számú sorozóbizottság helyisége, ahol szakmára való tekintet nélkül jelentkezni tartozott mindenki, aki a tűzérségnél, lovasságnál, géppuskásoknál, műszaki csapatoknál, fényszórósoknál, pékeknél, gépkocsiosztagnál, repülőknél szolgált. A Munkásbiztosító dolgozói a hirdetésnek megfelelően 18–45 évig mindnyájan jelentkeztek. Az épületet feldíszítik és a jelentkezőket énekszóval fogadják. A plakátok harcot hirdetnek a cseh, román, jugoszláv támadás ellen, éltetik a tanácskormányt, bár ösztönzésre nincs szükség, mert Sopron lakossága nagy számban jelentkezik. Annál is inkább, mert köztudott volt, hogy a cseh és jugoszláv kormány Ausztria határainál kíván kezdet fogni egymással, és vitatott, hogy Sopron cseh vagy jugoszláv fennhatóság alá kerül-e. Sőt a városra a románok és az osztrákok is szemet vetettek. Lenin üzenete válik lelkesítővé, mely kifejezi elismerését a magyar Tanácsköztársaság eredményessége láttán. (Soproni Vörös Újság, május 27.: Mozdósítási, bevonulási parancs.)

A háborús hírek ellenére a soproni szociális intézkedések tovább folynak. A soproni Josephinum – alapítója kívánsága szerint – a soproni szegény gyermekek hajléka lett volna, de mivel az alapítványból nem telt az ellátásra, az épületet kiadták lakásoknak, s ebből a bérből hat gyermeket tartottak el. A népjóléti bizottság vet véget ennek az állapotnak: köztulajdonba veszi az otthont, és a legrövidebb időn belül át kívánja adni az épületet rendeltetésének. A tervek szerint az épület 50 vagyontalan nyomorék gyermek otthona lesz. (Soproni Vörös Újság, május 27.: Köztulajdonba veszik a Josephinumot.)

A vármegyei orvosok László Samu dr. elnökletével értekezletet tartanak, ahol Szilvási Gyula ismerteti Guth népjóléti népbiztos üzenetét, hogy a proletárállamban az orvosokra nagy jövő vár, a legmagasabb megbecsülést fogják megkapni, melyet hivatásuknál fogva megérdemelnek. (Soproni Vörös Újság, május 29.: Sopronmegyei orvosok értekezlete.) Ismerteti Kellner Sándor intézkedését, hogy a községek direktóriumai fuvarról gondoskodnak, továbbá a körorvosi körzeteket meg kívánják kisebbiteni. A Munkásbiztosító problémáit tükrözik a Soproni Vörös Újságban megjelenő felhívások. (Június 1.: Fizessék meg a munkáltatók munkabiztosítási járulékaikat! Június 4.: Sürgetik a munkásbiztosítási bejelentéseket. Június 7.: Sürgetik a közalkalmazottak betegségi biztosítási járulékait. Június 1.: A népjóléti bizottsággal karöltve proletár gyermekek üdültetését szervezik. A gyermekeknek orvosi vizsgálaton, összeíráson kell megjelenniök.)

Knapp Gábort Kellner Sándor budapesti távolléte idejére teljhatalmú megbízatással a kormányzótanácsbi biztos helyettesévé nevezik ki. (Soproni Vörös Újság, június 12.)

A szociális termelés Sopron városi népbizottsága – a Munkásbiztosító orvosaival karöltve – külön munkásvédelmi szakosztályt állít fel a dolgozók védelmére. A határozat tartalma: A Tanácsköztársaság előtt nem sikerült a munkaadókat munkásvédelmi egyesületbe tömöríteni. Maga az állam mutatott rossz példát, mivel gyáraiba az iparfelügyelői kart is csak kázánpróbára engedte be, a magánüzemek a védelmi intézkedéseket csak a másik gyárában szerették látni. Az új társadalmi rend feladata a hiány pótlása. A szakosztályok legnagyobbika a balesetek elhárításával foglalkozik, az erőgépek, munkagépek, elektromos berendezések, vegyszeti készülékek, szállító eszközök mellett dolgozó 65 munkások testi épségének számtalan védőeszközét szerkesztik meg. (Soproni Vörös Újság, június 13.: Munkásvédelem a kommunista társadalomban.)

Június elején ellenforradalmi megmozdulások lángolnak fel Sopron környékén, a legerősebb Kópházán. Sztrájkba lépnek a vasutasok. Viharos gyűlés a Városházán. Fischl László elnököl; a megalkuvókkal

szemben áll a direktórium. Ferenczi és Knapp üzemi ülésekre megy, és a munkásokkal Kópháza alá siet a proletár hatalom védelmére.

A szociális intézkedések tovább folynak. Berczeller Miksa, a tüdőbeteggondozó vezetője, felhívással fordul a soproni elemi iskolákat látogató szegénysorsú gyermekek szüleihez, hogy rosszul táplált, gyenge, vérszegény gyermekeiket június 16-tól június 20-ig délelőtt 10–12 óra között az intézet rendelőjében mutassák be. (Esterházy utca 17.) A kiválasztott gyermekeket állandó kezelésben kívánják részesíteni, a délutánokat – felügyelők vezetésével – a szabadban fogják eltölteni. Tervbe veszik a budapesti Margitsziget meglátogatását, mely a proletár gyermekek paradicsoma lett, balatoni kirándulást is terveznek. E tervek megvalósítására Kun Béla legutóbbi soproni látogatásakor ígéretet tett. Az intézőbizottság ülésén szóba kerül a soproni Ganzoni pusztá botrányos közállapota. A gazdasági munkások itt egészségtelen odokban, istállóknak élnek. Sürgős intézkedés: a dolgozókat emberi lakhelyre kell telepíteni, s a pusztán hat munkásházat építeni. Elrendelik, hogy minden iskolás gyermek, iparos-, kereskedelmi tanonc, akinek otthon rendes melegfürdő nem áll rendelkezésére, ingyenes fürdőutalványokat kapjanak, hetenként egyszeri használatra. A szülőknek, illetve gyermekeknek a Törvényházban kell jelentkezniük.

A soproni munkástanács ülésén Zsigmond Lajos lemond, helyére Knapp Gábort választják meg. A népjóléti bizottság rendeletére megalakul az egészségügyi bizottság, mely szorosan együtt működni kíván a Munkásbiztosítóval, annak társadalmi munkáját kívánja elősegíteni. A bizottság elnöke Fűrész Gyula, a Munkásbiztosító választmányának elnöke, tagok: Tóth Gyula városbiztos és Szilvási Gyula egészségügyi biztos. A bizottság azonnal ülésezik, és kimondja az új kórház megnyitását, a régiből való átköltözést. Az új kórház átadására június 23-án délután 17 órakor került sor, dr. Poszvek Lajos soproni származású népegészségügyi biztos jelenlétében. (Soproni Vörös Újság, június 14.: Ingyen kezelik a tüdőbeteg gyermekeket, június 15.: Teljes munkásvédelem a kommunista társadalomban, június 15.: A soproni Diszpanzer munkája, Munkáslakásokat építenek a soproni pusztán, június 18.: Soproni Munkástanács ülése, június 24.: Közkórház megnyitása, június 28.: Orvosi rendelés a Munkásbiztosítóban, Kibővítik a Közkórházat. Soproni Szemle, 1955.)

Mint a Soproni Vörös Újság június 29-i száma megjegyzi: az 1919. június 29–július 1-e között tartott összejövetel a Munkásbiztosítóban, a magyarországi munkásbiztosítási pénztári dolgozók nagy ünnepe, összefogásának példaképe. A Munkásbiztosító soproni székházában szakértekezletre jönnek össze a dunántúli pénztári dolgozók, hogy értekezletükön a munkásbiztosítás szakkérdéseiről tanácskozzanak. A szónokok kiemelik, erre Sopron különösen alkalmas, mivel itt a szakmunkán kívül a társadalmi munka is nagyértékű, összefonódik a munkásmozgalmi és városi szakbizottsági munkával, példát mutatva az ország hasonló intézményeinek. Az értekezlet jelentős, mivel a Tanácsköztársaság legújabb rendelkezései folytán a dolgozók egész tömege került a Munkásbiztosító pénztárakhoz. Június 28-án adták ki a gazdasági munkások bevonására vonatkozó rendeletet, úgyhogy a soproni pénztár tagjainak száma kb. 20 ezerrel fog növekedni. Az értekezleten részt vesz Vizkelethy Sándor, a győri Munkásbiztosító pénztár igazgatója, a közegészségügyi népbiztoság részéről pedig Zádor Pál. Az előadók az egyes pénztárakhoz tartozó vezetők. Az összejövetel résztvevői megtekintik Sopron város szociális intézményeit: június 30-án Balf-fürdőt, június 31-én Savanyúkutat. Július elsején az értekezlet a pénztári alkalmazottak bérezésével foglalkozik. Berczeller Adolf igazgató indítványára táviratot intéznek az Országos Munkásbiztosító Pénztárhoz, melyben kérik, hogy a Tanácsköztársaságnak a közalkalmazottak fizetésére vonatkozó rendelkezéseit a Munkásbiztosító alkalmazottaira is terjesszék ki. Ezt követően elhatározzák, hogy a betegsegélyező biztosítási tagjainak intenzívebb kezelése érdekében az orvosi szolgálatot revízió alá veszik, példának állítják Berczeller Miksa áldozatos munkáját. Javasolják az orvosi létszám emelését és bérük

újabb megállapítását. A Munkásbiztosítóhoz július 6–8-án újabb vendég érkezik Guth Antal népjóléti és egészségügyi népbiztos személyében. Berczeller Adolf fogadja és ismerteti a Munkásbiztosító soproni tevékenységét, mind szakmai, mind közéleti vonalon. Guth elismerően nyilatkozik, ígéretet tesz, hogy közbenjár a Munkásbiztosító dolgozóinak bérezése ügyében. Majd a Közkórházat látogatja meg, dr. Király Jenő, dr. Schönberger Gusztáv, dr. Szilvássy Kálmán és dr. Szilvási Gyula társaságában. A látottakról a legnagyobb elismeréssel nyilatkozik. Megszemléli a Diszpanzért, és dícséretben részesíti Berczeller Miksát ténykedéséért. (Soproni Vörös Újság, július 8.: Guth népbiztos az Erzsébet kórházban, július 16.: A soproni Diszpanzer munkája.)

Jelentős dr. Szilvási Gyula intézkedése a vak és nyomorék gyermekek taníttatása érdekében is, hogy ne nyűgök legyenek többé, hanem hasznos polgárai a társadalomnak. Fischl László vezetésével a népjóléti bizottság 659 személyt segélyez, több mint 310 ezer korona értékben, a rokkantakon, hadiözvegyeken kívül. A segélyezett rokkantak száma 2192, a hadiözvegyeké 1886. Koldulási engedélyt senkinek sem adnak ki, helyette 200 korona havi segéllyel támogatják a szegényeket. Segítik a diákokat, a nagycsaládosokat, a fiatal és erős, munkaképes embereket munkába állítják.

A Soproni Vörös Újság július 12-i száma ismerteti, hogy megszépítve újból megnyílik Balf-fürdő. A népjóléti bizottság elintézte a soproni vérszegény gyermekek nyaraltatását. Július 29-én a munkásvédelem új korszaka következik. A Lipták-féle gyárban fürdőket létesítenek, erősítik az életbiztonságot az üzemekben, így pl. a villanytelepen. Intézkedés történik a városi gőzfürdő bővítésére, a megnövekedett igényeknek megfelelően.

Sopron városát, szervezeteit, lakosságát a Budapesti Kormányzótanács lemondása váratlanul éri, még reménykednek a vívmányok megtarthatásában. A hatalom új birtokosai azonban központilag, valamint helyileg gyorsan cselekszenek.

A Soproni Vörös Újság augusztus 3-i száma közli: Szamuely Tibor Savanyúutknál átlépett a határon, a lichtenwörteri csendőrök elfogják, és Szamuely a kihallgatás során föbelövi magát.

A Sopronvármegye augusztus 15-i száma ismerteti az új munkásbiztosítási rendeletet (Népegészségügyi miniszter 3679/1919), a munkásbiztosítási pénztár önkormányzati szerveinek és választott bíróságainak további működése tárgyában. A rendelet értelmében azok a munkáltatók és munkások, akik 1919. március 21. előtt a megjelölt pénztárak önkormányzatában, illetve választott bírászkodásában részt vettek, tisztséget viseltek, azt visszanyerik, további intézkedésig tartják is.

A Soproni Vörös Újságban napvilágot lát „Felhívás a soproni államügyészségtől” c. írás. Ismerteti Barcza Rotter Béla államügyészségi vezető 1919 E/23. 67c/3. rendeletét, mely szerint „a kommunizmus uralma alatt elkövetett közönséges és politikai bűncselekmények miatt” a következő egyéneket veszik őrizetbe: Taufer Lajos, Draskovits István, Rasztoovich József, Meller Pál, Grossmann Frigyes, Schwartz Rezső, Farkas Dénes, Rasztoovich István, Hardi Rezső, Marton Vencel, Szilassi Sándor, Gelei Géza, Gelei Frigyes, Roser Antal, Zsigmond Lajos, Knapp Gábor, Jóna Imre, Walter József, Hollán Andor, Méhelyi István, dr. Hoffmann Vilmos, Berczeller Richárd, dr. Gelei Dezső, Horváth Ödön, Rác Manó, Ladányi Gyula, Zsitvay Lajos, Sambauer Ignác, Nemes Emil, Zollner Ignác, dr. Takács Kálmán, Kellner Sándor, Horváth L. Dénes, Presits Tamás, Bummer Károly, Mészáros Béla, Gallacz Jenő, dr. Schwartz Sándor, Bors Pál, Schmidt Ferenc, Erős Imre, Marusák István, dr. Striker Jakab, dr. Visnya Aladár, dr. Lukács Sándor, Missuray Ágoston, Buchwald Ernő, Breiner Irén, Egész Margit, Nitsinger Vilma soproni lakosokat.

Az ügyészség fogdája annyira megtelik, hogy szeptember 4-én reggel 8-kor a fogdából három csoportban

60 embert szállítanak el a kőhidai fegyintézetbe. Az első csoportban van Kellner Sándor és Knapp Gábor. A kőhidai egyház mellett húzódó műút közelében a kísérők fegyverüket használják: Kellner Sándor és Knapp Gábor sérüléseibe belehal.

Bors Lászlót és Entzbrudert Szombathelyen tartották őrizetben, majd Sopron felé kísérik. Acsád határában a kísérők fegyverüket használják, Salzberger Sándorral együtt agyonlőtték őket. (Sopronvármegye, szeptember 5., augusztus 23. száma.)

A 4680/1919. belügyminiszteri rendelet minden „közbiztonságot, közrendet veszélyeztető” sajtótermék beszolgáltatását kötelezővé teszi.

Hivatkozással a fogházi őrszemélyzet köleskásás „kisebédjére”, fegyházi szigorítást léptetnek életbe a foglyokkal szemben. Akiknek rántott csirkét, tortát hordanak be – s ez demoralizálja az őrséget –, azok számára csak pénteken szabad ruhaneműt bevinni. (Ez a nap később szombat lett.)

Az ápolónővéreknek a kórház felmond, és helyüket vöröskeresztes nővérekkel tölti be. A világi nővérek kéréssel fordulnak a vezetőséghez, hogy több évi munkájuk, szakmai hozzáértésük, tiszta erkölcsük mellett, a zord télidőben válnak munkanélkülivé. Nincs kifogásuk az új nővérek ellen, de szeretnének ők is megmaradni helyükön. Kérelmüket a főpolgármester részére is elküldik, de a felmondás is kommentár nélküli, választ nem kapnak. A kórház egyébként súlyos anyagi zavarokkal küzd, sürgős segítségért folyamodik Budapestre. A soproni anya- és csecsemővédő közadakozást vár, hogy némileg fenntarthassa magát. Gondokkal küzd a soproni tüdőbeteg gondozó intézet is. Vezetősége Fertsák Jenő kormánybiztoshoz fordul, hogy eszközöljön ki államsegélyt, különben az intézmény kénytelen működését megszüntetni.

A soproni Munkásbiztosító pénztár igazgatósági ülést tart október 30-án, melyen felterjesztéssel élnek felettes szerveikhez, hogy a pénztár vezetője és több munkatársa hiányában kirendelésre tegyenek intézkedést. Különösen érződik a pénztár vezetőjének és pénztárosának távolléte. Rendelet jelenik meg szeptember 30-án, mely hatályon kívül helyezi a népegészségügyi minisztérium azon rendeletét, mellyel az országos munkásbiztosító pénztárt és egyes munkásbiztosító pénztárakat állami kezelésbe vették, és biztosítja újra a munkásbiztosító pénztári önkormányzatának az 1907. XIX. tc.-en alapuló jogait.

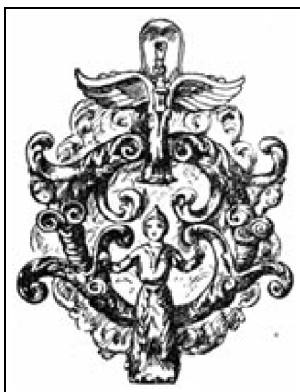
(Idevonatkozó lapszemle: Sopronvármegye, szeptember 3.: Politikai foglyok a kőhidai fegyházban, Nem lehet ebédet vinni, szeptember 10.: Csak szombaton szabad ruhát vinni, szeptember 11.: A kőhidai foglyok ebédje, szeptember 19.: [68](#)Pénzügyi bajok a közkórház körül, szeptember 14.: A soproni anya- és csecsemővédő egyesület, október 28.: Hírvonat, szeptember 16.: Dr. Szilvási Gyula előzetes letartóztatása, szeptember 23.: Eljárás megszüntetése.)

***

A soproni Munkásbiztosító kezdettől fogva a Tanácsköztársaság megalakulásáig a munkásmozgalommal összefonódva igyekezett ellátni a dolgozók szociális kívánalmait az adott politikai körülmények között. A Tanácsköztársaság megalakulása azonban lökésszerű fejlődést eredményezett. A nehézségek gátolták a fejlődést, így a háború, majd az azt követő pénzromlás. A Tanácsköztársaság léte, négy hónapja alatt a dolgozó tömegek érdekében rendkívül fontos intézkedéseket tett. A társadalombiztosítást kivette a földművelésügyi és pénzügyi népbiztos hatásköréből, s a munkaügyi és népjóléti népbiztosság hatáskörébe utalta. Életbe léptek a betegségi, balesetbiztosítási, mezőgazdasági munkásokat biztosító rendelkezések. A munkásönkormányzatot vezetéshez juttatta, kimondva, hogy abban csak biztosításra kötelezett munkások vehetnek részt, így a társadalombiztosítás teljesen a munkások kezébe került. Különösen ott váltak a

Tanácsköztársaság rendelkezései gyümölcsözővé, ahol – mint Sopronban – a munkásbiztosítási, önkormányzati, pártos szakszervezeti és városi szociális intézkedések összhangban születtek, illetve valósultak meg.

A Tanácsköztársaság rövid léte, szociális intézkedései, tapasztalatai váltak előkészítőjévé, megalapozójává jelenlegi társadalmunk szociálpolitikai, társadalombiztosítási, egészségügyi intézkedéseinek.

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Schaffer Antal: Élményeim 1918/19-ben

69 Schaffer Antal: Élményeim 1918/19-ben

Az első orosz (Kerenszki) forradalom meghozta részünkre a harctéri megkönnyebbülést. A súlyos harcok megszűntek, az oroszok pedig tömegesen adták meg magukat. Minthogy már csak némely helyen volt komolyabb ellenállás, szinte akadálytalanul vonulhattunk be az óriási birodalomba. Amikor megszálltuk Odesszát, századommal a város határában levő nagy tűzérési muníciósraktárak őrizetére kaptam megbízatást. Sötétedés után, vagy pláne éjjel oda kijutni vagy a városba bemenni életveszélyes volt. A forradalmasított városban ui. állandóak voltak a lövöldözések és támadások, melyekkel szemben mi megszállók sem érezhettük magunkat biztonságban. Szállásom a raktárak közepén lévő paplakban volt. Itt, egy délutáni pihenőm alkalmával, hirtelen egy óriási robbanásra ébredtem. Első kábulatomban csak rossz álmra gondoltam, de mielőtt teljesen felocsudhattam volna, máris újabb robbanás reszkettette meg az épületet. Miközben holmimat magamra kapkodtam, egy harmadik robbanás feldöntötte szekrényemet, az ajtó kicsapódott, a lépcső leszakadt, én pedig az ablakhoz ugorva látom, hogy embereim az udvarban lévő tussolóból, részint egészen vagy félmeztelenül, rémülten rohannak kifelé. Ekkor az udvar földszintjén működő telefonszolgálatosok felém kiáltozzák, hogy az őrnagy kíván velem beszélni. Visszakiáltottam, hogy hagyjanak ott mindent, és mindenki mentse életét, amíg még lehet. Magam is igyekeztem az ablakon keresztül letornászni magamat, lovammal és legényemmel a szabadba jutni. Utasításomnak köszönhető, hogy emberéletben nem történt kár, pedig e katasztrófánál szörnyűbbet eddig nem is láttam. Mint később kiderült, a robbanás úgy keletkezett, hogy valaki a lőportornyok egyikét felgyújtotta, az a levegőbe repült és felgyújtott maga körül mindent. Felrobbant a másik lőportorony is, és kigyulladtak sorjában a nagy lőporraktárak, melyekből a számtalan tűzérési lövedék kirepülve azonnal, vagy a levegőben vagy a földre visszahullva, pokoli tűzijáték és fülsiketítő detonációk közt továbbrobbant. Ez így tartott négy napon és éjjelen át, amíg az egész városrészből csak rom és hamu maradt. Amikor az őrnagy négy nap múlva velem

együtt terepszemlét tartott, még mindig füstölögtek a romok és bizonytalan volt, nem robban-e újra valamelyik eldugott lövedék. Jellemző a cs. és kir. tisztai gondolkodásra, hogy őrnagyom majdnem hadbírótság elé állíttatott, mondván: nekem kötelességem lett volna ott maradni, hívására jelentkezni és csak felsőbb parancsra hagyhattam volna el beosztási helyemet. (Ez egyébként klasszikus példája az akkor előírásos „vak fegyelemnek”.) Hogy viszont ez mindnyájunk életébe került volna anélkül, hogy bárkinek használt volna, az őt nem érdekelte!

Minthogy itt nem volt tovább mit őrizni, én pedig a rajtam lévő holmin kívül ismét elvesztettem minden személyi tulajdonomat – mint e háború alatt már több ízben is – új beosztásba kerültem. A románok fegyverletétele után, a Dnyeszter torkolatától Tiraspolig terjedő dél-besszarábiai határrészt bízták ránk. E csoport parancsnoka alezredesünk lett, de mivel ő Odesszában maradt, a helyszíni tényleges parancsnok – mint rangidős százados – én lettem. E területen mind a határ, mind a hátszág katonailag és közigazgatásilag is aláánk volt rendelve, úgyhogy diktatori hatalommal rendelkezttem a polgári lakosság fölött is. Itt volt először alkalmam igazságérzetemnek szabad teret engedni, az 70elnyomottak pártfogását gyakorolni, a hatóságok vagy kétes elemek garázdálkodásának véget vetni. Ellenőriztük a határforgalmat, a csempészetet, sőt a piaci árakat is. A kihágásokat és bűntényeket megtoroltuk. Táborhelyem egy elhagyott földesúri lak volt, magasan a Dnyeszter-part felett, ahonnan messze be lehetett látni a román területre. Alatta vitt el az Akkerman–Odessza vasútvonal, melyen kívül rendelkezésemre állt egy tábori csendőr század és egy német rádióosztag is, ami akkoriban még nagy különlegesség számba ment. Már majdnem fél éve rostokoltunk itt, amikor a parancsnokságom előtt álló ör, éppen egy századombeli ember megszólít:

– Kapitány úrnak alássan jelentem, kitört a forradalom!

– Micsoda forradalom?

– Hát az otthoni.

– Honnan tudja?

– Hát csak tudom.

Azonnal felhívtam Odesszát, de válasz nem jött. Tényleg többet tudna egy egyszerű közlegényem, mint mi itt a parancsnokságon? Erről személyesen kell meggyőződnöm. A következő vonattal azonban elindultam Odesszába, hogy a hadtestnél eligazítást kérjek. De már útközben több polgári egyén feltartóztatott azzal, hogy jó lesz innen iszkolni, mert forradalom van és ha meglátnak, agyonütnek. Ennek ellenére eljutottam a volt parancsnoksági épületig, de itt a teljes pusztulás képe fogadott. Belseje kiégve, a berendezés összetörve, az iratok szétdúlva, üvegcserép, gönc. Itt nem volt mit tenni; vissza kellett térnem helyemre azzal az új óriási gonddal terheltlen, hogy parancs nélkül mitévő legyek a rám bízott több mint ezer emberrel, magamra hagyatva, elfelejtve, két ellenséges ország határán, 800 km-re a hazai határtól!? Visszaérkezve azonnal összehívtam az alárendelt csapatok parancsnokait, feltártam előttük a helyzetet és értésükre adtam, hogy parancs híján nem áll módomban továbbra is felelősséget vállalni értük, hanem kénytelen vagyok saját embereim sorsával törődni, hogy épségben juthassunk vissza hazánkba. Szabad kezet adtam tehát nekik, és saját belátásukra bíztam, hogyan kívánnak határozni. El is széledtek hamarosan és nagyon örültek, hogy ily könnyen szabadultak. Hisz mindnyájan alig várták már ekkor, hogy végre hazatérhessenek. A neheze azonban ezzel csak most szakadt rám. Ily messze idegenben, utasítások és anyagi eszközök nélkül, ellenségektől körülvéve, élelem és pénz nélkül, igazán megoldhatatlan feladatnak mutatkozott az, ami ránk várt. Ismét csak embereimhez fordultam, megmagyaráztam nekik helyzetünket és értésükre adtam, hogy szabadon választhatnak, belátásuk szerint: aki úgy gondolja, hogy könnyebben

boldogul egyedül, az mehet, aki viszont velem akar maradni és együttesen viselni a ránk váró elkerülhetetlen nehézségeket, az maradjon. Két románajkú kivételével, akik hazájuk tőzsomszédságában természetesen inkább önállósították magukat, mindannyian úgy döntöttek, hogy velem maradnak. Első úticélunkul Wygodát jelöltem meg. Szekereket rekviráltunk, azokon indultunk el. Embereim jókedvűen, énekelve tették meg az utat, fehér virágot tűzve sapkájuk mellé. Kisült azonban hogy alezredesünk fél ezredével már előttünk ért ide, és amikor hírére vette közeledésünknek, kiállt a község bejárata elé, várva, hogy szekereinkről leszállva majd díszlépésben vonulunk be előtte. Tekintve, hogy ez nem történt meg, rám üvöltött és kérdezte: mi akar ez lenni. Erre katonásan jelentettem neki bevonulásunkat. Dühében sarkon fordult és faképnél hagyott. Később magához hívatott és felelősségre vont, miképpen történhetett meg *ilyen disznóság*. Jelentettem neki, milyen az általános hangulat, és hogy az emberek attól tartanak: elvágják előlük a hazatérés útját, mert legtöbb csapatunk már elhagyta ⁷¹ezt a területet. Ekkor elhatározta, hogy ő majd megérteti velük a helyes álláspontot. Összeállította tehát saját fél ezredét az én gépfegyverszázadommal együtt, de alig kezdett beszédébe, elég ügyetlenül a régi hangnemben, előlépett egy hatalmas termetű szakaszvezető és megcáfolva érveit és állításait, kijelentette, hogy nem kívánnak többé az ő parancsnoksága alatt maradni. Első felindulásában kiköpött előttük, mire hangos és fenyegető „Abzug!” kiáltásokba kezdtek, és menekülnie kellett. E sikertől vérszemet kapva, a szakaszvezető azt ajánlotta, hogy most már ők maguk válasszanak maguknak parancsnokot. Legnagyobb meglepetésemre közfelkiáltással engemet jelöltek meg, mint akinek szavára hajlandók hallgatni és parancsaimat teljesíteni. Kimondhatatlanul megörültem a bizalom illetően megnyilvánulásának, de meg is hökkentett, mert ezzel a legsúlyosabb felelősség hárult rám. Feltehetően ezek szerint én voltam az első *szovjet módra megválasztott parancsnok* az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében. Kijelentettem, hogy csak abban az esetben tudok eleget tenni megbízásuknak, ha parancsaimat és utasításaimat feltétlenül teljesítik. Ezt vállalták, és ezzel az izgalmas nap befejeződött. Másnap tájékozódás és az átvétel céljából szerettem volna még alezredesünkkel szót érteni, ő azonban hallani sem akart rólam, sőt még azt kívánta, adjak neki egy fogatot, melyen poggyszával együtt elérheti a vonatot. Elindult, de útközben egyik járőrünkkel találkozott, akiről azt hitte hogy érte jöttek. Erre kiugrott a kocsiból, és az állomásig hátralévő utat börtöndjeivel együtt, gyalog tette meg. Így menekült meg mindazon veszedelemtől és bajtól, ami rám szakadt, és amit neki kellett volna végigszenvednie. Mégis engem tartott egyedüli bűnösnek és kezdeményezőnek saját sorsa miatt. Helyette később ezredparancsnokunkkal sikerült az összeköttetést felvenni, tőle eszközöltem ki az engedélyt, hogy önállóan hazaindulhassunk. Meg is indultunk gyalog Razdjelnaja felé, ahonnan állítólag már vonaton lehetett útunkat folytatni. Itt óriási felfordulást találtunk, mindenki az itt maradt hadseregellátó raktárak készleteit fosztogatta, miközben sok tragédia játszódott le. Mi ennek ellenére tűrhető módon tudtunk bevagonírozni, sőt ételmezt és két vagon marhát is kerítettünk. Az indulás azonban nagyon elhúzódott, a vasutasok szabotáltak, otthonról pedig egyre érkeztek a rémhírek. Ezek szerint Károly király lemondott, felbomlott a rend, mindenki azt csinál, amit akar, a tisztis és egyéb rendfokozatok megszűntek, fegyveresek fosztogatnak, stb. stb. E hírek főleg tisztársaimat félemlítették meg, míg a legénység elhatározta, hogy ők is köztársasági helyzetet teremtenek. Az altisztek csillagait letépték, holmijaikkal, még a kincstárival is, kereskedni kezdtek. Közbelépésemre ugyan némileg helyreállt a rend, de a fegyelem bizony nagyon is csökkenőben volt. Három napi utazás után, miközben többször fosztogatók támadtak ránk, elértük a besszarábiai határállomást és azt reméltük, hogyha átjutunk a határon, már biztonságosabbá válik hazautazásunk. Itt azonban egy bizottság működött, mely a hazatérő hadifogoly- és egyéb szállítmányokat fogadta. Hamarosan vagy 15 000 hadifogoly gyűlt itt össze, némelyek már napok óta nem kaptak ellátást, mások, akik itt némileg már otthon érezték magukat, fegyverek után néztek és zsákmányolni indultak. Helyzetünk így egyre veszélyesebbé vált. Napközben nem volt baj, de éjjel megtámadtak minket is és csak nagy nehezen tudtuk őket szétverni. Végre sikerült kiharcolnom, hogy vonatunkat átengedték

Podwoloczyszkára, de itt is nagy volt a zűrzavar. Ráadásul megjelent egy katonákból és polgári egyénekből álló bizottság, mely azzal tartóztatott fel minket, hogy az új kormány parancsára minden csapatot, mely a Monarchia határát átlépi, le kell fegyverezni. Bemutatták az erre vonatkozó hivatalos írást is. Sem én, sem embereim erről még csak hallani sem akartunk, ezért némi töprengés után 72-úgy határoztunk, hogy várakozási álláspontra helyezkedünk, hátha időközben adódik valamiféle megoldás. Közben látnunk kellett, hogy az egyre-másra érkező csapatok leadják fegyvereiket. Különösen sok tűzéri fegyver és felszerelés halmozódott fel az állomás előtti réten, belőlük szinte hegyek keletkeztek. Végre egy magyar honvédező öreg ezredes parancsnok szabadított ki a kényes helyzetből. Ő a Krimről hozta el embereit gyalogmenetben, és itt szabályos kettősrendekben tartotta bevonulását. Az előírásoknak megfelelően jelentkeztem nála, közöltem a helyzetet és kértem utasításait. Amikor neki is átadták a kormány parancsát, kijelentette, hogy a parancs az parancs, és eleget tett a felszólításnak, mondván: utóvégre nem háborúzni megyünk haza. Végleg mégis csak akkor határoztam el magamat e fájdalmas és megalázó rendelkezés végrehajtására, amikor észrevettem hogy embereim már kezdenek egyenként átszökni a határon, ahol fegyvereik ellenében szabad utat kaptak a hazatérésre. A kényszerhelyzetnek engednem kellett. Az eltérő nyomtáv miatt más vagonokat kaptunk, de sok akadályt gördítettek elindulásunk elé. Először nem akadt mozdony, azután nem volt mozdonyvezető, végül meg pénzt követelt az állomásfőnök, 18 000 koronát! Nagynehezen összekotortuk a pénzt, egy mozdonyvezetőt nagy ígéretekkel rábírtunk, hogy továbbvigye vonatunkat, a szennyes marhavagonokat kitisztítottuk és némi szalmát kerítettünk beléjük. Csigalassúsággal végre elindultunk, de egy teljes napot vett igénybe a 30 km-es út Tarnopolig. Mérhetetlenül megbotránkoztatott minket, hogy itt egy fegyveres csapat fogta körül vonatunkat és hivatalos ellenőrzés címén, végigfosztogatta kocsijainkat, dacára, hogy a kapott nyugtákat felmutattam nekik. Itt hallottuk, hogy előző nap egy lengyel vonatot, mely ellenállást kísérelt meg, teljes gőzzel vakvágányra vittek, és amikor a kocsik egymásba szaladtak a bakoknál, legéppuskázták az életben maradtakat. Minket egy mellékvágányon napokig hagytak rostokolni. Ha nem akartunk végleg itt ragadni, magunknak kellett továbbjutásunkról gondoskodni. Szereztünk is egy mozdonyt, egy gépészmérnök tartalékos tisztünk vállalta a mozdonyvezetést, fűtőanyagot pedig úgy hordtunk össze. De milyen utazás volt ez! November vége felé jártunk, havazott, mínusz tíz fok körül volt a hőmérséklet. Hiányos öltözékben, nyitott tehervagonokon, alig valami élelemmel indultunk neki a havas Kárpátoknak. Sokan megfáztak, összefagytak, többen meg is fagytak és meghaltak. Pizkosan, rongyosan, ápolatlanul lassan olyanok voltunk, mint a kőkorbeli emberek. Mégis minden megállóhelyen újabb fosztogatásoknak voltunk kitéve. Stryjbe érkezve, épp a tiszt kocsija körül várt ránk egy fegyveres fosztogató csapat. Fegyvertelenül túrnunk kellett, hogy még az utolsó megmaradt kevéske holminkat is elrabolják. Mikor azonban azt követelték, hogy vetközzünk le és adjuk át ruháinkat is, felindultságomban, halálmegvetéssel rájuk vettem magamat, és kilöktem őket a kocsiból. Az így támadt zűrzavarban és a sötétségben csak úgy menekültem meg, hogy vonatunk újra elindult. De Skolében újabb halálos veszélybe kerültünk. Itt egy szembejövő katonaszállítmány miatt vonatunkat feltartóztatták. Ezek Magyarországon át hazájukba igyekvő idegen katonák voltak, akik mikor megtudták, hogy mi magyarok vagyunk, megrohanták vonatunkat és még gépfegyvertűz alá is vették. Aki tudott, kiugrott és a közeli erdőbe menekült. Én benmaradtam a vagonban, de észrevettek és itt újból megisméltődött a styji jelenet. Éjjel lévén, sikerült hátrajutnom az utolsó kocsik egyikébe, melyben szlovák katonák voltak, akiket útközben felvettem vonatunkba, ők aztán hálából, maguk között rejtettek el. Végre ennyi veszedelem és viszontagság után elértük a magyar határt, ahol könnyezve öleltük át az itt állomásosó honvédezőségeket. Legelőször a hazai eseményekről kívántunk híreket hallani, hisz 73-már másfél hónapja el voltunk tőlük vágva. Közben élveztük a forró teát, amit egy öreg zsidó kínált poharanként egy koronáért, ami akkor még hallatlanul magas ár volt, de még jobban élveztük azokat a beszámolókat, melyek megcáfolták az utazásunk alatt hozzánk eljutott rémhíreket. Megtudtuk, hogy otthon rend van, a katonák

zsoldot kapnak stb. Másnap Voloczra érkeztünk, ahol egy legénységi konyha ellátott bennünket napok után az első főtt étellel. A nagy forgalmi torlódások miatt innen csak igen lassan jutottunk tovább, ezért Csapon újabb elhatározásra kényszerültem. Összegyűjtöttem megmaradt embereimet, megmagyaráztam nekik, hogy mivel sem élelmünk, sem pénzünk már nincs, kénytelen vagyok mindenkit saját útjára bocsátani. Előbb még egy tőlem telhető, szép intelmekkel teli búcsúbeszédet intéztem hozzájuk, majd katonásan elkészöntem tőlük. Ők azonban nem oszlottak rögtön szét, hanem egyik szóvivőjük mindnyájuk nevében, szinte könnyek között köszönte meg a hozzájuk való jóságomat és gondoskodásomat, mire hatalmas éljenzéssel vettek búcsút az együtt töltött, hosszú háborús évektől.

Ezután felkerestem az állomásparancsnokságot, és az iránt érdeklődtem, hol található nálunk meg otthoni kiegészítő parancsnokságunkat, hogy legalább mi tisztek ott jelentkezhessünk. Nagynehezen megtudtuk, hogy Makóra kell mennünk, mert káderünk Aradról oda volt kénytelen menekülni. Jelentkezésünk után néhány napi szabadságot kaptunk, hogy rendbehozhassuk magunkat. Ezt én arra használtam fel, hogy hazautazzam Sopronba. Ez a háború utáni utazás – még az előttem lévő kedves viszontlátás örömeivel és az átélt viszontagságok ellenére sem – jelentett valami nagy élvezetet. A vasutak akkor fűtetlenek voltak, az ablakok kitörve, az ülések bőr részei kivagdósva, a szíjak leszerelve, a közlekedés lassú és bizonytalan. Ezenkívül folytonos ellenőrzés járta, mindig kerestek valakit vagy valamit. Odahaza nagy örömmel fogadtak, de hamarosan rá kellett ébrednem, hogy öreg szüleim és két kishúgom, nagyon szomorú körülmények között élnek. A sok izgalom, vagyoni és megélhetési körülményeik leromlása és kilátástalansága erősen megviselték szüleim idegzetét, akiknek 15 éves húgom keresete jelentette az egyedüli megélhetési forrást. A nagyon szomorúan és szűkösen megünnepelt karácsony után ismét vissza kellett térnem Makóra. Érdekes volt a különbség az ország e két területe között. Amíg pl. Makón 8–10 koronába került egy kg zsír, addig Sopronban ennek 50–60 korona volt az ára, és ugyanez volt a helyzet a többi szükségleti cikkekénél is. Ezenkívül nyugaton már alig lehetett valamit is kapni, míg itt keleten minden megvolt bőségben, de persze csak annak, aki meg is tudta fizetni. Hazulról elhoztam polgári ruhámat, most már ebben jártam állandóan, ami lehetővé tette számomra, hogy a forradalmi állapotok felől behatóbban tájékozódjak. Eddig ui. csak spontán igazságérzetemből kifolyólag álltam mindig a gyengébbek mellé, az emberek iránti megbecsülés pedig arra készítetett, hogy ne tekintsem az illetők társadalmi állását, hanem mindenkivel aszerint viselkedjem, ahogy azt magatartásával megérdemli. Itt most fel kellett figyelmem arra, hogy új világ van kialakulóban, hisz Makón is munkáskatonatanács vette át az intézkedést. A régi vezetők eltűntek, tiszteknek pedig nem volt tanácsos az utcán mutatkozni. Minthogy a forradalmak indító okaival nagyjában tisztában voltam, igyekeztem megismerkedni az elméletekkel is. Elolvastam tehát minden újságot, brosurát, kiáltványt és rendeletet, amihez csak hozzáférhettem, és elmentem meghallgatni az első szabadtéri nagygyűlést is. A szónok Kun Béla volt. A hír, hogy beszélni fog, már napokkal előre izgalomba hozta a várost. Meg is telt a Fő tér zsúfolásig, és a nép nagy meglepődéssel hallgatta a régi rend ellen szóló szavakat, annál is inkább, mert a város végében egy csendőrlaktanya **74** is volt, ami már régen szemet szúrt, szálla volt a szegénység szemében. Amikor az erre vonatkozó első felkiáltások elhangzottak, a tömeg zúgva reagált rájuk. Kun Béla egy esetleges vérengzést elkerülendő, igyekezett a felborzolt kedélyeket némileg megnyugtani, de ezzel már kissé megkésített, mert a tömeg megindult a csendőrlaktanya felé azzal, hogy meglincseli őket. Közben ismeretlen helyről eldördült egy lövés, erre a jelen lévő fegyveresek szintén lövöldözni kezdtek, mire a nép szerteszaladt a mellékutcákba és a kapuk alá, de az eszeveszett lövöldözésnek így is nyolc halottja volt. Ettől még jobban felingerelve, most már a csendőröket okolták minden bajért, és megrohmozták laktanyájukat. A csendőrök azonban még idejében kerekelt oldottak, így csak a két kapuórt sikerült elkapni, véresre verni és bekísérni a városházára. Közben sor került egyes urakra is. Szegedről karhatalom érkezett, de az úri osztály már ebben sem bízott, és hajlandó volt inkább a szerbeket is segítségül hívni a Maroson túlról. Csakhogy ezek nem voltak hajlandók az urak mentésére

sietni, sőt a hozzájuk menekült csendőröket is lefegyverezték és internálták. Engemet ezután Szegedre, egy honvédhuszárezred gépfegyverszázadához vezényeltek át, melynek egy őrnagy volt a parancsnoka. A legénység rá se hederített, ő pedig tehetetlen volt velük szemben. Elhelyezésünk piszokban és sárban álló barakokban volt, mert a laktanyákat a megszálló csapatok foglalták el. Ezeket a viszonyokat sehogyan sem bírtam, és minthogy szüleim is állandóan sürgettek, hogy legyek segítségükre, kértem Sopronba való áthelyezésemet. Dacára hogy a soproni ezred idegen volt számomra (én aradi „3-as közös” voltam), mégis sikerült az altisztek között néhány régi ismerőst felfedeznem, köztük Muth János főpatkolómestert. Ezek hamarosan elterjesztették jó híremet a legénység között, úgyhogy barátságos viszony alakult ki közöttünk. Annál érthetlenebb volt a tisztek tartózkodó, sőt ellenséges viselkedése. Amikor első ízben mentem ki a laktanyába, pontosan avval az alezreddel találkoztam össze már a kapuban, akit a legénység a frontról elzavart. Érthető, hogy amikor megláttam, meghökkentem és nagyot dobbant a szívem. Ő azonban tárt karokkal sietett elém és örömet színelve üdvözölt. A tisztikar többi része azonban teljesen elzárkózott előlem, ami érthetlenné tűnt, hiszen teljesen ismeretlen emberekről volt szó. Évekkel később tudtam csak meg, hogy éppen ez az alezredes értesítette őket személyemről, és figyelmeztette őket, hogy jó lesz vigyázni, mert „nagy vörös” vagyok. Minthogy akkor erről még nem tudtam, én is hasonló magatartást tanúsítottam társaimmal szemben. 1919. március 21-én kikiáltották a proletárdiktatúrát! Erre átvettem a gépfegyverszázad parancsnokságát és bekapcsolódtam a rendes szolgálatba. Muth lett az ezred politikai megbízottja, és tőle, valamint a részére juttatott újságokból és nyomtatványokból elméletileg tovább képeztem magamat. Csakhamar olyan tájékozottságra tettem szert, hogy amikor ezredünk egy mandátumot kapott a munkás-paraszt-katonatanácsba, egyhangúlag engemet jelöltek ki oda küldöttnek. A gyűléseken szorgalmasan részt vettem, a kapott szempontokat igyekeztem megvalósítani, és tartottam az összeköttetést Entzbruder Dezsővel, aki akkor mint a katonai népbiztosság vezetője, felettesünként szerepelt. Századommal bensőségesen foglalkoztam, és a rendes kiképzésen túl igyekeztem embereimet mindazzal megismertetni, amit magam is tudtam, és őket a proletárhaza megbízható katonáivá nevelni. Mindez persze csak a legnagyobb nehézségek árán vált lehetővé. Az emberek nagy része nem ismert fegyelmet, először őket kellett meggyőzni, a tisztikar minden szolgálatot szabotált, tevékenységemet árgus szemekkel figyelte, lehetőleg akadályozta, és kémekkel vett körül. Ehhez egyik altisztemet is felhasználták, akit pedig bizalmamba fogadtam, és ezért intenzíven foglalkoztam vele. Azt hittem, hogy majd jó kiképzőként tudom felhasználni. Ő azután szinte minden szavamat besúgta megbízóinak, akik közül különösen Szmrecsányi huszárőrnagy, a püspök öccse gyűlölt engem legjobban. Előadásaimat politikai biztosunk többnyire végighallgatta, és Entzbruder hozzájárulásával engemet bízott meg helyettesítésével, valamint az ezred politikai iskolájának vezetésével. Serény és nehéz működésem közepette beköszöntött *május 1-e!* Megünneplésére nagyszabású előkészületek történtek. Utasítás jött, hogy a felvonulásban mindenkinek részt kell vennie. Kevés lovunk lévén, csak egy lovasszakaszt állíthattunk össze, ennek vezénylésére tehát azonnal jelentkeztem. A többieknek gyalogosan kellett kivonulni. A nagy napon a Széchenyi téren álltunk fel, és miután az ünnepi szónokok megtartották beszédeiket, megindították a menetet. Az intézkedés úgy szólt, hogy a lovasszakasz vegye át a vezetést, és így abban a kitüntetésben részesültem, hogy én vezethettem végig a városon a díszfelvonulást, az első szabad május 1-én! Ezzel ellentétben tisztjeink csak vonakodva, fancsali képpel álltak be a menetbe, ahol igyekeztek magukat minél láthatatlanabbakká tenni. A párt és a város vezetősége az Ikvahíd melletti villamosmegállónál fogadta a felvonulást, itt vezényeltem előttük a fővetést és a díszmenetet.

Az ezt követő időben tovább folytattam kiképző- és felvilágosító munkámat az ezrednél, és sikerült is tűrhető fegyelmet tartó századokat összekovácsolnom. Közben otthon is folytattam „agitációm”. Minthogy azonban szüleim háztulajdonuk államosítása miatt még nehezebb anyagi helyzetbe kerültek, és már csak az én támogatásommal és húgom keresetével tudták létfenntartásukat biztosítani, nagyon nehéz

volt őket az új rendszer helyességéről meggyőzni. Ugyanígy festett a dolog a legtöbb ősi polgári családnál, ahol a régi világ csökevényei és a vallás nem engedte őket az új világba beilleszkedni. Családunknál a mindennapi vitáknak mégis lett annyi eredménye, hogy apám és dolgozó húgom kezdték magukévá tenni az általam megvilágított elveket, és ha otthon ellenérveikkel szembe is szálltak velem, kifelé, mások előtt az én álláspontomat fogadták el. Emiatt édesapámat az egész rokonság azzal támadta: „Az Anti egészen megbolondította szegény Pepi bácsit.”

A diktatúra alatt a város lakossága elég higgadtam viselkedett, és csak egyszer, április elején került sor nagyobb megmozdulásra. Ez volt az ún. „ponzichter-lázadás.” A gazdapolgárokat ugyanis bujtogatták a rendszer ellen, hogy szüleiket a kormányzat ki akarja vágatni. Összegyülekeztek tehát és nagy lármával felvonultak a Várkerületen, onnan a Széchenyi térre, igyekeztek, és útközben gyalázták a proletárdiktatúrát, a felismert szocialista vezetőket pedig bántalmazták. A kivonult katonaság a Széchenyi téren tartóztatta fel őket, ahol lövöldözésre került sor és többen meghaltak. Engemet ezalatt a Lackner utcai törvényszéki épület védelmére vezényeltek ki. Itt géppuskásaimat a legelőnyösebb helyekre állítottam fel. Alig végeztem ezzel, kit látok a lépcsőn lejönni? László Miklós ezredest, az első világháború előtt első századparancsnokomat. (Horthy alatt ő lett a Duna–Tisza közti csapatok főparancsnoka.) Első érzésem a viszontlátás öröme volt, de ő olyan lenéző és izzó gyűlölettel áthatott pillantást lövellt felém, hogy azonnal megtorpanva, szótlánul néztem, mint hagyja el, rám se hederítve, az épületet. Hasonlóan viselkedtek velem szemben a legtöbben azok közül, akik azelőtt jóbarátságban voltak velem, mert az a társadalmi réteg, amelyhez eddig számítanom kellett magamat, teljesen megtagadott. Az ő szemükben „osztályáruló” lettem és sajnos már közeledett is az újabb fordulat.

Augusztus első napjaiban megdőlt a 133 naos Tanácsköztársaság! Július vége felé súlyosan megbetegedtem, betegszabadságot kaptam. Ez idő alatt egyre 76 nagyobb nyugtalanság és bizonytalanság vett erőt a népeken, de ebből csak kósza hírek jutottak hozzám, úgyhogy a köztársaság bukása nagyon váratlanul ért. Akkor döbentem rá a változásra, amikor már a második napon parancsot kaptam, hogy délután három órára jelenjek meg a tiszti gyűlésen. Pontos időre megjelentem, de jó félóráig megvárattak, majd az egyik nagyobb helyiségbe vezettek, ahol az ellenforradalmár tisztek körülfogtak és előlépett az annak idején elzavart alezredes és német nyelven a következőket mondta: „Kapitány úr! Zalay alezredes úr átvette a laktanya parancsnokságát, én vagyok a helyettese. Az ő parancsára ön le van tartóztatva! Uraim, vezessék el!” Fentieket halálsápadtam és láthatóan bizonytalanul mondta, mert nem volt biztos, hogy mi fog erre történni. Én viszont szótlánul tudomásul vettem a parancsot, mire két kapitánytársam közrefogott és a laktanya hátsó végében lévő egyik melléképülethez vezettek, ahol egy mocskos, kőpadlós, férgektől hemzsegő elhagyott kamrába zártak. Tiltakoztam, mert azt hittem, lesz bennük annyi emberség, hogy nem hagynak itt, de szótlánul faképnél hagytak. Ez a helyiség sötét volt és mihely leereszkedtem a padlóra, elleptek a férgek. Fázni kezdtem, de nem volt semmi takaróm. Szüleimet sem volt módomban értesíteni, és így három napig étlen-szomjan tengődtem itt azzal a meggyőződéssel, hogy innen már csak a kivégzésemre vezetnek ki. Így tehát átéltem a halálraítéltek siralomházi borzalmát! A negyedik napon végre megjelent édesanyám, aki csak most értesült sorsomról, és azonnal megtett mindent, hogy innen kiszabadítson. Ugyancsak kijött menyasszonyom is nővérével, de igen rosszul esett hallanom, milyen lenézően és gögösen viselkedett velük a kapuőrsegen szolgálatot teljesítő tiszte. Mindkét látogatás új reményt csöpögtetett belém, és végre a hetedik napon bekísértek az ezredirodába, ahol a parancsnok kiadta utasítását szabadon bocsátásomra, azzal a kikötéssel, hogy nem hagyhatom el a várost. Eleinte ez örömmel töltött el, de helyzetem egyre bizonytalanabbá vált, mert nyugtalanító hírek terjedtek el vörösök megkínzásáról és legyilkolásáról. Bujkálnom kellett az emberek előtt, ami még fokozódott, amikor egy ismerősömtől megtudtam, hogy a járőrök éjjelente rátörnek a „kompromittáltak” lakására és elhurcolják őket. Jó lesz

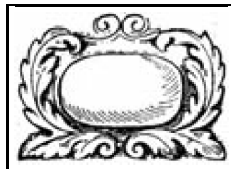
tehát, ha nem tartózkodom otthon. Így hetekig kellett bujdosnom, ami annyira kikezdte idegeimet, hogy míg a háború alatt kifogástalanul tudtam uralkodni idegrendszeremen, most szinte összeroppantam. E szörnyű helyzetnek csak akkor lett vége, amikor katonák jöttek értem, és bekísértek a 48-as laktanyába, annak is egyenest a fogdájába. Itt a foglár kikutatta zsebeimet, mindent elvett, ami nálam volt. Egy ismerős 76-os százados annyit mégis megengedett, hogy legalább szüleimet értesíthessem. Innen aztán valóban csak egy összeköttetésem maradt a külvilággal: az édesapám. Az élelmezésemről magamnak kellett gondoskodnom, de megengedték, hogy azt a börtönrácson keresztül beadhassák nekem. Ezt a nehéz és megszegényítő feladatot szegény beteg édesapám vállalta magára, és hogy fájós lábának megtakarítson valamit a hosszú útból, a laktanya hátsó részén lévő drótkerítésen mászott át kis kosárkájával. Sírhatnékom támadt, amikor ezt megláttam. Közben múltak a napok, bizonytalanságom és izgatottságom egyre fokozódott, de változás nem történt. Végre a 33. napon megtudtam, hogy Szombathelyről egy katonai ügyész érkezik, aki az én ügyemet is ki fogja vizsgálni. Ez hadbírótságot jelentett, ami a végtelenségig fokozta izgatottságomat. Az ügyész egész nap dolgozott, de velem nem történt semmi. Nagy bajomban akkor mosolygott rám egy parányi szerencse, amikor megtudtam, hogy az ügyész mellé Jóska öcsémet osztották be irnoknak. Ő ugyanis mint tűzérzászlós kapott behívót szolgálattételre, noha a Tanácsköztársaság idején ellenőrként dolgozott a főpostán. Ez úgy látszik, elkerülte katonáék figyelmét. Az ügyész nagyon meg volt elégedve öcsém munkájával, és többször elbeszélgetett vele. Egy ilyen alkalommal öcsém meg merészelte említeni, hogy bátyja is itt sýnylódik fogságban, mire az ügyész azonnal elővette irataimat, majd magához hívatott, hosszan kihallgatott, jegyzőkönyvezett és végül kijelentette, hogy fogságba vetésem törvénytelen módon történt. Ezért azonnali hatállyal szabadlábra helyeztetett. Sőt az egyenruha viselését is megengedhetőnek nyilvánította, amíg hadbírótsági ítélet ettől meg nem foszt. Öcsém be is hozta egyenruhámat, melyben egészen másképp festett kivonulásom a börtönből, mint az, amikor oda bekísértek. Két héttel később ismét értesítettek, ezúttal a katonai állomásparancsnokságtól, hogy a várost el nem hagyhatom, egyenruhát nem viselhetek, és köteles vagyok náluk naponta jelentkezni! Ennyi zaklatás nyomán már az öngyilkosság határához jutottam el, pedig az igazán keserves bajok még csak ezután szakadtak rám. Most tisztí becsületügyi eljárást indítottak ellenem; ennek izgalmai, szabály ellenes levezetése és véget nem érő zaklatásai, a következő évben összehívott tisztí gyűlés izgalmai annyira kimerítettek, hogy már védekezni is képtelen voltam az ellenem felsorakozott hazug rágalmak ellen. Amit elkövettem, amellet férfiasan kiálltam, de a rágalmak ellen tehetetlen voltam. A rámszegezödő több mint 30 gyűlölködő szempár láttán beláttam, hogy itt semmi irgalomra nem számíthatok, ezért nem maradt más megoldás számomra, mint lemondani rendfokozatomról. Ezzel azonban derékba tört életpályám olyankor, amikor korom, rokkantságom és priuszom miatt teljesen kilátástalannak látszott új pályát kezdenem. De még egyszer rámvillant egy gyenge reménysugár, amikor egy ismerős tábornok, Mocsáry Jenő került Sopron vármegye katonai parancsnoksága élére. Háború előtti és alatti magatartásom, valamint harctéri érdemeim és kitüntetéseim alapján sikerült kieszközölnie, hogy mint rendfokozat nélküli huszár ugyan, de mégis 18 évi beszámított katonai szolgálat alapján, nyugdíjat biztosítottak számomra. Két teljes évig tartott ez a siralmas állapot, mely alatt sem foglalkozást nem tudtam vállalni, sem elszegényedett szüleimen nem tudtam segíteni. 1921-ben azonban, idegenben, egy harmadik véletlen szerencse folytán álláshoz juthattam. A magyaróvári főhercegi iparvállalatokhoz vettek fel folyószámlavezetőnek. Mérhetetlen szorgalommal az évek folyamán, a központi irodák főkönyvelője, majd az üzemek helyettes vezetője lettem. Ekkor már teljesen jóra fordulhatott volna sorsom, ha nem függött volna állandóan felettem Damoklész kardja azért, hogy felfedezik vörös voltomat. Hogy ezt elkerüljem, lehetőleg visszavonultam, csak munkámnak és otthonomnak éltem. Tizenkét év múlva azonban, egy volt tisztársam intrikái folytán, a katonaság érdeklődni kezdett múltam iránt, és ennek az lett a következménye, hogy véget-hosszat nem érő újabb katonai becsületügyi vizsgálatok indultak meg ellenem. Ezek főleg azért voltak ideggroncsolók, mert

munkaadóm előtt titokban kellett maradniok, ha el akartam kerülni azonnali elbocsátásomat. Különösen megnehezítette ezt az a körülmény, hogy ezen vizsgálatok egyike Győrött, másika pedig Székesfehérvárott került lefolytatásra, és minden egyes kihallgatásra oda kellett utaznom. De minden hiábavalónak bizonyult. Három évi zaklatás után, 16 évi becsületesen végzett munkásságom ellenére, azonnali hatállyal elbocsátottak. Más helyünk nem lévén, Sopronba, szülői házunka kellett költöznünk, ahol egy kis cselédszobát bocsátottak rendelkezésünkre. Itt tengettük tovább szűkösen életünket. A lelki megrázkódtatásokon kívül még szerencsétlenül is jártam, mert lábamat törtem, úgyhogy a felszámolással és költözködéssel járó minden fáradtság feleségem nyakába zúdult.

78Az erdélyi bevonulás idején, 1940-ben – mindezek ellenére – SAS behívót kaptam, és minthogy most már nem volt rendfokozatom, közlegényként kellett keserves körülmények között negyedévet leszolgálnom ott, ahol még a hadtestparancsnok, v. Bakay Szilárd excellenciás altábornagy úr is, valaha katonai alantosomal volt. Néhány tartalékos még csak méltányolta nehéz helyzetemet, de a legtöbb tiszt megvetéssel fordult el tőlem. Amikor Magyarország is belépett a második világháborúba, újból behívtak, ezúttal azonban sikerült magamat a Szovjetunió elleni küzdelemből kivonni, részint rokkantságomra való tekintettel, másrészt azzal, hogy légószolgálatra fogtak. Felelősségem tudatában nyíltan feltártam múltamat, az akkori légóparancsnok, Molnár János rendőrtörzsfelügyelő azonban biztosított, hogy tudomásuk van minderről, és a III. sz. városi légóközrethozottak be parancsnokhelyettesként. Itteni tevékenységemről az a hivatalos napló ad számot, mely a Liszt F. Múzeum dokumentum gyűjteményébe került.

A felszabadulás végre az én részemre is meghozta a szabadságot, és pontot tett eddigi kálváriámra. De akkor már ismét súlyos beteg voltam, úgyhogy csak írásban jelentkezhettem a pártba. Felgyógyulásom után kettőzött érdeklődéssel vettem részt a gyűléseken, valamint az előadásokon. Anyagi helyzetem miatt a városi vízműveknél vállaltam kereső foglalkozást, de itt csak mérőleolvasó, majd számlázó beosztást kaptam, és nagyon bántott, hogy senki sem méltatta régi érdemeimet azzal, hogy valami megfelelőbb beosztásba helyeztek volna. Pedig elvhűségem, megbízhatóságom, munkabírásom, bőséges nyelvtudásom és sokoldalú tapasztalataimnál fogva, képesnek éreztem magamat bármely vezető állás betöltésére is...

A munkaspártok egyesülése idején – melyben én is közreműködtem – munkatársaim bizalmából üzemi párttitkár lettem, és mind ezen működésemért, mind egyéb társadalmi ténykedésemért sok elismerést kaptam, a megyei pártbizottság pedig külön pártmunkásigazolvánnyal tüntetett ki. A 40-es évforduló alkalmával, a soproni 19-es veteránok közül elsőnek nekem nyújtották át az Elnöki Tanács emlékérmét. Minthogy a felszabaduláskor azonnal közlegényből alezredessé léptettek elő, és 43 évi szolgálati idő beszámításával nyugállományba helyeztek, most koromnál fogva – a nagy jubileum évében – túllépek 80. évemet – mint nyugdíjas csendben éldegélek Sopronban, hűséges és minden bajomat velem megosztó feleségemmel együtt, gyönyörködve mindabban, amit pártunk és kormányunk elér azon az úton, melynek elindításánál 1919-es tevékenységemmel én is részt vállaltam, és amelyért annyit szenvedtem.

79 Környei Attila: A forradalmak vázlatos soproni eseménynaptára

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Környei Attila: A forradalmak vázlatos soproni eseménynaptára / 1917

1917

Március 16. Az oroszországi polgári forradalom első híre a soproni sajtóban.

Május 1. Első munkásünnep a háború alatt Sopronban és Brennbergben.

Május 10. Sztrájk a vasöntödében és a villamosvasútnál.

Május 14–15. Sztrájk Brennbergben a rossz ellátás miatt.

Június 14. Megalakul a soproni választójogi blokk a polgári demokrata, a radikális és a szociáldemokrata párt egységfrontja. (Zsombor Géza, dr. Schwarz Sándor és Fischl László az elnökei).

Június 27. Sztrájkmozgalom a vasöntödében.

Október 22. Szociáldemokrata választójogi nagygyűlés a színházban.

November 9. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom első hírei a soproni sajtóban.

November 11. A szovjet kormány békefelajánlásának első híre a sajtóban.

December. Szocialista pártkör alakul.

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Környei Attila: A forradalmak vázlatos soproni eseménynaptára / 1918

1918

Január 12. Asszonyok éhségtüntetése az alispáni hivatalban.

Január 19–21. Sztrájk Brennbergben a breszti béketárgyalások támogatására.

Január 20. Asszonyok megostromolják a soproni dohánytőzsdét.

Január 22. „Mit akart a Galilei kör?” Soproni galileisták (Geleji Dezső) nyílt levele a Sopronvármegyében, amelyben felismerik az orosz proletárforradalom követésének szükségét.

Február 10. Megalakul a Munkások Gyermekebarát Egyesülete.

Március 4. Háborúellenes zendülés Fertőrákoson egy katonaszökevény miatt.

Április 3. Több száz hadisegélyes asszony éhségtüntetése a városházán.

Április 22–V. 2. A brennbergi bányászok sztrájkja.

Április 24. Bevonultatják a brennbergi bizalmi férfiakat, a sztrájk ettől kezdve politikai, háborúellenes sztrájk lesz.

Április 30. A Jacoby szivarkapapírgyár munkásnőinek sztrájkja.

Május 1. Szocialista nagygyűlések.

Május 2. A brennbergi munkások feltételesen felveszik a munkát. Ettől kezdve az év végéig feszült hangulat és állandó szabotázs Brennbergben.

Május 18. Hadifoglyok sztrájkja a fraknói útépitésnél.

Május 22. Újabb háborúellenes mozgalom Fertőrákoson.

Május 30. Országgyűlési választás Sopronban. Töpler Kálmán, az eddigi polgármester lesz a város képviselője. Az új polgármester: Thurner Mihály.

Június. Szocialista népiroda kezdi meg működését, mely a nép panaszirodája, érdekvédelmi szerve lesz.

Június 21–25. Politikai sztrájk több üzemben, pl. nyomdákban.

A nyár folyamán több összeütközés katonaszökevények, csempészek és a hatóság között.

Október 18. Hír a Sopronvármegyében: A háborút elvesztettük.

Október 29. Baloldali politikusok gyűlésen csatlakoznak a Nemzeti Tanács programjához.

Október 31. Három baloldali párt 5-5 vezetőjéből megalakul a soproni nemzeti tanács. Elnökei: Faragó József, Fischl László, Zsombor Géza.

November 1. A nemzeti tanács átveszi a hatalmat a városban. Megalakul a munkástanács.

November 2. Katonatanácsok alakulnak.

80 November 2–8. Lázadások a megye több községében.

November 5. A munkástanács nyilvános szereplése a Nádorban.

November 7-10. Katonalázadások a megye több pontján.

November 14. Megalakul a városi katonatanács.

November 16. Munkabeszüntetés és nagygyűlés a köztársaság mellett.

November 17. Az osztrák államtanács bejelenti igényét Nyugat-Magyarországra.

November 19. Megalakul a reakciós polgári köztársasági párt. Megalakul a diáktanács.

November 20. Lenin táviratát közli a Sopronvármegye. (Az elhallgatott november 3-i távirat közlését a

forradalmi szocialisták Sopronban is terjesztett röplapja követelte.)

November 21. Thurner Mihály a város, Mesterházy Ernő a megye főispánja és kormánybiztosa lesz.

November 24. Budapesten megalakul KMP. Alapító tagjai és vezetői között ott van Kellner Sándor, volt soproni nyomdász is.

December 2. Zsombor Gézát nyugat magyarországi német népbiztossá nevezik ki.

December 6. A szociáldemokrata Berczeller Adolf lesz a nemzeti tanács elnöke.

December 8-i dátummal megjelenik a Munkástanács és az Arbeiterrat hetilapok első száma.

December 15. Megalakul a nem tényleges katonák reakciós szövetsége.

December 16. Brennbergben merényletet követnek el Blasián Viktor bányaigazgató ellen. Blasián elmenekül.

December 17. A brennbergi bányászok memorandum elfogadtatásával szabályozzák a bánya munkáját.

December 19. Kellner Budapesten megalakítja a nyomdászok kommunista csoportját.

December 20. Közvetlen kereskedelem indul Sopron és Bécsújhely között.

December 27. Kellner „Bolszevizmus vagy demokrácia?” című cikke a Typographiában.

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Környei Attila: A forradalmak vázlatos soproni eseménynaptára / 1919

1919

Január 8. A munkástanács átveszi a hatósági munkaközvetítő irányítását.

Január 12. Heyermans Remény c. drámája előadásával szocialista előadássorozat indul a színházban.

Január 13. Véres összetűzés Feketevároson.

Január 19. Kommunista diákok „felrobbantják” a diáktanácsot.

Január 23. Hadiözvegyek tüntetése a városházán.

Január 27. Megjelenik a német néptörvény.

Január 28. A munkástanács ülésén ünnepi felszólalásban búcsúznak Adytól.

Február. Szocializálják a Ganzoni uradalmat.

Február 12. Lázadás Sopronudvaron.

Február 13. A munkástanács feljelentést tesz Tóby József reakciós tanár, a Polgárszövetség dunántúli ágense ellen. A katonatanács Tóbyt kiutasítja a városból.

Február 14. Február 16-i dátummal megjelenik Bors László Soproni Tükör című kommunista hetilapjának első száma.

Február 21. A KMP vezetőit, köztük Kellner Sándort Budapesten letartóztatják.

Február 25. Szocialista matinén előadják Goorkij Éjjeli menedékhely című drámáját.

Március 3. Bors László cikke a KMP vezetői mellett a Soproni Tükörben.

Március 4. Feloszlik a nemzeti tanács. Helyét szűkebb, kinevezett testületnek, a néptanácsnak adja át.

Március 6. A csornai munkástanács megakadályozza a község élelmiszerkészletének elszállítását.

Március 12. Megalakul a városi néptanács. 10 tagja közül 7 szocialista.

Március 14. Szocializálják a gráci vasgyár két soproni gyárát.

Március 22. A tanítók megyei gyűlése követeli az iskolák azonnali államosítását.

Március 23. Öttagú direktórium veszi át a város és megye vezetését.

Tagjai: Berczeller Adolf, Knapp Gábor, Fischl László, Faragó Géza, Entzbruder Dezső.

81 Március 24. Az eddigi közigazgatás helyére szaktanácsok alakulnak.

Március 28. Kellner Sándor teljhatalmú politikai megbízott Sopronba érkezik. Népbiztosi hivatalok veszik át a város és megye igazgatását. Megalakul a forradalmi törvényszék.

Március 30. Szalai István soproni pilóta kommunista röplapokat szór le Bécs és Bécsújhely fölött.

Március 31. Megalakul az első soproni vörös hadtest.

Április 2. Művész szakszervezet alakul.

Április 3. Kellner Sándor kiadja a szocializálási rendeletet. A 20 munkásnál többet foglalkoztató üzemeket szocializálják, szocializálási megbízott: Szekeres Márton. Gazdagpolgárok véres zendülése.

Április 4. Megalakul a fejmunkások szakszervezete.

Április 6. A gazdagpolgárok nagygyűlésen állnak a Tanácsköztársaság mellé.

Április 6-7. Ellenforradalmi zendülés Fülesen.

Április 7. Tanácsválasztások.

Április 8. Szocializálják a fürdőket és a közjóléti intézeteket.

Április 9. Megalakul a tanítók megyei szervezete.

Április 10. Sopron város munkás-, katona- és paraszttanácsának alakuló ülése.

Április 11. Járási tanácsok alakulása.

Április 11. Járási tanácsok alakulása. Szocialista diákok elhatározzák szervezetük megalakulását. Az első

proletárhangversenyen Haydn B-dúr miséjét adják elő. Ezután hetente vannak munkáshangversenyek.

Április 13. 20 000 fős nagygyűlés a Széchenyi palota előtt. Előadók: Entzbruder Dezső és Forst Lipót bécsi kommunista vezér.

Április 16. Megalakul a megyei tanács.

Április 19. Megalakul a szocialista diákok soproni szervezete.

Április 20. 16 000 fős népgyűlés a Széchenyi palota előtt. Előadók: Kellner, Kalmár Henrik, Rónai Zoltán, Thoman (Bécs). Az első termelőségvetkezet alakulása a megyében.

Április 22. Kellner ideiglenesen Pestre távozik, helyettese Knapp Gábor.

Április 23. Az ellenforradalom megfékezésére túszoikat jelölnek ki.

Április 24. A pártiskola első előadása, Bors-Szekeres: A kommunizmus alapelvei.

Április 26. A tanács elhatározza a laktanyák lakóházzá alakítását, megkezdik a szélmalomlaktanya átépítését.

Április 27. Megalakul a KIMSZ Sopron városi és megyei szervezete.

Május 1. Lelkes népgyűlések megyszerte.

Május 4. A tanács elhatározza a munkásság felfegyverzését. Ellenforradalmi zendülés Pecsényéden.

Május 9. Választások a nyugat-magyarországi német tanácsba. Megjelenik a Nyugat-magyarországi Ifjú Proletár első száma.

Május 10. Megkezdik munkáját az alkoholelles tanács.

Május 15. A KIMSZ nyilvános nagygyűlése a Népházban.

Május 17. Megindul a munkások szabadiskolája.

Május 20. Megalakul a nyugat-magyarországi német autonómia tanácsa, a Gaurat. Német nagygyűlés a Népházban (Kaszinó). Előadók: Kun Béla, Kalmár Henrik, Rónai Zoltán, Kellner Sándor. A Gau vezetője Leser Lajos, népbiztosa Kellner lesz.

Május 22. Új intézőbizottságot választ a soproni munkástanács.

Május 24. Megalakul a kerületi ipari termelési tanács.

Május 25. Nemzetiségi nagygyűlések több horvát faluban.

Május 26. Pogány József katonai szemlén Sopronban.

Június 2. Megkezdődik a dunántúli ellenforradalom.

Június 4. Vasutasok, postások és közalkalmazottak sztrájkja Sopronban. A munkástanács a hatalom átadásáról tárgyal.

Június 5. Ellenforradalmi zendülés Kapuvárott.

82Június 5–7. Ellenforradalmár parasztok támadása Nagycenk felől. A támadást az öntevékenyen fegyvert fogott soproni munkások semmisítették meg.

Június 7. Ellenforradalmi lázadás Csornán és környékén. Győri és magyaróvári vörösőrök verték le.

Június 9–12. Az országos német tanács ülése. Politikai biztos Leser Lajos lesz.

Június 12–13. A Szocialista Párt országos kongresszusa.

Június 13. Kellner Sándor felszólalása a pártkongresszuson a párt kommunista vonalának megóvása érdekében.

Június 14–23. Tanácsok országos gyűlése. A gyűlés munkájában Sopron megyéből Leser Lajos, Kellner Sándor, Ferenczi János, Horváth Ödön, Titz Károly, Steiner Keresztély, Fischl László és Blaga János vett részt.

Június 17. A megye katonai politikai megbízottja Pffeifer János lesz.

Június 19. Kellner felszólalása a tanácsok országos gyűlése külügyi vitájában: ellenzi a csapatok visszavonását.

Június 21. A KIMSZ országos kongresszusán soproni küldött: Telegdi Pál.

Június 23. Megnyílik az Erzsébet kórház. Sopronban egészségügyi bizottság alakul. A tanácsok országos gyűlésén az országos központi intézőbizottságba a soproni küldöttek közül Kellner Sándort, Fischl Lászlót és Leser Lajost választják.

Június 29. Vidéki népgyűléseken (Beled, Szilsárkány, Felsőpulya, Csorna stb.) a parasztság a Tanácsköztársaság mellé áll.

Július 1. A soproni munkástanács újraválasztását határozza el. Ez az intézkedés a tanács szociáldemokrata jellegű átalakítását célozza.

Július 3. Munkászászlóaljakat állítanak fel Sopronban. Szamuely családja Röjtökre költözik.

Július 6. Megszűnik Kellner kormányzótanácsi megbízott tevékenysége, utóda Knapp Gábor.

Július 8. A horvát tanítók megyei gyűlése elhatározza az anyanyelvi oktatást.

Július 13. Népgyűlés a Széchenyi téren. Előadók: Gouth Antal népjóléti népbiztos és Leser Lajos.

Július 20. Nagygyűlés Brennbergben. A bányászok további vasárnapi műszakokat ajánlanak fel.

Július 21. Szakszervezetek nagygyűlése a Tanácsköztársaság melletti világsztrájk első napján. Előadók: Knapp Gábor, Kellner Sándor.

Július 23. A párizsi békekonferencia döntése után a megyei munkástanács a Magyar Tanácsköztársaság mellett maradásról határoz. Előadók: Knapp, Leser, Fürész Gyula, Horváth Ödön.

Július 25. Katonagyűlés a Népházban. A Tanácsköztársaság megvédése, Nyugat-Magyarország

tanácsrendszere mellett határoz. Előadó: Entzbruder Dezső.

Július 27. Német szocialista ifjómunkások első gyűlése.

Július 30. Budapesten az országos német tanács Nyugat-Magyarország, a német Gaunak a Tanácsköztársaságban való maradása mellett határoz. Előadó: Leser Lajos.

Július 31. A Bucharin szeminárium első előadása.

Augusztus 1. Budapesten lemond a tanácskormány. A Népházban megnyílik a proletárétkeзде. Savanyúkúton elfogják Bors Lászlót, Entzbruder Dezsőt és Salzberger Sándort. Szamuely Tibort Savanyúkút mellett megölik.

Augusztus 4. Hosszú ellenállás után a fehérek lefegyverzik a 48-as „Marx”-laktanya vöröskatonáit. A soproni munkástanács utolsó ülése.

Augusztus 9. Letenyén elfogják Kellner Sándort, Rabinovits Józsefet és Jancsó Károlyt, a Vörös Újság szerkesztőjét.

Augusztus 15. Lajtaújfalun és Lajtaszentmiklóson a munkások fegyveresen ellenállnak a fehéreknek.

Augusztus 17–18. Fertőrákoson fegyveres ellenállás az új rendszerrel szemben.

Augusztus 20. Répceszemerén a vöröskatonák ellenállását páncélvonat segítségével verik le.

83 Augusztus 22. Vas megyében Tücsökmajornál megölik Bors Lászlót, Entzbruder Dezsőt és Salzberger Sándort.

Augusztus 29. A „nemzeti hadsereg” Sopron megyében több helyen ellenállásba ütközik.

Augusztus 30. A megszálló román csapatok járőre Kapuvárig előrenyomul, majd Győrbe vonul vissza. Sopron megye a fehér „nemzeti hadsereg” martaléka lesz.

Szeptember 5. Kellner Sándort és Knapp Gábort megölik a köhidai fegyházba vezető úton.

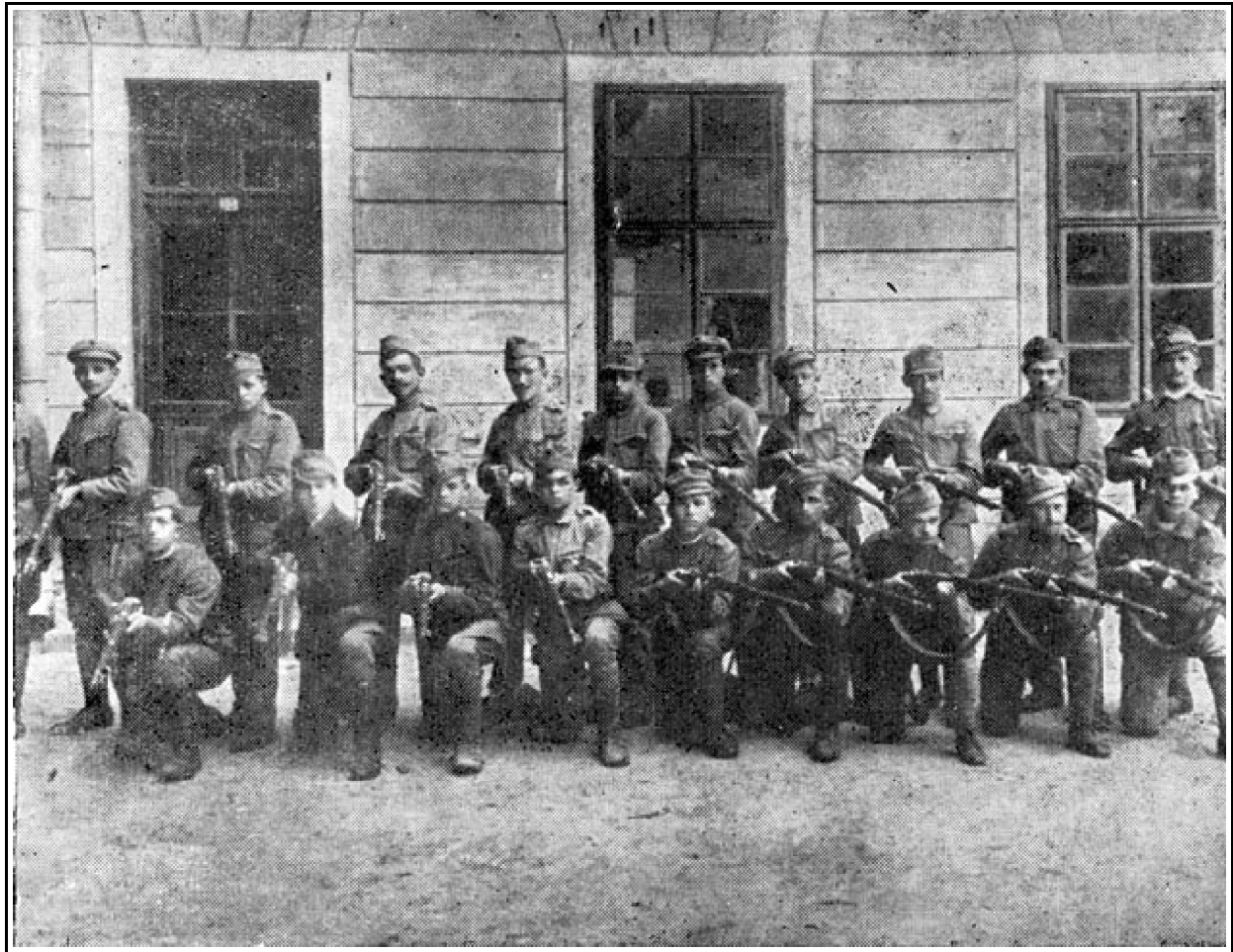
Szeptember 18. Vörös katonák még mindig ellenállnak az osztrák határ mellett.

Szeptember 21. Megalakul a MOVE soproni csoportja.

November. Állandósuló sztrájkmozgalom Brennbergben.

December 8. Nyugat-magyarországi Liga néven mérsékelt reakciós csoport alakul Budapesten és Sopronban.

December 10. Fehér banditák Bécsből elrabolják Schön Bélát és Sopronba hurcolják.

Vöröskatonák

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETI ADATTÁR / Kovács József László: Literáti Nemes Sámuel 1841-es rablóhadjárata Sopronban

Kovács József László: Literáti Nemes Sámuel 1841-es rablóhadjárata Sopronban

1. Literáti Nemes antikvárius rossz csengésű neve régóta ismert a magyar kultúrtörténetben. A hamisítót bemutatja Tóth Béla Magyar kuriózumok c. könyvében.^{1(181), 2(182)} A kultúrkincsek fondorlatos harácsolójáról Csatkai Endre rajzol sikerült arcképet a Dunántúli Szemlében.³⁽¹⁸³⁾ Literáti „gyűjtőmódszerét” Csatkai találóan foglalja össze: „...ahol megfordult, ott fű nem igen termett a kövek alatt, sőt a köveket is összeszedte, jó pénzen, de elég gyakran jó szóért csak. Maga írja le egy kőszegi–soproni kirándulását, abból kitűnik, hogy a gyűjtők ősrégi fortélyát alkalmazta. Ha valakinek csak egy darabja volt, akkor a maga nagy gyűjteményének csillogtatásával csak oda vonzotta azt az egy magányos darabot is. Egyébként a kunyerálás is bevált módszere lehetett.”⁴⁽¹⁸⁴⁾ Az Országos Széchényi Könyvtár az elmúlt években került Literáti Nemes Sámuel 1841-es évi öt kötetes útinaplójának birtokába, ugyancsak a könyvtár levélgyűjteménye vette meg Literáti több, Jankovich Miklóshoz írt levelét az 1840–42-es évekből.

Az eredeti Literáti-iratok Csatkai jellemzését igazolják, csak az őszinte megnyilatkozások fényében teljesen lefoszlik az antikváriusról a tudós máz, mellyel szívesen tüntette fel magát a nemzeti múlt önzetlen kutatójának. Egy korábbi írásomban magam is utaltam arra, hogy feltehetőleg Literáti lelkén szárad a Lackner Kristóf-féle kézírathagyaték jelentős részének Sopronból való eltűnése,⁵⁽¹⁸⁵⁾ ha erről nem is ír naplójában kifejezetten, más soproni „beszerzései” most még inkább valószínűsítik feltevésemet. Sopronról és környékéről sok személyes indulattal rajzolt képe – bizonyos fokig torzképe – önmagában is érdemes arra, hogy megismerésével teljesebbé váljék a reformkori városról kialakult ismeretvilágunk.

2. Lackner Kristóf végrendeletében könyvtárát, okleveleit és egy ezüst serlegét a Tudós Társaságra hagyta.

A Tudós Társaság a végrendelet szellemében járt el, mert nemcsak őrizte a hagyatékot, hanem a könyvtárt rendszeresen fejlesztette, törődött annak állapotával, mint ez [85](#) az 1640-ig vezetett számadáskönyvből is világosan kitűnik, ahol a Tudós Társaság évi gyűlésein számos alkalommal választott új könyvtárosának nevét feljegyzik, ugyanígy megőrik a könyvtárrendezési határozatokat. Többször esik szó arról is, hogy melyik tagnál – confoederatusnál – őrzik a könyvtárukat.[6\(186\)](#) Az eddigi Lackner-irodalomban nem esik szó a Tudós Társaság megszűnésének időpontjáról, ezt azonban elég biztonsággal az 1670-es évek elejére – a soproni evangélikus vallásgyakorlat korlátozásának időpontjára – tehetjük. Nem véletlen, hogy Lackner emlékének első író-megörökítői, Barth János Konrád és Fridelius János – mint ez az utóbb előkerült 1668–72 között vezetett névsorból kitűnik – társasági tagok voltak.[7\(187\)](#) Akik Lackner emlékét nyomtatott művekben érdemesnek tartották megőrizni, arra is vigyáztak, hogy a végrendeletben rájuk hagyott javak megmaradjanak. Így kerülhettek Lackner iratai s a Tudós Társaságban elmondott beszédei,[8\(188\)](#) továbbá a társasági számadáskönyv,[9\(189\)](#) Lackner és tanítványa, Saurau Rodulf egyetemi okmányai, Lackner palotagrófi kinevezése,[10\(190\)](#) végül a társasági tag Fauth Márk krónikája az evangélikus egyház irattárába. Innen kölcsönözte használatra a felsorolt iratokat és még sok mást a tudós helytörténész soproni lelkész, Gamauf Teofil. Gamauf hatalmas forrásgyűjtésében a felsorolt emlékekből számos másolatot találunk, így pl. a Fauth krónika csaknem teljes másolatát, de leírta vagy leíratta Gamauf Lackner iratainak szövegét is. Gamauf feltétlenül becsülettel visszaadta volna a kölcsönzött iratokat, ebben megakadályozta az 1840-ben bekövetkezett halála. A további most már eléggé világosnak látszik. Literáti járt már 1840-ben is Sopronban, és útja vagy mindjárt 1840-ben vagy a következő évben Gamauf özvegyéhez vihette. Mint a most következő Literáti-naplórészletekből kitűnik, az antikváriusnak Sopronban és környékén is voltak felhajtói, akik őt a gazdag történetírói hagyatékra figyelmeztethették. Gamauf özvegye, aki maga is segített urának a másolatok készítésében, a tudós álarcában feltűnő antikváriust bizonyára szívesen fogadhatta, s hogy mindez nem feltevés csupán, igazolja, hogy a felsorolt értékek egyszerre Jankovich Miklós gyűjteményében tűnnek fel.

Jankovich hagyatékából vásárolta meg a Széchényi Könyvtár a kéziratokat az 1850-es évek elején, a tudós társasági számadáskönyvet például 36 krajcárért.[11\(191\)](#) Lackner leveleskönyve csak úgy került el a többi kézirat sorsát, hogy azt Gamauf Teofil még nem vitte el magához másolatkészítésre.

3. Most már kapjon helyet maga a napló Sopronról és környékéről szóló része![12\(192\)](#) A naplókötetek, melyek egyben beszámolójelentések is a megbízást adó Jankovich Miklós előtt, az antikvárius bizarr egyéniségére is jellemzők. Nemes Sámuel, a feljegyzések írója, a különböző nagyságú papírlapokat kódexlapba-oklevéltöredékekbe köti, beszámoló leírásai után beragasztgat az úton szerzett XV–XVI. századi iratokból is, így szerepel az egyik kötetben a gyalókai malom XVI. századvégi elszámolása is. A Sopronról és környékéről szóló beszámoló a napló első kötetében található.

(1841 szept. 7.) „A fenn irt nap este felé érkeztem ide Csornára, azonnal a Fő tisztelendő Uraknál udvarlásom tettem, a vendég fogado, csaknem újra van építve,s’ bizonyosan a jobbak közül az Országba, Csak a Csengettyü hibádzik a’ Pintzér,s’ szolgálja elő hívásokra.” Nota Bene jelzés után arra emlékezik Literáti, hogy az 1795-ös év volt olyan forró, mint az 1841-es, „Aranka Györgytől többször hallottam, hogy 1795-be fürödén [86](#)a’ Marosba midőn ki jött a’ talpát a foro fővény ugy el égette, hogy több izbe téj feles és fa olajos káposzta lapival kötözték mig járhatott”. Ezután elpanaszolja, hogy így járt ő is: „Az én kényes antiquari tenyerem is ezen évi Július 18-kán a’ Balaton mellett Nap ernyöm réz nyele ugy meg sugorította, hogy hasonlolog borba csepegtetett fadgyuval gyógyítottam, ’s September 4^{kén} Ferentz gőszösön is oly foroságot szenvedtem...”

Nemes Sámuel útijegyzeteit gyakran megszakítják a meglátogatott személyektől kicsalt dicsérő sorok vagy

csak emlékjejegyzések, így Csorna után Sándorffy János bejegyzése következik: „Dr. Sándorffy János T. N. Sopron Vármegye Első Fő Orvosa 's Tábla bírása”. Majd ismét az antikvárius úti beszámolóját olvassuk: „Ma 8^{dikán} T T Ostfi Lajos Ur Uri lakjába Farádra meg érkezve a' tisztelendő Titkos tanácsos Urat honn ugyan nem lehetett tisztelni. Ugyan az nap Jobaházára menve Nagyságos Kapitány Toth Mihály Ur uri lakjába hol szerencsém vala tisztelni 9^{ken} Farádon háltam mind ebéden mind vatsorán több derék hazafiakkal voltam 10^{kére} Háltam Ostfi Asszonyfán a Várba 10^{kén} Érkeztem Ujj faluba át menve Sz Ivánfára- a kit kerestem honn nem találtam.”

Bár szentivánfai ügynökét nem találta meg – ilyen volt Literátinak máshol is (po. Győrben egyik ügynöke Szöny környékén gyűjtötte neki a bizánci pénzeket) – rablótja itt is sikeres volt. Ostffy Lajost sikerült rászédnie holmi tudományos indokokkal, hogy adjon át néhány családi okmányt a „Magyar Tudós Társaságnak”. Az okmány aligha jutott oda, ahová küldték! Ostffy bejegyzése azonban újabb ajánlólevél volt az ügyes antikváriusnak. A gyanútlan titkos tanácsos többek között ezt írja: (egy II. András által kiadott oklevélről van szó)

„...a Magyar Tudós Társaság (kérése) használatára ... oly világos kikötéssel adtam légyen által, hogy midőn ...altalam, vagy maradékim által vissza fog kívántatni az fönt irt Literati Nemes Samuel Urto adott nyugtatvány elől mutatása mellett Családomnak ismét vissza adattassék”. Még egy családtörténeti bejegyzése következik, Drinóczy György kanonok figyelmezteti Ostffyt arra, hogy a csornai konvent pecsétjén ez olvasható: „Sigillum Conventum Csornensis Ostianum” Drinóczy említése mellé Literáti is ír egy észrevételt megbízójának, Jankovich Miklósnak: „Ezen fő t. Drinotzi Urral ki igen kedves egy férfi énnékem is igen igen jo uram Nagyságodnak és Jernei Urnak levelezésbe jo volna lenni sok kintsei vagynak titokba.”

Nemes Samu útja tovább is Vas megyén át visz, meglátogatja Szelestey Lászlót, aki bejegyzí a naplóba, hogy „Nemes Sámuel látogatásával szerencsétetett”. Egy nappal később Literáti már Garay János költőnek mutogatta régiségeit: „Sz. Mihál hó 11^{én} 1841 vala szerencsém ama híres Literati Nemes Samuel Nemzetem régiségeit kutató buzgó hazafiat házamnál fogadni 's gyönyörü gyűjteményében gyönyörködni (!) Garay János.”

Az útijegyzetéből itt egy vagy két lap hiányzik, hősünk mindenesetre elég gyorsan – nyilván gyorspostakocsival – Sopronban termett. Soproni utazásának első emlékei Carl Binzen Capitaine, Schultz Pál, „Sopron Város Levéltárnoka”, báró Ocskay Ferenc névbejegyzései. A soproni lapokat – egymás után kettőt is – három megszerzett polgári pecsét lenyomata égette át. Az egyik két antik formálású akt párt – férfit és nőt – másik lanttal asztal mellett ülő alakot ábrázol, a harmadik a „Hans Conrd Berl 1612” feliratot viseli. Alaposan összehúzogatos oldalakon adja hírét, hogy mint vett rajta erőt a soproni bor. „A' Rosánál fogadoban, most nem vidámithat a Soproni Nectár bár ha nem kiméllem is az alaton lelkek bálványát”. (Az áthúzott sorok mellé később odajegyzi: „NB Haragudtam Bolla Urra.”) Talán rá vonatkoznak a következők is: „fő boldogságok, napi dolgokrol fetsegni Bachhändelt pástétomot tokajit kiáltni egymást fel válto Austriai Muzicusok vidittyák a' nem nagyra teremtett lelkeket, Mi vidámithat engem meg e nyéhány(!) Napokba, Most lelkem Hurjai mert többetskét ittam mint szokásom fel vagynak huzva, hogy becsültembe (itt néhány sor a pecsétől átégett) ...ezért a világért de az Istennek minden álló Csillagáért és Cométájáért, (mindég történetesen) 87 meg sérttettem. Ugy van! Ki a Schweitz(er) fel parokazott Kálvin egy Bojtárától önttettem le egy sajtár vitzől, ...” Talán vád érhet hősünket, mert arról ír feljegyzéseket, hogy „...veszszek el inkább, ...mint a virtus utjából kitérni”. Kissé józanodva ezt jegyzi be munkanaplójába megbízójának, Jankovitsnak: „Nagysád nevetni fog ...igaz egy Butella Oedenburgerrel többet ittam eszembe jutva némely méltatlan megsérttetődésem s' olykor hajlandóságom van a sorsal

kotzodni más most szégyellem magam.”

A borozást gyűjtögetés követi, mert „12 dikenn Sopronba vettem egy Ametis Gemmát. 13^{dikán} Meg vizgáltam a' Sopron Várossa Archivumát, hol a Tanáts Urak emlékeznek Nagyságodrol mondván Jankovits Miklos Nagysága is meg tisztelte ez előtt valami 10 Evekkel Levéltárunkat, látta Arany Bullánkat, Luther levelét sat de tovább észre vettem, hogy a Grizskáét Nagyságodnak nem mutatták sem a hajdani Birák és polgármesterek nagy ezüst sceptrumaikat...” Talán ismerték is már a műgyűjtő Jankovitsot, amit tőle nehezebben tagadhattak volna meg, ha éppen kéri. Még ezen a napon járt az utazó Kis Jánosnál is, aki szintén bejegyzi a látogatást: „Sept. 13. dikán 1841ben gyönyörködve beszélgettem ezen emlékkönyv birtokossával különféle régiségekről Kis János superint.” Kis Jánosnál Samarjai János Magyar- Harmonia (Pápa, 1628) című könyvét forgatta. „Ezen könyv találtatik a' Superintendens Nagysága Könyvtárába honnan czimjét ki irtam.” Bachich Pálnak egy tervezett ázsiai utazásról regélhetett, erre mutat Bachich emlékfeljegyzése: „Szerencsés utat kíván 's tiszteli az asiai Atyafiukat, Literati nagyérdemü honfiat pedig soha nem felejtí. Bachich Pál Sopronban September 13-dikán 1841.”

A soproni levéltárban Imre király és „3^{dik} Istvántol adatott Oklevelek” nyerték el tetszését. „Bár ha az elsőbbnek függő pecséttye el vészett is és az utolsonak igen rosszul is van conserválva” – teszi hozzá. Megint azért zsörtölődik, mivel – írja Jankovitsnak – „Ő Nagyságának mindent nem fedeztek fel.” Egy, az Athenaeumban megjelent cikkéről és Bajzához kapcsolódó tiszteletéről ír továbbá. „Az Atheneum ugyan Sopronba többeknek küldetik De én a' Superintendens Nagyságánál sem olvashattam mivel valaki el vitte volt már, holott eő Nagyságától hallottam, hogy a' Napoleon alatt Bécsbe 1809^{be} nyomtatott Magyar Könyv esmertetése Czikkem közöltetett, ez az oka hogy ezek az Urak az Athéneumot(!) nem mind olvassák' s t. Levéltárnok Ur t. Bajza Urat, másoktól le tipratottnak állította, és elhalgattatnak. Nem így van Nagy érdemü Uram, mondám – majd később kihuzza az utóbbi sorokat: – jaj volt eddig elé mindazoknak kik csak egyszál szakállába kaptak is t. Bajza Urnak.” „Mert Bajza Herkules – írja tovább, – aki megmutatta ...nyilván a világ előtt, hogy a'ki a Haza Zsirját szijja oly bő mértékbe, 's még is idegen nyelvenn ír, a nem lehet jo Hazafi” Borgátai Szabó Józseffel a következő napon találkozik, a soproni tanár a magyar és médu vagy árius rokonságot bizonygatja Nemes Sámuelnek. Erről ír emléksorokat Literáti útinaplójába is: „Hát a Magyar, nem de a Medus v. Áriusok (Lásd Herodotost) első fő, az az Mag nemzetségéből való-e? ...Nem tsuda – írja Szabó lejjebb – ha *Valaki*, a'Kinek erre kedve, ideje 's Költsége volna, Őseink ivadékit s maradékit még ma is feltalálhatná a' Caspi tenger nyugotti partjain Moghan-tól fogva egész Tarku (Tarkó)ig a' Berekköze és Ekümük (vagy Ókémök) vidékin. Szeretném magam is megtudni, ha vallyon ezen nyomozásimnak megfelel-e a' *valóság?*” – teszi hozzá a délibábos soproni nyelvkuató.

Egy meteoritdarabot azonban Borgátai Szabótól is kicsalt Literáti. „Literáti Nemes Samuel Ur kérésére, mellyet megvetni nem egy könnyen tudok, mivel a' Férfiut mint Honunk régiséginek nagy buvárát tisztelem ...ezennel egy valóságos ménkőnek ...tartott követ küldök Tekintetes Schedel Ferentz M. t. Társasági Titoknok Urhoz a' Magyar természeti ritkaságok gyűjteményei tárába.” Persze, ezek a meteoridarabok sem jutottak messzebb a kunyeráló ritkaságládájánál, mindenesetre meglepő az a merészség, mellyel gyűjteményét az akadémiára hivatkozva növeli. A Rózsa fogadóban azért ivott Nemes Samu, mert haragudott Bolla Károlyra(?) – ezt írta [88](#)legalábbis. Mindenesetre nem kapott meg valamit Bollától. „T, Bolla Károlyt. b. Ur állítása szerint Levelem későre kapván igérettyét bé nem telyesítette holott Sopronba csak az hozott... tán a télen helyre hozza.” Így friss mérgében a soproni kaszinót támadja. „A Soproni Casino alig érdemli meg a' Nevét mert a' Pesti Hirlap és Hirnökön kívül más magyar Ujságot annyival inkább tudományi folyoiratot benne nem lelhetni, ...” „...itt más ujságokat is hallottam t. i. Nagysád t.

Mátrai és t. Kis Urak concuráltak a Museumi fő és al igazgatóságra.”

E pletykák után a soproni „német” színházon búsong a naplóíró. „...oly csendesen épített egy pompás Teátrumot (ti. Sopron) – (melynek külsőjéből itélve több a’ Pesti Magyar Színháznál) hogy gyakori megjelenésem után is, még csak a’ kalapács hangját sem hallottam, hogy épült fel a’ Nemzeti Thalia temploma Pesten! s az idegenek által meddig nem nevettetünk ki a’ hallatlan egyenetlenségek miatt! Bölcsen mondta Kossut(!) t.b. hogy ha olyan szerencsétlen helyhez tetésbe nem volnánk hogy a Teátrum nyelvünkre való nézve bé folyással nem lenne, ugy Actoraink figyelemre sem volnának méltóak”. Literáti a színházat az erények iskolájává kívánná formálni, majd megint szélsőséges indulattal jegyzi le – igaz, ki is húzza – „ha magyar már sirásra által Böltsójebe ki jelenti hogy ő Színész lesz, töstént a Dunába kéne dobni, vagy a Bábájának megnyuvasztni el mondtam.”

Ez az indulat fűti az antikváriust, ha valami vágyott régi nyomtatványnak nem juthat a birtokába. Szabó József tanár egy 1643-as csepregi nyomtatvány címét jegyzi fel naplójába, mégpedig Zvonarits Mihály egy munkáját. „Egy illy tzmü könyv: Az Ur vacsoráia idvösséges tudományának utába valo rövid bemutatás” – a címléírás elé biggyeszti Literáti a megjegyzését: „irja oda a t. professor Ur hogy van körmei közt u(gy)m(int)” Az Ur vacsoráia stb...”

Literáti Nemes szeptember 15-én hagyja el Sopront, Nagycenken, Lövön, Lozson át érkezik Csepregbe. Lozson Darázs Ferenc nem fogadhatta neki tetszően a gyanús antikváriust – a többször is áthúzott szövegből is kiolvasható a vád: loptam –, áthúzás nélkül olvasható tovább: „...kedvem szerént fogok el osztani. Estvére érkeztem Csepregre a’ hajdani Julia Scarabantiára”.

Antikváriusunk Csepregben is talált hiszékeny adakozókra. „1815^{ik} Év 18^{ik} Májusban Eő Méltóságának Böle András Uraságnak, olvasás végett, által adtam Szvonarits Mihály(!) ...által, Szerkesztetet Predikatios Könyvet, ...regi Compacturában.” Mellette ál Literáti feljegyzése: „Ezenn régi Magyar könyvet a’ Csepregi t. Plebanos Ur papi szovával a’ M. t. társaságnak ajálta ’s rám bizta kikérését. L N. S.” Így volt valóban? Vagy csak gyűjtőfogás a tulajdonosi bejegyzés mellé odaírt megbízatás? Annyi bizonyos, hogy Literáti biztosan nem mulasztotta volna el a könyv megszerzését, ha tehette volna. Figyelemre méltó Literáti Cenkkel és Széchenyi Istvánnal kapcsolatos néhány feljegyzése. Leírja, hogy Cenken „az idénn is többszer megfordultam. A táj édenne változott, rendkívül való Ember lelke lebeg itt.” Nem akar beszélni a különféle élő faszorokról, a szép szederültetvényekről, leírja azonban beszélgetését a cenki jobbágyokkal. „...többizbe meg szollitva az uton talált Czenkieket tudakozva ha azon derék Szekér Nagy Szarvu Ökrek, melyeken istrang helyett is tsinos lántzokat láthatni szarvokra tekerve, Uraságé é! Nem uram feleltek rend szerént, Ezek Jobbágy Szekerek, nállunk mind ilyenek a’ Paraszt Ember Szekerei, és Marhái, nekünk panaszunk nem lehet Földes Urunkra, Ő ha Czenken van véllünk beszélget, minket ki halgat, véllünk meg járja a’ Határokat, az Isten ád néki is, de ád nekünk is, Czenken a’ Szegényebb Gazda is Ezer forinttal jobban áll mind hajdan. Uram nem lehet elő beszélni atyai voltát ő segitt biztat no gat, példát ád, azt mongya. Azt szeretem fiaim ha szép Marháiok vagynak nézze Kegyelmed jo Uram feleségeinknek mitsoda darab kender földei vagynak ezt mi tehetyük mert csak dolgozzunk van hol s van mit hol legelyenek Marhaink is. Ezen égyügyü beszédik legyen elég a’ Czenki parasztoznak ilyeneknek esmertem volt Erdélybe Sáremerke nevü falut ’s vaj ki boldogul nyugosznak porai a nagy 89 Cancellárnak az ő Jobbágyi közt egy sorba el temetve.”

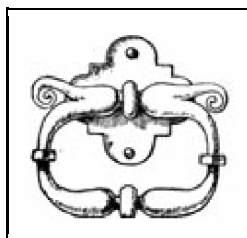
A nyughatatlan rabló-antikvárius útja Szombathely felé vezet. A sors véletlen igazságszolgáltatása derítheti fel a napló olvasóját, a szombathelyi püspök (a Csepregen emlegetett Böle András) és könyvtárosa nem olyan hiszékeny, mint a csepregi plébános. Nem hajlandók megtalálni a keresett Zvonarics könyvet, az

antikvárius lógó orral távozik. Ilyen apró kudarc indulatkitörésekre készteni ugyan, de meg nem állíthatja. Hiszen az idézett naplókötet élén is ez áll: „1841^{dik} Évi 3^{dik} Utam Pestről.”

A mumut cégér alatt áruló hírhedt antikvárius azonban lassan fő megbízójánál, Jankovits Miklósnál is kezd kikopni a becsületből. Egyik, a Széchényi Könyvtárban őrzött levélben arról bizonykodik, dehogya is akart ő rezet aranyként fő vevőjének, Jankovitsnak eladni. Mindezt hosszú siránkozás követi, az árut visszaveszi, de így ő tönkremegy stb... Lassan már megbízás sem akadt a számára, még az útlevelét sem kapta urától vissza. Erre utalnak egy 1842-ben levelének könyörgő sorai: „Kérem azért Ngát alázatossággal méltóztasson engem el bocsáttani – Nagy Ut áll előttem – nagyobb mint eddig-nagyobb fába akarom fejszém vágni mint valaha – s még eddig mindig pénzem csekélysege kényszerített utazásom közepéből visszatérni...” „Egyszer mint tavalyi Passusom – Naplom 6^k kötete végénn lévén-csak addig könyörgök érte mig belőlle ujjat irattathatok holnap délelőtt, azzal tisztelettel vissza nyujtom, mivel Budán az a szokás hogy ha valaki Uti levelet akar venni a régibbet kell elő mutatni...”

Erre a könyörgésre mégis sikerült úti megbízást kapnia. Ez egyszer igazat mondott, valóban nagy út állt előtte, csak nem ahogy ő gondolta. Hiába akarta fejszójét nagyobb fába vágni, belecsorbult. Mint Csatkai Endre cikke idézi a Pesti Hírlap szeptember 29-i híradását, Literáti „f. h, 19-én élte 47. évében meghalt.” Csak így menekült meg a Dunántúl a rabló antikvárius évenként többszöri zsákmányolásaitól. Alig tíz év alatt azonban jelentős mennyiségű kéziratot, műkincset csalt ki gyanútlan emberekből. Egyszer azonban nem lenne tanulság nélkül, ha valaki megkísérelné a Sopronból elhordott értékek jegyzékének összeállítását.

A Pesti Hírlap 1842-ben az antikváriust mint a régiségek és természeti ritkaságok fáradhatatlan bűvárát gyászolja. Ez a szélhámoskodással kerített nimbusz azonban hamarosan összeomlott. Literáti – mint ismeretes – a „gyűjtés” mellett ritkaságok gyártásával, azaz hamisítások készítésével is növelte keresetét. Jellemét ismerve, ezzel aligha akarta a nemzeti múlt dicsőségét növelni, sokkal inkább pénztárcáját. Míg némely hamisítványát a múlt század ötvenes éveiben az akadémián nagy felolvasás keretében mutatták be, Toldi Ferenc azokat rövidesen kézikönyvében felette gyanúsaknak, egy újabb kiadásban mint kétségtelen hamisítványokat mutatja be. Mátray Gábor a Széchényi Könyvtár tudós munkatársa már csak azért szerzi meg többi kétes ritkaságát az utódoktól, hogy a Literáti-féle hamisítványok egy helyen megtalálhatók legyenek.

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Domonkos Ottó: Jelentés a soproni múzeum 1967. évi munkájáról

90 Domonkos Ottó: Jelentés a soproni múzeum 1967. évi munkájáról

A soproni múzeum évi munkatervében fő feladatként szerepelt, a naprakész nyilvántartás mellett, a múzeum 100 éves jubileumának előkészítése és szervezése. A három napos ünnepségre kétszáznál több muzeológus szakember érkezett, az ez alkalomból Sopronban tartott néprajzi, valamint régészeti vándorgyűlések résztvevőiként. A két társulatban 10–10 tudományos előadás hangzott el Sopronnak és környékének az utolsó 15 évben végzett néprajzi és régészeti kutatási eredményeiről.

A hivatalos jubileumi ünnepséget a Városi Tanács dísztermében tartottuk, ahol a Művelődésügyi Minisztériumot Dr. Orbán László, a miniszter első helyettese képviselte. Dr. Orbán László ünnepi beszéde után átnyújtotta Dr. Csatkai Endre Kossuth-díjas ny. főigazgatóhelyettesnek a Munka Érdemrend arany fokozatát több évtizedes eredményes múzeumi munkájáért. Miniszteri dicséretet kapott Dr. Domonkos Ottó igazgató és Környei Attila. Jutalmat kapott a Megyei Tanácstól Adorján Attila restaurátor, Karácsonyi Kálmánné hivatalsegéd és Kovács Lajos adminisztrátor.

Az ünnepségek sorában megnyílt a „100 éves a soproni múzeum” c. különkiállítás, a múzeum főépületében. Paúr Iván-emlékművet avattunk a Bécsi-dombon, a Régészeti, Művészettörténeti és Éremtani Társulat tagjainak jelenlétében. Az emlékművet Szakál Ernő szobrászművész tervezte. Szakmai kirándulást tett a régészeti és a néprajzi társaság is a Sopron–Fertőrákos–Fertőboz–Hidegség–Hegykő–Fertőszéplak–Fertőd–Sopron útvonalon.

A centenáris ünnepségre meghívtuk az egy év múlva ugyancsak 100 éves pozsonyi városi múzeum igazgatóját és három munkatársát. Simon Janco igazgató felszólalásában a bratislavai Nemzeti Bizottság, a

városi múzeum és a maga nevében is üdvözölte a 100 éves soproni múzeumot, beszélt a két város történelmi kapcsolatairól, a két múzeum együttműködésének szükségességéről. A soproni múzeum számára átadta Pozsony város emléklakettjét, múzeumuk kiadványainak példányait. A soproni múzeum igazgatójának pedig személyes ajándékként a pozsonyi múzeum borászati múzeumának emlékkorsóját adta át. Annak a reményének adott kifejezést, hogy a soproni múzeum munkatársai a következő évben viszonyozzák majd a látogatást.

Általánosságban elmondható, hogy az ünnepségsorozat eredményesen zajlott le. Az előkészítés során emléktáblával jelöltük meg a Templom u. 5-ös számú házat, ahol 100 éve első otthona volt a múzeumnak.

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Domonkos Ottó: Jelentés a soproni múzeum 1967. évi munkájáról / Szakmai működés (Gyűjtés)

Szakmai működés (Gyűjtés)

Régészeti tervásatás Sopronban a Templom u. 14. szám alatt folyt, OMF keretből. A X–XI. századi vörössánc és a legkorábbi római kori rétegek átvágására került 91 sor. Teljesen új adatok kerültek felszínre a sánc szerkezetére és korára, a várfal építéstörténetére vonatkozóan. A ráfordítás 50 nap, 30 000 Ft.

Kapuvár–Kistölgyfa XII–XIV. századi településének leletmentő ásatására a Megyei Igazgatóság és a Nemzeti Múzeum Régészeti Adattára keretéből került sor. A munka folytatására szükség van. 34 nap, 14 000 Ft.

Táp-Borbapuszta avarkori temetőjéből újabb 20 sír került feltárássra, gazdag övveretek, vasalt koporsók maradványaival. A Nemzeti Múzeum Adattára támogatásával, 20 napi munka, 6 000 Ft.

Kiszállások leletbejelentésre, jutalomdíj (500–500) 1000 Ft megyei keretből, 7 nap.

Egyéb OMF soproni ásatásba való besegítés még 10 nap. Összesen tehát 142 nap ásatás, 51 000 Ft összeggel.

A Paúr-emlékmű felavatása a Bécsi-dombon. Adorján A. felvétele

A *néprajz* terén jelentősebb gyűjtésre nem került sor, tekintve, hogy az igazgatói teendők mellett nem jutott idő a korábbi éveknek megfelelő gyűjtésre. Csecsemőruhák, női fehérneműk egészítették ki a textilgyűjteményt, néhány szép pipa, dohánytartó cserép-mackó került még a múzeumba ajándékozás révén. A gyarapodás közel 100 darab.

A néprajzi szakkör munkáját segítette a néprajzos a Martos Flóra Gimnáziumban, ahol 9 pályázat készült el. Több arany és ezüst érmet nyertek a Kisfaludy pályázaton, a Soproni Diáknapokon. A megyei néprajzi pályázaton 3 második és négy harmadik helyet szereztek a pályázók, ezzel a megyében is legjobb eredményt érték el gyűjtőmunkájukkal. A témák a népszokások, bányász-szokások, falutörténet, lakóház berendezése, hiedelmek köréből adódtak. A gyűjtések egy-egy példánya a múzeum adattárába került.

92A *helytörténet* vonalán folytatódott a brennbergi bányászéletre és bányatörténetre vonatkozó gyűjtés, a társadalmi egyesületek közül a Sempronia Kerékpáregylet anyaga került a múzeumba, az ifjúsági mozgalom emlékei mellett, egy 1919-es vöröszászló, a brennbergiek 1945-ös zászlaja és több Bors-relikvia teszi teljesebbé munkásmozgalmi gyűjteményünket. Tizenöt emlékezés került magnóra. Közel 1400 tárgy és dokumentum a gyarapodás.

Külön is említésre méltó Diebold Károly neves soproni fotóművész negatív-anyagának megszerzése, amely Sopron város műemlékei mellett a környék kastélyainak épületeit és berendezéseit, a csornai, kapuvári, szanyi és ágfalvi népviseletet is megörökítette. A gyűjtési napok száma összesen 30.

A *művészettörténet, iparművészet, numizmatika* vonatkozásában kisebb a gyarapodás, hiszen szakos muzeológusunk nincs, a helytörténész gyarapítja ezt a területet is. Így is 58 tárgy a gyarapodás, ami festményeket, egy barokk szekrényt, plaketteket és egy Liszt-szobrot foglal magába.

A *nyilvántartási* munkában a leltározottság naprakész állapotát minden szakgyűjteményben tartottuk, kivéve a régészeti anyagot, ahol a restaurálás, dokumentálás után hosszabb időszakot engedélyez a munkák elvégzésére a múzeumi szabályzat. A fotogyűjtemény közel 4 000 darabos szaporodásából 2 000 került leltározásra, kartonozásra.

A könyvtár több mint 400 kötettel gyarapodott, ennek szerző- és szakmutatói is elkészültek a leltározással együtt.

Az egyes gyűjteménycsoportok földrajzi és szakmutatózása szinkronba került a leltározással, de katalógusszekrény hiánya miatt csak egy része van szakszerűen beosztva.

Restaurálás terén a legnagyobb munkát a ládászám érkező ásatási anyag mosása és ragasztása adta, amihez az OMF egy segédmunkáslány rendelkezésre bocsátásával nyújtott segítséget. Jelentős javulást értünk el a fa-tárgyak javítása, kiegészítése vonalán egy félnapos nyugdíjas asztalos alkalmazásával, aki a Fertőrákoson kiállított barokk bútorok javítását, tisztítását, valamint néprajzi tárgyak restaurálását végezte.

Külön kell megemlíteni, hogy restaurátorunk két hétig a Központi Muzeológiai és Technológiai csoportnál műhelymunkán vett részt bronz- és vasanyaggal.

Restaurátorunk egyben a fotomunkákat is végzi, ami rendkívül nagy megtakarítást tesz lehetővé. Az év során több mint 3 000 felvételt és nagyítást végzett kiállításaink, ill. anyaggyarapításunk számára. Képzőművészeti anyagunk restaurálása megoldatlan, nem is szólva a kertben elhelyezett sírkövekről, melyek a 16–18. századból valók, és mint együttes is egyedülálló az országban.

Irodalmi munkásság (megjelent cikkek)

Domonkos Ottó: Száz éves a soproni múzeum. Soproni Szemle 1967. III.

Környei Attila: Bors László I. Arrabona 9.

Tomka Péter: Későrómai sírok a Hátulsó utcában, Soproni Szemle. 1967.

Elkészült cikkek:

Domonkos Ottó: Százéves a soproni múzeum. Arrabona.

Környei Attila: Bors László II. Arrabona.

Tudományos kutatás folyt a B-téma keretében:

Domonkos Ottó: A soproni és győri szabásmintakönyvek.

Környei Attila: Kellner Sándor életútja (munkásmozgalom).

Tomka Péter: Az avarok temetkezési szokásainak néhány kérdése.

Népművelés

Kiállítások: 1. A XVI–XVIII. század iparművészetéből címmel a Fabricius-házban, az Iparművészeti

Múzeum anyagából Pajor Géza és Borsi Sándorné rendezett két évre szóló kiállítást. Komplex anyagával igen vonzza a látogatókat, általános sikere van a kiállításnak.

932. 100 éves a soproni múzeum c. különkiállításunk a jubileum idejére nyílt meg a főépület előcsarnokában. Zárai Károly, az MSZP városi PB. titkára megnyitó beszédében méltatta a múzeum munkáját, gazdag múltját, a tudományos és népművelő munkában betöltött szerepét.

3. A XVIII. század művészetéből címmel nyitottuk meg a fertőrákosi kastélyban kiállításunkat. A helyreállított kastély célszerű hasznosítását szem előtt tartva, a Járási Tanács kérésére terven kívül rendeztük be a nagytermet, majd további bővítési tervet dolgoztunk ki az emeleti, homlokzati és kápolna felőli szárny végleges kiállításához.

4. A NOSZF hatása a soproni munkásmozgalomra c. kiállításunkat a Festőteremben nyitottuk meg nov. 3-án. Igen hasznos anyag gyűlt össze a soproni és budapesti levéltárak anyagából, ami általában a munkásmozgalom soproni története szempontjából eddig felderítetlen volt.

5. A NOSZF hatása a soproni munkásmozgalomra címmel a soproni járás számára vándorkiállítást állítottunk össze. Megnyitása Fertőrákosen volt október 15-én, majd Balf, Ágfalva, Hegykő, Nagycenk, Pereszteg, Lövő helységekbe jutott el, útját 1968-ban folytatja a járásban.

6. A Soproni Járás műemlékei címmel egy, az iskolai oktatást szolgáló stílustörténeti összeállítást készítettünk a helyi Műemlékfelügyelőség művészettörténésze bevonásával. Egyúttal műemléki propagandának is szántuk a járás falvaiban megforduló kiállítást.

Előadások

1967-ben a három tudományos dolgozó összesen 33 előadást tartott a TIT-ben a Múzeumi Hónap alatt, KISZ, iskolai, üzemi kérésre.

Ezek közül 6 tudományos előadás volt, a többi népszerűsítő. Az előadásokat minden esetben vetített képekkel, sőt mozgófilmmel is illusztráltuk. Továbbképzés keretében előadásokat tartottunk az idegenvezetők számára.

Egyéb munka

Az igazgató az egész éven át másodállásban látta el a Központi Bányászati Múzeum vezetését, felújítási munkáit. Irányította és előkészítette a múzeum fennállásának tízéves jubileumát. Biztosította a múzeum zavartalan működését, költségvetésének szabályos felhasználását.

Külföldi szakemberek összesen 14-en keresték fel múzeumunkat, elismerésüket fejezték ki kiállításaink szakszerű és korszerű, könnyen áttekinthető elrendezéséért. Részletezve: Csehszlovákia 4, Jugoszlávia 6, Lengyelország 2, Ausztria 1, Anglia 1.

Segítettük a városi és járási KISZ bizottság vetélkedőinek lebonyolítását, dokumentációval támogattuk a „három tavasz” mozgalom iskolai kiállításait, helytörténeti szakkör működött a múzeum épületében.

Végül külön ki kell emelni az OMF Központtal és a soproni építésvezetőséggel kialakult rendkívül szoros és jó kapcsolatot, amely az évek során fejlődött ki, válik hasznára a múzeumnak és a műemlékügynek, így közvetlenül Sopron városának is.

MEGEMLÉKEZÉSEK

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / R. F.: Mihalovits János 1894–1968

**94 R. F.: Mihalovits János
1894–1968**

Beteg szíve az utolsó lépcsőn dobbant utolsót: 55 éves találkozóra utazott Esztergomba, és lassan bandukolva tette meg az utat a hosszú lépcsősoron. Ott érte a halál néhány volt osztálytársa és hűséges hitvesének karjaiban. Esztergomból indult el, és ott ért véget a lobogó, lelkesedő, a szépért és jóért rajongó, a szegényekért küzdő életútja.

Heten voltak testvérek, amikor édesapjuk örökre itt hagyta őket. János volt a legidősebb. Az özvegy Jánost szerette volna a Képzőművészeti Főiskolára küldeni, de erre már nem tellett anyagi erejéből. Pedig a fiúból művészt kell faragni. Habermán János, az egykori rajztanár szerzett neki tanítványokat és ösztökölte: vegyen részt pályázatokon, hiszen így is segítheti övét. Negyedikes realista volt, amikor az egyik esztergomi divatáruház jeligés reklámpályázatát hirdetett. Mihalovits János is pályázott. A meglepetés ezután következett: az eredményhirdetéskor kiderült, hogy Mihalovits János, a kisdíák legyőzte tanárát, aki szintén részt vett a pályázaton. Egy évvel az első világháború kitörése előtt szerezte meg tanítói oklevelét. A Pest megyei Boldog községben kezdte pedagógiai pályafutását. Nem sokáig taníthatta az apró falu kicsinyeit: kitört a világháború, behívták katonának. A szegény szülők szegény gyermeke örömmel fogadta 1919-et. Boldogon mondott ünnepi beszédet a Tanácsköztársaság megalakulásakor. Drágán fizetett meg érte: két évvel később a Pest vidéki törvényszék Keresztessy-féle ötöstanácsa 6 hónapi börtönre ítélte. Baloldali barátjai segítettek álláshoz jutni, majd 1924-ben Sopronba került. A múlt azonban később is kísértett: a második világháború küszöbén újra elővették a régi ügyét. Először rendfokozatától fosztották meg, majd a sárvári katonai internálótáborba vonultatták.

Mihálovits János, a melegszívű pedagógus, nem vezetett naplót, de feljegyzései között találtam egy kis cédulát: 1687 tanulót név szerint nyilvántartott, kilenc év névsora azonban hiányzik. Az egyes osztályok létszáma mellett, bekarikázva mindenütt egy szám: ennyi tanuló járt rajztanfolyamra. Gyermekkori szenvedélye a rajzolás, végigkísérte egész életét.

A harmincas években figyeltek fel rá először. Ezt követően szinte minden soproni – 95de sok más megyében is rendezett – tárlaton ott voltak a képei. Egy 1935-ben megjelent soproni újságméltatás így ír Mihálovitsról: „A végtelen könnyedség, a friss impressziók művésze. Finom művészletke minden meglátásra rezonál, amiről csak így nyilatkozhatunk: bámulatosan izmosodó őstehetség.” (Sopronvármegye. 1935. okt. 20.) Két évvel később a Soproni Képzőművészeti Kör jubiláris tárlatáról így írnak: „Mihálovits János nagy tehetségű, erős ösztönű festő. Művészi felfogása önmagából sarjadt, Lelke kohójában alkotja meg képeit. Nemcsak fest, de teremt is egyúttal.” (Soproni Hírlap 1937. szept. 22.) Az első dunántúli képzőművészeti kiállítást 1936-ban rendezték meg Szombathelyen. A „Vasvármegye” szerint a soproni festők közül kiemelkedik Mihálovits: „Bámészcodók” és „Felhők a Duna felett” című képeivel. Hamarosan a Múcsarnokban is láthatók a Mihálovits-képek.

A felszabadulás után szomorúan tekint körül a romos Sopron utcáin. Ceruzája és ecsetje megörökítette a háború pusztításait, de ugyanakkor felfigyelt minden újra. Ceruzájával a kezében „látta” a romok eltakarítását, az újjáépülést. Az „Új Sopron” 1946-ban így emlékezik meg rajzairól: „A romok mintha emberi fájdalmat tükröznének.” Ugyanez év szeptember 27-én a „Soproni Újság” így emlékezik Mihálovitsról: „Képei, különösen újszerű rajzai meglepetést keltenek a kiállításon.” A „Soproni Útikalauz” 1960. évi kiadása a Képzőművészet címszó alatt ezeket írja: „Mihálovits János a soproni erdők, vizek és

terek festőlikusa”.

Hány képet alkotott Mihalovits János? Nehéz lenne számbavenni. Nemrégén valaki említette, hogy Galyatetőn üdült és legnagyobb örömére az egyik szobában Mihalovits-képet látott. A megye, a város és más városok is szívesen vásároltak Mihalovits-képeket. Ott függenek valahol, valamelyik irodában, teremben vagy éppen egy lakásban.

Az ecset örökre kihullott a kezéből, azon a tikkasztó nyári napon, szülővárosának köveire. A poéta-lelkű, daloskedvű művész és jóbarát nincs többé. Kedvenc nótája, az „Esküszik a cigányvajda lánya” sem csendül fel többé érces tenorján. Képei, rajzai emlékeztetnek, tanítványainak sokasága pedig emlékezik Mihalovits Jánosra.

1969. XXIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Szendrey István: Proszk János 1892–1968

Szendrey István: Proszk János 1892–1968

Fájdalmas veszteség érte a magyar tudományos életet Proszk János ny. egyetemi tanár 1968. július 5-én történt elhunytával. Benne nemcsak a hazai kémiai tudományok egyik legkimagaslóbb egyéniségét, hanem városunk és egyetemünk egyik igaz barátját is elveszítettük. Rendkívül megnyerő, derűs modorára, jellegzetes arcvonásaira bizonyára még jól emlékeznek soproni tanítványai, barátai és tisztelői, hiszen egy negyedszázadon át naponta feltűnt magas, szikár alakja Sopronnak az egyetem felé vivő utcáin. Az említett szomorú nyári nap délutánján Budapesten kísértük utolsó útjára, szerte az országból összesereglett szaktársaival, vegyész, bányász, kohász és erdész tanítványaival együtt.

Proszk János 1892. február 6-án született Budapesten. Itt végezte középiskolai tanulmányait, majd utána részben a budapesti, részben a berlini tudományegyetemen vegyészeti tanulmányokat folytatott. Berlinben olyan nagyhírű kémikus tanítványának mondhatta magát mint W. Nerst, akitől egy életre szóló impulzust kapott a fizikai-kémiai mérő módszerek kutatásához. A vegyészdoktori oklevelet 1913-ban szerezte meg Budapesten, de nem sokáig élvezhette a tudományegyetem elnyert díjas gyakornoki állását, mert 1914-ben katonai szolgálatra hívták be, amit a világháború igen hosszúra megnyújtott, úgyannyira, hogy csak 1919-ben tudta folytatni az egyetemen megkezdett munkáját, akkor is csak tanársegédként.

1924-ben döntő fordulat állott be életében. Nyilvános pályázat alapján rk. tanárrá nevezték ki a Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola Vegytani Tanszékére, Sopronba. 1928–34-ig r. tanár, majd 1934–38-ig ny. r. tanárként működött az időközben egyetemi rangra emelt intézményben. A kar 1930-ban, 1940-ben és 1946-ban dékánná választotta. 1948-ban lehetősége nyílt arra, hogy a vidéki kis tanszék szűkre szabott kutatási lehetőségeit nagyobbval cserélje fel, ezért visszatért Budapestre, ahol a Műszaki Egyetem Szeretlen Kémiai Tanszékének tanszékvezető tanára lett. Innen vonult nyugalomba – saját kérelmére – 1964. január 1-én.

Hátrahagyott örökségéből mindenekelőtt a számos kiadást megért nagyhírű könyveit kell megemlíteni, amelyekben egy egész életen át gyűjtött hatalmas ismeretanyagot bocsátott a jelen és a jövő szakembereinek rendelkezésére. A „Fizikai-kémiai praktikum”, amelyet Erdey-Grúz Tiborral együtt írt, még soproni tanársága idején kivívta számára a szakközönség elismerését. E ma is nélkülözhetetlen, immár 10 kiadást

megért és legújabbán két kötetre duzzadt kézikönyv mellett hasonlóképpen közhasználatúvá vált „Általános és szervetlen kémia” c. egyetemi tankönyve, amelynek megírásában Lengyel Béla és Szarvas Pál professzorok voltak szerzőtársai. Német nyelven is megjelent a Prosz-Györbíró-Cieleszky: Polarográfia c. mű, amely az első kimerítő magyar monográfia erről a fontos tudományterületről. Prosz János, a polarográfia világszerte ismert kutató tudósa itt nemcsak a könyv megírásával, hanem a magyar polarográfia kutatás alapjainak lerakásával is úttörő munkásságot fejtett ki. Azok közé a magyar tudósok közé tartozott, akik saját munkájukat túlzott szigorral bírálták el. Csak az abszolút tökéletes munkát szerette, s maga is csak ilyet alkotott. Emiatt több jelentős felismerése, ötlete nem került kellő időben a tudományos világ elé, ami a prioritás szempontjából sokszor nagy hátrányt jelentett számára.

Ezen elkallódott kutatási eredményein kívül azonban még mindig maradt annyi, amelyért a Tudományos Minősítő Bizottság 1952-ben a kémiai tudományok doktorává minősítette, népi államunk pedig 1953-ban a Kossuth-díjjal jutalmazta. 1956-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta, 1962-ben a Munka Érdemrenddel tüntették ki.

Prosz János nemcsak mint kutató tudós, hanem kiváló oktató- és nevelő tanárként is kiérdemelte munkatársai, tanítványai tiszteletét. Nem sajnálta a rengeteg időt és fáradságot, amit munkatársainak szakmai továbbképzésére, emberi arculatának formálására fordított. Ma is figyelemre méltóak azok a mondatai, amelyeket 1940-ben, dékáni székfoglaló beszédében intézett az egyetemi ifjúsághoz: „...az iparos, a kézműves, a munkás a mérnöknek közvetlen munkatársa, s mint ilyennel kell hogy teljes egyetértésben dolgozzék. Egyetértés azonban csak ott lehet, ahol az emberek egymás munkáját megbecsülik...”

Kiváló természettudósként korán felismerte és hirdette a természettudományok világnézet formáló szerepét és már az említett beszédében kifejezte sajnálkozását ama filozófusok felett, akik ezt akkor tagadták vagy éppenséggel hatásköri túllépésnek bélyegezték.

Sok időt áldozott az egyetem és Sopron város hajdani nagynevű kémikusainak személyéhez fűződő írásos emlékek, laboratóriumi felszerelési tárgyak felkutatására. Fáradhatatlan tudománytörténeti kutatásainak köszönhetjük, hogy nagymúltú egyetemünket ma úgy tartja nyilván a tudományos közvélemény, hogy az nemcsak a magyar bányászati, kohászati és erdészeti, hanem a kémiai egyetemi oktatásnak és kutatásnak is a legrégebb fellelője volt, amelynek egykori laboratóriumai annakidején a franciáknak is mintául szolgáltak egyik felsőoktatási intézményük tervezésénél.

Végezetül hadd idézzük Prosz Jánosnak 1958-ban a Magyar Tudományos Akadémián Kitaibel Pálról mint kémikusról tartott székfoglaló előadásának befejező mondatát: „Különös örömmre szolgált, hogy Kitaibel Pál emlékének nemcsak mint Akadémiánk Kémiai Osztályának képviselője, hanem mint a Sopronban – Kitaibel szűkebb hazájában – három évtizeddel ezelőtt alakult s róla elnevezett szerény tudományos társaság egyik alapítója ottani tagtársaim nevében is hódolhattam.”

Most pedig e szerény írással a soproni tanítvány hódol Prosz János életműve előtt, aki az akadémikusi székben sem feledkezett meg szeretett városáról, amely kegyelettel őrzi emlékét.

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

SÁL Alispáni iratok. 17861/914.

2 (Megjegyzés - Popup)

SÁL Polgármesteri iratok XVI. 67/916. (közellátási üzem). Sopronvármegye. 1917. IX. 14. Soproni Napló. 1918. IX. 28. (virilisek). Sopronvármegye. 1919. I. 12. (csempészet).

3 (Megjegyzés - Popup)

SÁL. Tanácsi. XVII/34/917–42. SÁL. Tanácsi. I/1/917–42. PI. Arch. Tanácsköztársasági táviratok. Sopron megye.

4 (Megjegyzés - Popup)

SÁL. 4586/917. rk. OL. Z. 298. 2. cs. 35. d. 1917. 89–95. p.

5 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye. 1918. III. 5., 7., IV. 24–V. 3. OL. Z. 298. 3. cs. 36. d. 1918, 41–106.

6 (Megjegyzés - Popup)

(Geleji Frigyes): Győz a szabadság. Sopronvármegye. 1917. IV. 29. (Geleji Dezső): Mit akart a Galilei kör? Sopronvármegye. 1818. I. 22. (Rábel László): A magyar bolsevikiek. Soproni Hírlap. 1918. II. 1. Az októberi orosz forradalom hatásáról I. bővebben: Simkovics Gyula: A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása Sopronban. SSz. 1967. 290–299. o.

7 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló. 1917. VI. 17. X. 23. SÁL. 9917./1917. rk.

8 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye. 1918. XI. 1., 3., 24. stb. SÁL. Közgyűlési jegyzőkönyvek. PI. Arch. Táviratok. Mayer Géza: A vörös dúlás nálunk, Sopron. é. n. 3–18. o.

9 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló, 1918. XI. 5. Népszava. 1918. XI. 7. PI. Arch. Táviratok. HL. Állomáparancsnokságok táviratai. SÁL. az 1919. IX. 27-i közgy. jkve. Hajdu Tibor: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Bp. Kossuth. 1968. 144. o.

10 (Megjegyzés - Popup)

(Hűségnyilatkozatok): PI. Arch. és HL táviratok. – Böhm Vilmos: Két forradalom tűzében. Wien. Bécsi Magyar Kiadó. 1923. 193. o. (a reakcióra): 1. Soproni Tükör cikkei. – Munkástanács. 1918. XII. 8. Mayer. i. m. Schaffer Antal szóbeli közlése. (A katonatanácsra): Sopronvármegye. 1918. XI. 2. XII. 11. és

28. Pl. Arch. és HL táviratok. – SÁL. 1051/919. rk, SÁL. Közgy. 1919. IX. 27. Mayer. i. m. – Hajdu. i. m. 104. sköv.

11 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye. 1918. XI. 20. SÁL. Hirdetmények. 1918. SÁL. Közgy. 1919. III. 12. és IX. 27. Mayer. i. m. 21. o. Munkástanács. 1918. XII. 8., 15., 22.

12 (Megjegyzés - Popup)

Fővárosi Levéltár. Bp. kir. ügyészség. Sajtó. IV/5/32/919. Sopronvármegye. 1918. XII. 4. 1919. I. 19, II. 14, 26. Munkástanács. 1918. XII. 8. 1919. I. 23. II. 2. Soproni Tükör, 1919. II. 23. III. 2. SÁL. Közgy. 1919. IX. 27. és 29. Vasvármegye. 1919. II. 20. – Dunántúli Hírlap. 1919. II. 4. I. 5. 12. Somogyi Hírlap. 1919. II. 13. Vas megyei Hírlap. 1919. II. 13, 14, 15, 16, 18, 19. Zala. 1919. II. 15. Népszava. 1919. I. 12. II. 14, 16, 19, 20. Vörös Újság. 1919. II. 28. Hajdú Tibor. im. 244. 260. o.

13 (Megjegyzés - Popup)

Munkástanács. 1919. I. 26. A Diák. 1919.

14 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye. 1919. II. 19. 25. III. 1. Reggeli Hírek. 1919. VIII. 28. Világosság (Wien) 1920. VI. 28. Munkástanács. 1918. XII. 15. 22. Soproni Tükör. 1919. II. 16. III. 2.

15 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye. 1918. XI. 6. XII. 16. 1919. I. 12, 22, 23. SÁL. Tanácsi. I/1. 1914.

16 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye. 1918. XII 17. 1919. I. 15. 23. II. 18.

17 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye. 1919. III. 15.

18 (Megjegyzés - Popup)

Mayer. im. Munkástanács. 1919. I. 2. Soproni Munkástanács. 1919. V. 1. (Bors László írása) Soproni Tükör. 1919. II. 16. valamint összes száma. SÁL: Közgy. 1919. IX. 27. L. bővebben: Bors András: Emlékeim a soproni Kommünről. SSz. 1955 1. u. a.: Bors László, az ember, a költő és a forradalmár. SSz. 1959. I. Kertész István: Sopron, 1919., Környei: Bors László. 2. Arrabona. 1968.

19 (Megjegyzés - Popup)

Az első világháború alatti háborúellenes mozgalmak történetével foglalkozik e tanulmány szerzője. Ez a tanulmány kutatásainak egy részét képezi.

20 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1918. január 6.

21 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1917. november 10.

22 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1917. november 22.

23 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1918. január 12.

24 (Megjegyzés - Popup)

Lásd a helyi lapok (pl. Soproni Napló) 1918. január 16–17–18–19–20-i számait.

25 (Megjegyzés - Popup)

Hadtörténelmi Intézet Levéltára Elnöki 4/a. Osztály iratai 1918. (a továbbiakban HIL 4/a) 4. tétel 195. és 543/5061. sz.

26 (Megjegyzés - Popup)

A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai V. kötet. 1917. november – 1919. március (a továbbiakban MMTVD) Bp. 1956. Párttörténeti Intézet 62. 1.

27 (Megjegyzés - Popup)

A nyomdák dolgozói nem sztrájkoltak, amit döntően bizonyít az, hogy ezekben a napokban is megjelentek a helyi lapok. A soproni üzemek részvételét a sztrájkban bizonyító adat nem található.

28 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1918. január 19–20–22, Soproni Napló 1918. január 20. stb.

29 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. január 19.

30 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1918. január 18.

31 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. január 13.

32 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1918. február 11.

33 (Megjegyzés - Popup)

Nőmunkás (Budapest) 1918. április 15.

34 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. április 4.

35 (Megjegyzés - Popup)

Népakarat (Sopron) 1918. március 10.

36 (Megjegyzés - Popup)

MMTVD 138. l.

37 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 138. l.

38 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 159. l.

39 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 160. l.

40 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 160. l.

41 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 160. l.

42 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 161. l.

43 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1918. április 27–28. Soproni Napló 1918. április 26.

44 (Megjegyzés - Popup)

Grenzpost (soproni napilap) 1918. május 1.

45 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1918. május 1.

46 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. április 26. (Megjegyzendő, hogy a főispán nem tett semmit!)

47 (Megjegyzés - Popup)

MMTVD 160. 1.

48 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1918. május 4. és Volksstimme (Budapest) 1918. május 4.

49 (Megjegyzés - Popup)

Grenzpost 1918. május 3.

50 (Megjegyzés - Popup)

MMTVD 161. 1.

51 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 161. 1.

52 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1918. május 23. és Volksstimme 1918. május 23.

53 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. május 16.

54 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1918. április 22.

55 (Megjegyzés - Popup)

Grenzpost 1918. május 3.

56 (Megjegyzés - Popup)

Grenzpost 1918. május 8.

57 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1918. május 23.

58 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1918. május 25.

59 (Megjegyzés - Popup)

Grenzpost és Sopronvármegye 1918. május 28.

60 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1918. május 28.

61 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1918. május 28.

62 (Megjegyzés - Popup)

Grenzpost 1918. május 30.

63 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. május 31.

64 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. június 14.

65 (Megjegyzés - Popup)

Grenzpost 1918. június 12.

66 (Megjegyzés - Popup)

Bányamunkás (Budapest) 1918. május 25.

67 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1918. június 6.

68 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4/a. 543/15,124. sz.

69 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1918. június 27. Soproni Napló 1918. június 27.

70 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4/a. 543/15,124. sz.

71 (Megjegyzés - Popup)

MMTVD 221. l.

72 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 221. l.

73 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1918. szeptember 25.

74 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. szeptember 24.

75 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. június 27.

76 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1918. szeptember 17.

77 (Megjegyzés - Popup)

Népszava 1918. szeptember 29.

78 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1918. szeptember 29.

79 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. május 19.

80 (Megjegyzés - Popup)

U. o. május 19.

81 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1918. szeptember 7.

82 (Megjegyzés - Popup)

Párttörténeti Intézet Archivuma 658. f. 5. cs. SZDP titkárságának iratai 1918/4. 21,449 sz.

83 (Megjegyzés - Popup)

Grenzpost 1918. október 9.

84 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1918. október 30.

85 (Megjegyzés - Popup)

HIL 4/a. 543/26,974. sz.

86 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hétfő 1918. október 14.

87 (Megjegyzés - Popup)

Grenzpost 1918. október 16.

88 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1918. október 14.

89 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1918. október 19.

90 (Megjegyzés - Popup)

Grenzpost 1918. október 23.

91 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hétfő 1918. október 21.

92 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye és Grenzpost 1918. október 30.

93 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 1918. október 30.

94 (Megjegyzés - Popup)

Népakarat 1918. november 3.

95 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1918. október 31.

96 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye és Grenzpost 1918. november 1–2.

97 (Megjegyzés - Popup)

A szerzőnek nem feladata e tanulmány keretében a polgári demokratikus forradalom Sopron megyei eseményeinek részletes ismertetése. Ez a téma külön tanulmányt igényel.

98 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hétfő 1918. november 4.

99 (Megjegyzés - Popup)

Szlovákia megtartása érdekében a Károlyi-kormány 1918 november végén tárgyalásokat folytatott Hodza Milán szlovák vezetővel. A Budapesten folytatott tárgyalások eredménytelenül végződtek.

100 (Megjegyzés - Popup)

A párizsi békekonferencia elnöke Georges Clemenceau (1841–1929) francia miniszterelnök, a „győzelem atyja.” Kiemelkedő szerepet játszott az igazságtalan, a győztesek által diktált versaillesi-békerendszer kidolgozásában. Kitartóan szorgalmazta Magyarország felosztását és Franciaország közép-európai befolyásának megerősítését. Az orosz és a magyar tanácsköztársaságok elleni intervenció szervezője. A békekonferencia legfontosabb szerve a Négyek Tanácsa volt. Tagjai: Clemenceau, Lloyd George angol miniszterelnök, Orlando olasz miniszterelnök és Wilson amerikai elnök.

101 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye. 1919. március 23.

102 (Megjegyzés - Popup)

Századok. 1959. 1. szám. 159–160. oldal.

103 (Megjegyzés - Popup)

Kellner Sándor: (1887–1919) nyomdász. Az első világháború előtt a soproni Röttig nyomdánál dolgozott és itt került kapcsolatba a munkásmozgalommal. Megjegyezzük, hogy a korabeli (1919-es) sajtóban és az elmúlt évtized helytörténeti irodalmában gyakran – és tegyük hozzá: tévesen! – „népbiztos”-ként szerepel.

104 (Megjegyzés - Popup)

Erdészeti és Faipari Egyetem (továbbiakban: EFE) irattára 136/1919. szám.

105 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Állami Levéltár 1973/1919. szám

106 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 819/1920. szám.

107 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 1173/1919. szám.

108 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 402/1919. és 148/1919. szám.

109 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 263/1919. szám.

110 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 437/1919. szám.

111 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság. 1919. május 9.

112 (Megjegyzés - Popup)

A jegyzék teljes szövegét közli L. Nagy Zsuzsa: A párizsi békekonzferencia és Magyarország 1918–1919. Budapest. 1965. Kossuth Kiadó, 103. oldal.

113 (Megjegyzés - Popup)

A Forradalmi Kormányzó Tanács két országgal tudott diplomáciai viszonyt létesíteni a kölcsönös elismerés és egyenlőség alapján: Szovjet-Oroszországgal és Német-Ausztriával. (Moszkvában Rudnyánszky Endre, Bécsben pedig Bolgár Elek, majd Böhm Vilmos képviselték hazánkat. Szovjet-Oroszország budapesti követe D. Manuilskij, Ausztria budapesti követe Hans Cnobloch volt.) Megjegyezzük, még, hogy 1918. október 31-ig hazánk diplomáciai képviseletét a Monarchia látta el, majd ezt követően a polgári demokrácia sem tudta áttörni – antant-barát politikája ellenére – a hazánk köré font diplomáciai blokádot.

114 (Megjegyzés - Popup)

A Bécsben szervezkedő arisztokraták és katonatisztek ellenforradalmi tevékenységéről lásd Koncsek László: A renngassei összeesküvés c. könyvét. (Budapest, 1959. Kossuth Kiadó).

115 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság. 1919. április 4.

116 (Megjegyzés - Popup)

Az elrabolt 150 millió korona nem került elő, a bécsi rendőrség nyomozása eredménytelen maradt. Az ellenforradalmi rendszer 1920–21-ben vizsgálóbizottságot küldött ki az elrabolt milliók sorsának tisztázására. Az ügy nagy botrányokat kavart a magyar parlamentben, de megnyugtatóan sohasem sikerült lezárni. Az összeg jórészt elköltötték a Bécsben élő arisztokraták és fehértisztek, de jutott belőle a szegedi ellenkormány tagjainak is.

117 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai 6/A. kötet. Budapest. 1959. Kossuth Kiadó. 409. oldal.

118 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság. 1919. június 7.

119 (Megjegyzés - Popup)

Entzbruder Dezső: (1894–1919) tanító. 1918 nyaratól Sopronban teljesített katonai szolgálatot főhadnagyi rangban. Az őszirózsás forradalom győzelme után a Soproni Katonatanács tagja lett. Egyik vezetője volt – Bors László kommunista újságíró mellett – a Sopron Ikvahíd 2. sz. házban szervezkedő kommunista csoportnak.

120 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 614/1922. szám. Szamuelyné Szilágyi Jolán: Emlékeim. Budapest, Zrínyi Kiadó. 1966. 98. és 112. oldal.

121 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 1950/1920., és 359/1921. szám. (Igazoló Bizottsági jegyzőkönyvek.)

122 (Megjegyzés - Popup)

Az 1919 május–júniusban végrehajtott északi hadjárat kiemelkedő fejezete a magyar hadtörténetnek. A hadjárat során a magyar Vörös Hadsereg a lengyel határig nyomult előre. A hadműveletek katonai tervének kidolgozója és végrehajtásuk irányítója Stromfeld Aurél (1878–1927) vezérkari főnök volt. Stromfeld fiatal hadnagyként 1896-ban Sopronban kezdte katonai pályáját a 18. honvédezrednél. 1945. május 1-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés ragyogó tehetsége és érdemei elismeréséül – halála után – vezérezredessé léptette elő. (Hetés Tibor: Stromfeld Aurél Budapest. 1967. Kossuth Kiadó.)

123 (Megjegyzés - Popup)

Ifj. Krug Lajos: Tüzek a végeken (Selmectől Sopronig) Sopron. 1930. Tóth Alajos könyvnyomdája. 26. oldal. (Krug könyve elsősorban visszaemlékezései alapján íródott, nem támaszkodik történelmi forrásanyagra, szemlélete erősen nacionalista.)

124 (Megjegyzés - Popup)

A Magyar Vörös Hadsereg 1919. Budapest. 1959. Kossuth Kiadó. 353. oldal.

125 (Megjegyzés - Popup)

Krug Lajos: idézett mű 26. oldal.

126 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 1431/1920. szám. (Benedek Tibor tanúvallomása az Igazoló Bizottság előtt.)

127 (Megjegyzés - Popup)

Szabó László: A bolsevizmus Magyarországon. Budapest, 1919. Athenaeum. 189. oldal.

128 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 511/1919. szám. A hallgatóság többsége részt vett az első világháborúban és 1918 őszén tartalékos tisztként tért vissza a Főiskolára.

129 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 538/1919. szám.

130 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 819/1920. szám.

131 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

132 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Hírlap. 1919. szeptember 5.

133 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye. 1919. augusztus 10.

134 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 819/1920., 850/1920., 1431/1920., 1836/1920., 1950/1920., 2262/1920., és 359/1921. szám.

135 (Megjegyzés - Popup)

EFE irattára 915/1921. szám.

136 (Megjegyzés - Popup)

Részlet egy nagyobb dolgozatról, mely a KISZ orsz. pályázatán második díjat nyert.

137 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Áll. Levéltár (SÁL). Acta Politica. Fasc. XXV, Numm 27.

138 (Megjegyzés - Popup)

Svéd: Utat tör az ifjú sereg. 1962. 13. lap.

139 (Megjegyzés - Popup)

U. o. 16. lap.

140 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila szíves közlése.

141 (Megjegyzés - Popup)

Svéd i. m. 26. lap.

142 (Megjegyzés - Popup)

Szüics Lajos szavalta az ev. líceumban Ady „Proletár fiú verse” c. költeményét. Földes Dezső, a soproni színház tagja is estélyeken szívesen szavalta Ady verseit. Csatkai Endre sz. közlése.

143 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye. 1918. I. 18.

144 (Megjegyzés - Popup)

U. a. 1918. I. 10 – 20, több számban.

145 (Megjegyzés - Popup)

U. a. 1917. I. 13.

146 (Megjegyzés - Popup)

U. a. 1919. II. 17.

147 (Megjegyzés - Popup)

Különös játéka a sorsnak, hogy az a Pós Lajos diák, aki 1912 körül Gyóni: Caesar, én nem megyek c. háborúellenes költeményét nagy sikerrel szavalta a líceum Magyar Társaság nevű önképzőkörében, 1915 késő őszén elesett az olasz harctéren. A monizmus, azaz egyelvű világnézet, Oswald nevű német filozófus gondolatmenete, amely szerint nincs anyag és energia, csak energia; az elmélet alapján alakított ki világnézetet, amely a tételes vallásokat tagadta.

148 (Megjegyzés - Popup)

Geleji Dezső később Jászi Oszkár személyi titkára volt, 1919 augusztusában emigrált, 1945 óta ismét itthon író, Budapesten él.

149 (Megjegyzés - Popup)

Az ev. gimnáziumban – felekezeti iskola lévén – a tanítás előtt és utána elmondott imádságot az idősebb tanárok összekulesolt kézzel és áhítatos arccal hallgatták, míg a fiatalabbak unottan és nem ritkán hátratett kézzel. Csatkai Endre szíves közlése.

150 (Megjegyzés - Popup)

A Diák c. lap első számában írja le Ganzriegler János.

151 (Megjegyzés - Popup)

Berczeller Richárd visszaemlékezései.

152 (Megjegyzés - Popup)

Sopronvármegye 1919. III. 29. Wurdits Antal 1919 augusztusában emigrált és Kismartonban telepedett le; ott is halt meg. Csatkai Endre sz. közlése.

153 (Megjegyzés - Popup)

Nitsinger Béla rajztanárjelölt volt, apja Fülöp pedig Sopronbánfalván tanító, ki Ritzinger Ignác nevű kartásával együtt az 1910-es évek folyamán súlyos fegyelmi vizsgálat alá került, mert mindketten az elemi iskolás gyermekeket a Marseillaisere tanították. Nitsinger 1916 körül halt meg. Vilma leánya a Munkásbiztosító pénztár hivatalnok volt, és a munkásmozgalom jelentős harcosaképpen 1919-ben is nagy szerepet játszott. A diktatúra elbukása után Bécsújhelybe emigrált, Béla fivére Bécsben nyomorgott. Csatkai Endre sz. közlése és S. Vörös Újság IV. 25.

154 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság, 1919. IV. 29.

155 (Megjegyzés - Popup)

Telegdi Pál a Galilei kör tagja volt, csak 1919-ben került Sopronba, kétségkívül a legjobban képzett a fiatalok közt. Bors András, Bors László öccse, ekkoriban végzett pedagógus. Élményeit a Tanácsköztársaság idejéből lásd SSz. 1955. 33 sk. Berczeller Richárd a diktatúra bukása után fogságba került, majd emigrált, Bécsben orvosi diplomát szerzett, sok-sok hányattatás után a fasiszmus elől országról országra menekülve végre az Egyesült Államokba verődött. Ott is sok nyomorúság után végre elismert szakorvos lett. Az utóbbi időben többször járt itthon, és 1919-es élményeiről szívesen közölt fontos adatokat.

156 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság. 1919. IV. 25.

157 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság. 1919. IV. 29.

158 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság, 1919. IV. 25.

159 (Megjegyzés - Popup)

Intéző Bizottság, V. 8. és VII. 26-i ülése.

160 (Megjegyzés - Popup)

Az intéző bizottság július 4-i jegyzőkönyve. SÁL.

161 (Megjegyzés - Popup)

Nyugatmagyarországi Ifjú Proletár. 1919. V. 23.

162 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság. 1919. IV. 27.

163 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság 1919. IV. 27.

164 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1955. 43–44. lap. Bors: Emlékeim a soproni Kommünről.

165 (Megjegyzés - Popup)

Nyugatmagyarországi Ifjú Proletár. 1. szám

166 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság. IV. 25. Visnya Aladár rendkívül jól képzett teoretikus volt. Természetesen 1919 augusztusában fegyelmi úton kitétték állásából, ekkor haláláig Kőszegen volt tanár és múzeumigazgató. A felszabadulást még megérte.

167 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság. 1919. IV. 25 és a MTKT művelődéspolitikája. 1959. 203. lap.

168 (Megjegyzés - Popup)

A főiskolások közül számosan részt vettek a kópházi csatában is.

169 (Megjegyzés - Popup)

Nyugatmagyarországi Ifjú Proletár. Első szám.

170 (Megjegyzés - Popup)

A Kommunista Ifjómunkások Országos Szövetsége Soproni Csoportjának röplapja a soproni Liszt Ferenc Múzeumban.

171 (Megjegyzés - Popup)

A városi intéző bizottság jegyzőkönyve, május 17. SÁL. Soproni Vörös Újság. 1919. V. 25. M. M. T. V. D. VI. 649. lap.

172 (Megjegyzés - Popup)

Környei Attila szíves közlése.

173 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság. 1919. VII. 1.

174 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság 1919. VII. 5.

175 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Vörös Újság. 1919. VII. 9.

176 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Bote. 1883. VI. 24.

177 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Helikon. 1927. Pozsgay novellája a 112–120. lapon.

178 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1955. 46. lap. Bors András: Emlékezés a soproni kommünre.

179 (Megjegyzés - Popup)

A bécsi Ember c. emigráns lap is megemlékezett Pozsgay szökéséről.

180 (Megjegyzés - Popup)

Kedves tanítványom, Kóczán György volt szíves a családnál érdeklődni a hagyaték felől.

181 (Megjegyzés - Popup)

Tóth Béla: Magyar ritkaságok, Koholt nyelvemlékek 5. 1.

182 (Megjegyzés - Popup)

Idézett mű 20. l.

183 (Megjegyzés - Popup)

Dunántúli Szemle 1942, 62–65. l. Csatkai: Literáti Nemes Sámuel rablóhadjárata Szombathelyen és Kőszegen. Cikkem címe hasonló Csatkai 1942-es írásának címéhez, ezzel is jelezni kívántam, hogy azonos témát folytatok. A cikket kiegészíti az Új Sopronvármegye 1941. III. 22-es számában úgyszintén Csatkai Endrétől: L. N. S. rablóhadjárata Sopron ellen, a pozsonyi Hírnök c. lapban megjelent jelentés alapján.

184 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre id. tanulmányában.

185 (Megjegyzés - Popup)

SSz 1965, 170. l; A Lackner Kristóf felett tartott gyászbeszéd és temetésének számadása.

186 (Megjegyzés - Popup)

Országos Széchényi Könyvtár kéziratára, Fol. Lat. 1321.

187 (Megjegyzés - Popup)

Egyetemes Evangélikus Levéltár Budapest. Gamauf hagyatékából került (Literáti közvetítésével!) Mária Dorottya kéziratgyűjteményébe, innen a fenti levéltárba.

188 (Megjegyzés - Popup)

OSZK kéziratára Fol. Lat. 1643.

189 (Megjegyzés - Popup)

OSZK kéziratára Fol. Lat. 1321.

190 (Megjegyzés - Popup)

Lackner okmányai OSZK Fol. Lat. 2740; Saurau Rudolf iratai az Evangélikus Levéltárban található.

191 (Megjegyzés - Popup)

Bejegyzés az OSZK Fol. Lat. 1321 borítólapján.

192 (Megjegyzés - Popup)

OSZK Fol. Hung. 3006, 1–5. kötet.